

Politikai
röpiratok.

40.

40

291

ELMÉLKEDÉSEK

MAGYARORSZÁG PÉNZÜGYI VISZONYAI

KÜLÖNÖSEN PEDIG

ÁLLAMBEVÉTELEI ÉS ADÓRENDSZERE

FELETT.

5.

PEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1872.

DE BALLAGI GEZA.

E L Ő S Z Ó.

Mielőtt adórendszerünk javítását célzó indítványaink taglalását megkezdénők, szükségesnek véljük adórendszerünk egynémely hiányait kitüntetni. S miután bármely emberi intézmény elvont szempontból sem jó, sem rossz, kénytelenítettünk egyszersmind állami és nemzeti fejlődésünk, különösen pedig államháztartásunk azon követelményeit is előrebocsátani, melyek érvényesülése többé kevésbé adórendszerünk megszabásaitól feltételeztetvén, az utóbbiak által akadályoztatik. Tulajdonkép ez ellentétekben rejlik a hiányok forrása s részünkről kizárólag gyakorlati czélt hajhászva, csakis azokat vesszük javaslataink kiinduláspontjául, bár ekkép javaslataink összege alig fog megfelelni számos elméleti eszményképeknek. Az érintett tágabb határokon belül ismét csak azon viszonyok, illetőleg rendszabályok tárgyalására szorítkozunk, melyek általánosabb természetűek levén, némi fontosabb és messzehatóbb elveket foglalnak magukban, s egyszersmind többé-kevésbé nyílt kérdés tárgyát képezik.

ÁLLAMHÁZTARTÁSI ÉS PÉNZÜGYI VISZONYAINK.

Azon aránytalanság, mely az államszükségletek és a rendes állami bevételek közt oly gyakran tapasztalható s mely vagy az elsők leszállítását, vagy az utóbbiak szaporítását követeli, hazánkban alig volt érezhető az utóbbi években, de jelenleg máris több ponton tapasztalható. Nem mondhatnók, hogy az államkormány szándékosan mellőzte a menekvés első útját, miután bizonyos határok közt másíthatlan viszonyok akadályozák annak követését s hiú remények nélkül jövőben sem várhatjuk állami kiadásaink nagyobb mérvű csökkenését; ép ez okból tehát, a kellő államháztartási egyensúly biztosítása viszonyaink közepett s a történetekkel szemben úgyszólván csakis a második úton, vagyis állambevételeink szaporítása által remélhető.

A jelen nélkülözései azonban majdnem háttérbe vonulnak azon terhekkal szemben, melyeket a jövő szab elénk. Előhaladásunkkal párhuzamban állami kiadásaink természetszerűleg szaporodni fognak; míg másrésről ugyancsak államkiadásaink gyors és nagyobb mérvű szaporodását helyezi kilátásba nemzetközi, különösen pedig Ausztriával szemben sajátos politikai és közjogi helyzetünk, mely utóbbi lényegében s némileg a szokásos felfogástól eltérőleg előadva körülbelől következő.

Ausztria és Magyarország az alkotmányos jogok gyakorlásában, illetőleg a közös akarat meghatározásában egyenjogú felekül ismervék el, de az államigazgatás terén mind a kötelezettségek, mind a tényleges élvezetek egyenlőtlenek. Állításunk első részének bizonyosságául szolgál a delegationalis intézmény, kapcsolatban a többi alaki megszabásokkal; ellenben állításunk második részének bizonyosságául szolgálnak az állami szükségletekre és terhekre vonatkozó anyagi megszabások, kapcsolatban a tényekkel. Az elősorolt adatok nyomán hazánk 30 %-kal járul a közös kiadások fedezéséhez, a közös véderőhöz ellenben mintegy 40—41 %-kal. Miután azonban hazánk a közös kiadások fedezéséhez csak 30 %-kal járul, csakis az összes közös hadsereg 30, nem pedig 41 %-ának szükségleteit fedezi, míg az első mennyiséget meghaladó, vagyis majdnem 90—100 ezer magyar katona fenntartása Ausztria terhére esik. Ekkép tehát, nem csak hogy Magyarország kevesebb fővel járul az összes rendes hadsereghez, mint Ausztria, de még a magyar hadsereg szükségleteit is részben az utóbbi fedezi.

Lehet, hogy az idézett számok nem felelnek meg teljes pontossággal a tényleges állapotnak, de az esetleges csekély eltérés ép oly kevésbé változtat a viszony lényegében, mint a határörvidéki intézmény fokozatos megszüntetése céljából kötött egyezmény.

Ausztria magasabb járulékainak megfelelőleg bizonyos értelemben kezében tartja a főhatatmat s élvezi azon később érintendő előnyöket, melyeket részére a fennálló vám- és adórendszer nyújt. A közös hivatalok, valamint a hadsereg tisztiállomásai nagyobb részt osztrák alattvalók által töltvék be. Az udvar s különösen a közös

hivatalok, valamint a hadsereg főszékhelye Ausztriában van, s az utóbbinak hivatalos nyelve tényleg a közös kormányzat hivatalos nyelvüül szolgál. Végül pedig Dal mtiát szintén Ausztria birtokolja.

Elvont szempontból kiindulva mindez természet-szerű, mert általában mennél szorosabb összeköttetésben áll két állam, illetőleg személyiség, annál szükségesebb, hogy az érintkezési pontokon jogosultságaik kötelezett-ségeikkel kellő arányban álljanak.

Elismerjük tehát, hogy a mai állapot természet-szerű, de távolról sem kívánjuk azt állítani, hogy a két fél érdekeinek mindenben megfelel, sőt inkább tudva, miszerint bármely előjog teherként súlyosúl a birtokos vállaira, ha az ellenszolgálatúl, valamint a gyakorlathoz megkivántató eszközök, illetőleg hatalom felett nem rendelkezik, kérdés, vajjon kárpótoltatik-e Ausztria a nyújtott segélyért az elősorolt előnyök által, s vajjon Magyarországgal feledteti-e a nyert segély következtetés-szerű nélkülözéseit. E kérdéssel szemben úgy vagyunk meggyőződve, hogy Ausztria aligha nem többre vállalkozott, mint mennyit elbir s hazánkkal szemben majdnem túl van terhelve. Állításunk bizonyosságául szolgál-nak hazánkban a politikai pártok magatartása s kedvezőbb államháztartási viszonyaink, másrésről pedig azon tény, hogy Ausztria mai kötelezettségeinek és vállalt hivatásának mindinkább kevésbé képes megfelelni.

E visszásság a közösügyi járulékokra vonatkozó érvényben levő megszabások mellett esetleg aligha nem mindinkább növekedni fog, miután Magyarország előtt legalább látszólag a fejlődés tágabb tere áll nyitva, s jelenleg még nélkülöz élesebb viszályos társadalmi ellentéteket.

Kétségtelen, hogy Ausztria gyengeségének forrása némileg a nyilvánuló nemzetiségi egyenetlenkedésekben rejlik, mely utóbbiak megszüntetésén Ausztria kormányfőirai huzamosabb idő óta fáradoznak s részünkről teljes sikert ohajtunk munkálkodásaik eredményeül, de teljes és tartós belnyugalom egyelőre még alig van biztosítva. Csehországban a lakosság egyharmada s egyzsersmind talán értelmesebb része német, és a csehek daczára e körülménynek, valamint a múltnak csak nemzeti, vagy épen állami függetlenségben vélik hivatásukat teljesíthetőnek. A társadalmi viszályok által zaklatott Gácsországot szintén két ellenségeskedő nemzetiség lakja s Ausztria, illetőleg ennek kormánya, a lengyelekkel békében, a ruthéneket ellenségeinek táborában leli; holott a lengyelek kissé ingadozó természetük-nél fogva különben sem elégíthetők ki állandólag egy könnyyen, még pedig annál kevésbé, mert különösen hazájuk visszaállítása érdekében vélik mellőzhetlennek Gácsország különállását s ez utóbbitegyszersmind a visszaállítás természetszerű kiindulásponjtjául tekintik. Azonban Lengyelország visszaállítása viszonyaink közt s különösen Oroszország és Németország mai hatalmi állása mellett legjobb esetben is csak az utóbbi, vagyis Németország közreműködése és illő kárpótlása utján képzelhető s bár ugyanannak szempontjából monarchiánk szétdarabolása csak azon esetben engedhető meg, ha előörsi és közvetítő hivatásunkat hasonló hatalmi állású semleges állam, illetőleg valamely magyar és esetleg lengyel fővezérlet alatt álló államszövetség veszi át, mindazonáltal eleső lengyel birtokaiért illő kárpótlásul legjobb esetben is csak az örökös tartományok megfelelő részét fogadhatná el s ép ez okból két-

ségtelen tehát, hogy monarchiánk Lengyelország visszaállításának kezdeményezésével viszonyaink közt hallgatólag egyszersmind saját szétbomlásába is beleegyeznék. Mind e hátrányokon kívül felette akadályozó befolyást gyakorol Ausztria belviszonyaiban azon körülmény is, hogy a nemzetiségi és társadalmi ellentétek helyenként összefüggésben állanak, illetőleg a szláv elem több helyen egybeesik a proletariatus és munkásosztálylyal, vagy legalább az úgynevezett polgári osztály korlátlan uralmi törekvései által fenyegetett conservatív felsőbb és egyházi osztály egy táborban áll az alsó osztálylyal és a szláv nemzetiségek érdekeinek védőivel; míg másrésről Ausztria hivatottainak többsége kevésbé mozditja elő az ellentétek simúlását, sőt inkább többnyire azonosítja magát egyik vagy másik társadalmi osztálylyal, különösen pedig a polgársággal, mely számos esetben elég erős bármely parlamentaris kormány megbuktatására, de soknemű jeles tulajdonai daczára is tartósabb uralomra épen nem mindig képes. Hadat üzen egy ugyanazon pillanatban az alsó és felső osztálynak, az egyháznak s a haderő, valamint az uralkodó által képviselt független államhatalomnak; míg egyszersmind a felháborított társadalmat, vagy is inkább önmagát kizárólagos uralomra törekszik juttatni. Munkálkodásai közepett számtalanszor feledí, hogy bármely intézmény és intézkedés megszűnik szabadelvű lenni, mihelyt a rendes állami életet lehetlenné teszi, valamint hogy sok politikai szabadság korántsem nyit szükségkép minden körülmények közt szabad utat az általános előhaladásnak s még kevésbé azonos a gyors előhaladással. Az érintett tulajdonok birtokában remeg a monarchikus absolutismustól s a parlamentarismusban, illetőleg a

többség absolutismusában gyönyörködve, egyszerű végrehajtó eszközzé változtatott kormányától a legnagyobb, bár számtalan esetben kétséges értékű feladatok gyors és rohamos végrehajtását követeli a nélkül, hogy önmagában biztos és elégséges támaszt szolgáltatna számára; holott parlamentarismus általában csak szilárd és békésebb társadalomban alkalmazható különös előnnyel; míg a társadalmi rend és békeség első sorban a fogalmak fejlődésének és változásának lassúságától, vagyis helyesebben mondva fokozatosságától és folytonosságától, illetőleg élesebb aránytalanságok öntudatának hiánya által feltételeztetik.

Az elősorolt jellemvonásokban az osztrák polgárság szintén több tekintetben osztozik, de a türelmetlenségben Ausztria társadalmi és politikai osztályai, valamint egyes nemzetiségei körülbelül majdnem egyenlők, s az ellentétek felhalmozásában bizonyos mértékig mindannyian közreműködve, többé-kevésbé karöltve változtatták hazájukat az ellentétek, vagyis a haladás mellözhetlen, de egymagában egyoldalú és megfelelő összetartó kapocs hiányában vészthozó tényezőjének tárházává.

Ily körülmények közt, különösen pedig a közösügyi járulékokra nézve fennálló mai megszabások mellett egyelőre alig remélhető teljes biztossággal Ausztria államháztartási viszonyainak gyors javulása s beldolgainak végleges rendbejövetele; holott tagadhatlan, hogy Ausztriában állami fennállásunknak támaszát bírjuk s belállapotának visszahatását számos ponton tapasztaljuk; ép ez okból tehát hazánk közönyös és semleges nem maradhat s többé-kevésbé szűk korlátok közt meghatározható azon eljárás, mely elénk van szabva.

Ugyanis vagy tágitanunk kell a fennálló szövetségi

kapcsot, vagy pedig a fennálló alapszerződések határában belül kapcsolatban a közös kiadások chajtandó leszállításával át kell vennünk Ausztriától a kötelezettségek illő részét a hatalom és előnyök megfelelő részével együtt. Első esetben a hadsereg elkülönítésével kapcsolatban természetsszerűleg megszűnvén Ausztria pénzügyi segélye, egyszersmind viszonyainak szilárdulása is megkönnyíttetnék; míg másrésről hazánk sem érintetnék oly közélről az Ausztriában beállható események által. Második esetben a magyarországi közösiügyi hányad felemelése által Magyarország előtérbe lépén, Ausztria pénzügyi segélyének s egynémely feladatainak megszűntével nem csak az utóbbi belszilárdulásának egy akadályá szüntetnék meg, de egyszersmind beállható események alkalmával hazánk és uralkodónk érdekei kiválóbb mértékben szolgálnának a közös kormány kiindulásponjtául.

E két út áll nyitva hazánk előtt azon esetben is, ha Ausztria belviszonyainak szilárdulása egyhamar állandónak bizonyúl, miután önfenntartási érdekünk és nemzeti méltóságunk parancsolja, hogy mielőbb szabadulni törekedjünk minden olynemü segélytől, mely nem a békés és hasznot hajtó szövetségi viszony másíthatlan természetében leli szükségkép magyarázatát, hanem tulajdonkép gyengeségünk és tényleges alárendeltségünk forrása és egyszersmind nyilvánulása.

Mint mondók, a két előadott út közül választhatunk, részünkről azonban természetesen lehetőleg a második utat követnők, miután a leghatásosabb és legbiztosabb eszközt véljük alkalmazandónak Magyarországnak és az összmonarchia fennállásának és erősödésének támogatása, valamint uralkodónk birtokainak és hatalmának biztosítása czéljából.

Követessék azonban az érintett utak bármelyike, állami kötelezettségeink, illetőleg kiadásaink minden bizonynyal nagyobb mérvben fognak szaporodni. S e körülménnyel szemben állami bevételeinket legegyszerűbben szaporíthatnók az adók, vagy is az adókulcs többé-kevésbé általános felemelése által, hanem meggyőződésünk szerint hazánk közgazdászati állapota és fennálló adórendszerünk bár nem épen kétségbeejtő, de nem is oly megnyugtató, hogy az adókulcs általános felemelését óhajtandónak vélnők.

A netalán szándékolt adófelemelést tehát az adórendszer módosulásának bizonynyal meg kell előznie; míg egyszersmind valószínű, hogy az adórendszer egyszerű javítása is az állambevételek szaporodását eredményezendi, miután tudvalevőleg adott körülmények közt több adórendszer közül egyiknek vagy másiknak előnye azon körülményben is nyilvánul, hogy az általános terheltség ugyanazon mértékemellett s az általános fejlődés veszélyeztetése nélkül nagyobb állambevételeket eredményez, mint a többi.

ADÓRENDSZERÜNK BEFOLYÁSA

általános és különösen pedig közgazdászati fejlődésünkre.

Hazánk közgazdászata még jelenleg is úgy szólván kizárólagosan földmívelésen és tömeges nyersterménykiviteli termelésen alapul s túlnyomólag gyarmatias. Ez állapot mellözhetlen fejlődési mozzanatot képvisel bár közgazdászatusunkban, de hanyatlásra vezet, ha idejekorán magasabb fejlődési fokot képviselő állapotnak tért nem enged.

A tömeges mezőgazdasági kiviteli termelés ingadozóvá teszi az összes közgazdászatot; míg másrésről folyvást saját s egyszersmind általában mezőgazdasági termelésünk jövőjét veszélyezteti. S valóban mi sem remélhetjük a mai állapot változatlan fennállását. Tömeges kiviteli termelésünk folytán, illetőleg a növényzet, különösen pedig az erdők pusztulása folytán éghajlati, vagyis inkább légmérsékleti és időjárási viszonyaink már is felette kedvezőtlenekké változtak; míg másrésről egyszersmind hazánk termékeny területei kimerüléssel fenyegetvék, s idejében nem gondoskodva segítségéről, azon amerikai államok élő sorsa vár reánk, melyek túlhajtott mezőgazdasági nyersterménykiviteli termelésüket a műipar, különösen pedig a mezőgazdasági iparnemek meghonosítása által nem mérséklék s a támadt réseket nem pótolák idejekorán.

Ily körülmények közt ehát felette ohajtandó a műipar, különösen pedig az úgynevezett mezőgazdasági iparnemek meghonosulása, úgy szintén az erdők pusztulásának korlátozása, valamint a felettébb kimerítő mezőgazdasági termelésnemek, különösen pedig a dohánytermelés stb. mellőzése, vagy legalább mérséklése. S bár e feladatok teljesülése részben az általános szellemi műveltség és a közhasznú ismeretek terjedése által feltételeztetik, úgy más részről ez utóbbiak elvontan távolról sem biztosítják a kívánt eredményt és a nemzeti jólétet; mert valamint a szellemi műveltség az egyes folytonos előhaladását és boldogulását csak azon esetben mozditja elő, ha anyagi, illetőleg vagyoni viszonyai és foglalkozása szellemi fejlettségével és ennek természetszerű követelményeivel kellő összhangban állanak, vagy legalább az összhang mindinkább megközelíthető, úgy az állami népoktatás is, valamint a nemzeti oktatás magasabb segédeszközei csak azon esetben nem veszélyeztetik a tanulásra kötelezett társadalom előhaladását, valamint a békés nemzeti és állami fejlődést, ha okszerű törekvést és eljárást feltételezve, többé kevésbé megközelítőleg minden egyes összhangba hozhatja szellemi igényeivel nemcsak vagyoni állását és foglalkozását, de egyszersmind erkölcsi, lelki és több más tulajdonait is, vagyis ha a műveltségnek és szellemi képességnek megfelelő működési tér nyittatik és illő kereset biztosítatik a békés társadalmi és állami fejlődés határán belől, illetőleg pedig, ha az oktatásügy fejlődése és foka illő összhangban áll a nevelésügy fejlődésével és fokával, mely utóbbi bár részben ismét a vagyoni fejlődéstől feltételeztetik, de közvetlen előmozditása sokkal kevésbé áll az államkormány hatalmában, semhogy az oktatás-

ügy állami igazgatásának eredményeit — melyek illő nevelés hiányában sokszor ferdék — egyhamar előnyösen tapasztalhatnók. S valamint azon körülmény, hogy az állam jelenleg alig gondoskodhatik kellő mértékben a nevelésügy párhuzamos fejlődéséről, bizonytalanná teszi egyszersmind a népoktatás — nem kiegészítő de — kizárólagos állami kezelésének sikerét is, úgy másrészről épen azon tény, hogy az állam közvetlenül nem mozdíthatja elő az észbeli és lelki, illetőleg erkölcsi fejlődés megfelelő egyensúlya által feltételezett általános mivelődést oly mértékben, mint az az általános előhaladás megközelítő biztosítása ezéjából megkívántatnék: különösen indokoltá teszi az állam közvetlen és közvetett közreműködését a közgazdászati, illetőleg vagyonsodás terén is.

A feladat részben a pénzügyi igazgatás hatáskörébe esik, miután az adórendszer nemcsak egészben véve, de egyes különben csekélyebb jelentőségű megszabásaiban is lényeges befolyást gyakorol a közgazdászati fejlődésirányára, s különösen pedig miután hazánkban tényleg a pénzügyigazgatás hatáskörébe tartoznak több oly állami teendők, melyek viszonyaink közt s az uralkodó felfogás nyomán többé-kevésbé czélszerűen a közgazdászati igazgatás feladatai közé sorozhatók.

Adózási elvek.

A következőkben tulajdonképváló célul az adórendszerben és egyes megszabásaiban teendő változtatások, illetőleg czélszerűsítések kijelölését tűztük magunk elé, de az ervényben álló kormányzati hatáskörbeosztásnál fogva nem véljük mellőzendőnek azon

ügyek és intézmények érintését sem, melyek épen nem, vagy csak második sorban képezik bár az adórendszer alkatrészét, hanem a pénzügyigazgatással tényleg egyesítvék s ekkép az adózással többé-kevésbé szorosabb összefüggésben állanak. Mielőtt azonban a fennálló adórendszer és adónemek, valamint az idézett intézmények tüzetes tárgyalásába bocsátkoznánk, későbbi félreértések mellőzése céljából szükségesnek gondoljuk véleményünket egynémely oly előleges kérdésre nézve előadni, mely bár tulajdonkép csak gyakorlati úton oldható meg kielégítőleg, de a számtalanszor szándékolt és kísérletbe vett elméleti megoldás oly eredményekre vezetett, melyek alkalmazva legtöbb esetben nemcsak az érvényben álló adórendszert forgatnák fel fenekestől, de a társadalmi és állami intézmények összegére is messzeható s — mint minden elvontan alkalmazott egyoldalú elmélet — veszélyes befolyást gyakorolnának.

A szóban lévő kérdések tárgyát különösen a közvetett adók s a szűkebb értelemben vett progressiv, vagyis az adóköteles jövedelemmel párhuzamban növekvő adókulcs szerint történő adómegszabás képezik.

Az elsők abszolút ellenzői s a második feltétlen pártolói követelései indokolásában mellőzik azon körülményt, hogy az adó végeredményében korántsem mindig s még kevésbé csak azon egyént sújtja, ki a megszabás alanyául szolgált, és hogy az adók összege végeredményben a forgalom által osztatik el. S e mellőzés annál szembetűnőbb, mert különösen a közvetett adók ellenzői az idézett körülményt elismerik és alkalmazzák a közvetett adókra nézve, mennyiben ugyanis feltételezik, hogy azok által nem a közvetlen adózók, de legfőbb — vagy némelyek szerint épen kizárólagosan

— a fogyasztók sújtatnak. Ha azonban az utóbbi adókat illetőleg elismertetik a kérdéses körülmény, valóban nincs ok, miért ne ismertessék az el az adók összegére, vagyis azoknak minden nemeire nézve, miután a főkülömbiség csakis az átruházás mérvében s többé vagy kevesbé rendes és közvetett menetében rejlik. Ugyanis korántsem állítjuk azt, hogy a közvetlen adófizető mint ilyen nem sújtatik, hanem csak azt, hogy korántsem a közvetlen adózás, illetőleg megszabás mértékében. A végleges, vagyis valódi terheltetés mértékét mint már említők, a forgalom szabja meg; s ugyanazon szabálytalanságok és zavarok, melyek a forgalmat érik, valamint azok is, melyek az adók megszabásában nyilvánulnak, kimaradhatlan befolyást gyakorolnak az adók végleges eloszlására: s miután ez tulajdonkép átutalás útján történik, az átutalásban nyilvánuló szabálytalanságok és zavarok kockázat, vagyis risikóképen mellőzhetlenül első sorban a közvetlen adófizetőre súlyosulnak.

Az idézett okoknál fogva végeredményben többé-kevesbé a közvetlen adók is a fogyasztókat terhelik, még pedig általában annál nagyobb mértékben, mennél nagyobb és kizárólagosabb szerepet játszanak a közvetlen adók az adórendszerben; míg másrésről a túl nagy kockázat által terhelt közvetlen adófizető üzletének esetleges hanyatlása, illetőleg a fogyasztási cikkek mennyiségének csökkenése második sorban ismét a fogyasztó közönséget sújtja. Vagyis tehát, a magas közvetlen adók a fizetők romlását idézik elő s a fogyasztókra súlyos nélkülözéseket és terheket szabnak, a nélkül, hogy az elsők bukásából az utóbbiakra általában véve valódi előny háramlanék.

Ily tényállás közepett kétségtelen, hogy az adórendszer kielégítő volta teljességgel nem feltételeztetik a közvetett adók mellőzésétől és a szűkebb értelemben vett progressiv adómegszabás alkalmazásától, hanem csakis az alkalmazás illő mérvétől, valamint a körülményeknek és viszonyoknak megfelelőleg időszerűségétől; míg másrésről a szorosabb értelemben vett progressiv adómegszabás általában csak oly helyen alkalmazandó, hol egyszersmind az illető adónem természetében mértékét és határát felleli, miután elvontan nem bir észszerű, vagyis inkább gyakorlatilag alkalmazható határral, tudvalevőleg ugyanis minden felsőbbfokú, azaz szűkebb értelemben vett progressiv arány következetesen alkalmazva egy bizonyos ponton a jövedelem összegét jelölven adóul.

Kétségbe vonható egyszersmind e helyen azon nagy fontosság is, mely társadalmi szempontból a progressiv adómegszabásnak tulajdonittatik. Mint ugyanis már említők, a progressiv adómegszabás korántsem foglalja magában szükségkép a progressiv adóelosztást és terheltetést, s nem csak ez okból, de máskülönben sem tartalmaz mindig kedvezményt a vagyontalanabb osztályra nézve, miután kétségtelen, hogy ha az állambevételek kiadásánál, illetőleg befektetésénél többé-kevésbé kizárólag, vagy legalább elsősorban a vagyonosabb osztály érdekei tartatnak szem előtt, a progressiv adómegszabás csak szemfényvesztő lepelül szolgál

A mondottak után gyakorlati szempontból majdnem mellőzhetnők azon számtalanszor felvetett kérdést, vajjon az illető adófizető úgynevezett mellőzhetlen élelmi szükségleteire megkívántató jövedelmi mennyiség ki-

vonandó-e az adómegszabás alól, nehogy azonban szükségtelenül gyanút ébreszszünk meggyőződésünk őszintesége iránt, felelünk a kérdésre.

Ha az adófizető anyagi életének támogatása és biztosítása céljából a jövedelem egy bizonyos részének adómentesítése mellőzhetlennek tekintetik, okszerűleg a szellemi és erkölcsi élet is hasonló biztosítékra tarthat igényt, miután emberiségünk épen a szellemi és erkölcsi életben nyilvánul s felette helytelenül cselekednénk, ha életünknek ép azon oldalát nem részesitenők kellő figyelemben, mely a szabad életre, illetőleg az emberi méltóságra jogosultságot kölcsönöz, míg másrésről különben a társadalom vagyonosabb s rendesen a hatalom birtokában levő része könnyen azon gyanút ébreszti maga iránt, hogy az anyagi élet kizárólagos biztosítása által a vagyontalan osztályban épen csak tehetetlen eszközt óhajt maga számára biztosítani. Az előadott körülménynél fogva tehát az indokolt adómentes jövedelmi mennyiség megközelítőleg sem szabható meg általános, vagyis minden adózó személyre nézve illő mennyiségben, sőt inkább adómentes jövedelemül minden egyes esetben azon összegnek kellene vétetnie, mely az egyes testi, erkölcsi és szellemi életének fenntartására a természet változhatlan határain belől mulhatlanul megkívántatik. Azonban mint kétségtelen, hogy egy ugyanazon korbeli személyek nemcsak különböző szellemi és erkölcsi fejlődéspolczon állanak, de phisikailag is felette eltérő minőségű és mennyiségű szükségletekre utalvák, valamint hogy rendkívüli körülményektől eltekintve magasabb és behatóbb testi, szellemi és erkölcsi élet átalában szélesebb anyagi talapzatot, vagyis több anyagi segédeszközt feltételez, ép

oly bizonyos, hogy az adómentes jövedelmi mennyiség nagyságának minden egyes személyre nézve különösen kellene meghatározatnia s hogy az úgyszólván minden egyes személyt illetőleg eltérő összegben nyilvánúlna.

Ily munkára azonban az állam és társadalom képességeik túlbecsülése nélkül nem vállalkozhatnak s szerencse, hogy az még azon esetben sem mellőzhetlenül szükséges, ha a cél jogosultsága s az eszköz czélszerűsége netalán elismertetik. Ugyanis rendkívüli körülményektől eltekintve s hosszabb időközöket véve alapúl, feltehető, hogy az egyes társadalmi foglalkozásnemek fenntartásához és folytatásához megkívántató jövedelmi források, vagyis inkább jövedelmek a foglalkozó személy megkívántató testi, erkölcsi és szellemi képességeinek összegével, illetőleg tehát az észszerű adómentes jövedelmi mennyiségek az illető személyek jövedelmeivel — többé kevésbé egyenes arányban állanak, s ép ez okból az adómentes jövedelmi mennyiségek alkalmazása által az egyes személyeknek nyújtott kedvezmény többé kevésbé szűk korlátok közt a jövedelem ugyanazon hányadában nyilvánúl, vagyis körülbelöl minden egyes ugyanazon mérvben részesül a kedvezményben, mely azonban az adóhányad, vagyis adókulcs általános leszállítása által sokkal czélszerűbben és egyszerűbb úton érhető el; míg más részről az állambevételek összege viszonyaink közt nem lévén leszállítható, kétségtelen, hogy az adómentes jövedelmi mennyiségek észszerű alkalmazásával kapcsolatban az adókúlcsnak általános felemelést kellene szenvednie s ekkép a rendszabály hatása sem az állambevételek szaporodásában sem az adózók s egyes adózó osztályok terheltetésének csökkenésében, hanem csakis kizá-

rólag egy czéltalan munka küzdelmeiben nyilvánulna.

A mondottak után tehát, bár nem tagadjuk, hogy előfordúlhatnak viszonyok, melyek közepett kizárólagosan az anyagi élet biztosítását czélzó, vagyis a szokott értelemben vett adómentes jövedelmi mennyiségek, valamint a szűkebb értelemben vett progressiv adómegszabás alkalmazása társadalmi és pénzügyi szempontból indokolható, de korántsem tekinthető az a helyes adóelosztás és általános előhaladás mellözhetlen és lényeges kellékéül, sőt inkább vészthozó mindig, ha csak a kárhozatos való, vagyis a vagyontalan osztály rövidségének és károsulásának leplezéséül szolgál. Az állam számos oly eszköz felett rendelkezik, melylyel a vagyontalan osztály jogosúlt törekvéseit támogathatja s távolról sem szükséges, hogy épen azon eszközt vegye elő, melynek hatása legbizonytalanabb és melynek alkalmazása a várható sikerhez képest legtöbb fáradságot és küzdelmet feltételez. Mindannyian az állam védő szárnyai alatt élvezzük tehetségeink és tulajdonaink gyümölcsét, s mi méltányosabb, minthogy minden egyes adózó személy azon arányban járúljon az állam anyagi szükségleteihez, melyben mellözhetlen segédkezének hasznát veszi, vagyis rendkívüli körülményektől eltekintve jövedelme arányában.

Adórendszerünk s egyes adóink.

A fentebbiekben elősorolván mindazt, mit bevezetésül elmondandónak véltünk, jelenleg tulajdonképen való feladatunk előtt állunk, melynek czélja, mint már említők kizárólag gyakorlati.

Fokozatos haladás barátai levén, oly javaslatok, illetőleg változtatások indítványozására szorítkozunk, melyek a célszerűség követelményeinek általában megfelelően, egyszersmind a fokozatos életbeléptetést sem zárják ki teljesen, sőt inkább bizonyos határok közt majdnem feltételezik.

Ujdonan behozott adók és adófelemelések kezdetben felette aránytalanul nehezülnek egyes adózók és adózó osztályok vállaira, míg később a támadt aránytalanságok a forgalom megfelelő alakulása és közreműködése által kiegyenlítettén, az összes adórendszerben felette hasznavehető láncszemet, illetőleg célszerű rendszabályt képeznek, s e körülmény kizárja az adózás terén a rohamos újításokat.

Az egyes adónemek nem különálló intézmények, hanem egy nagyobb egésznek, vagyis az adórendszernek életszerves tagjai. Az adórendszer ugyanis magában foglalja az összes nemzet, illetőleg társadalom megadóztatását és megrovását, míg az egyes adónemek csak egyes jövedelmi ágakra szorítkoznak, sőt gyakran még egyes jövedelmi ágak megrovását sem foglalják magokban. S méltán, mert az adók forrását különböző foglalkozásnemek — helyesebben jövedelmi ágak — képezvén, az adórendszernek egyes szakaszaiban, tagjaiban és részletes megszabásaiban a jövedelmi ágak természetesen sajátágaikhoz kell alkalmazkodnia; míg másrésről az adórendszer megfelelő elágazása, vagyis az adók célszerű csoportosítása kilátásba helyezi sok oly hiányok kölcsönös kiegyenlítését, melyek többé kevesbé az adózási intézmények természetesen tökéletlenségéből származnak. Egyetemes és kizárólagos adó fennállása esetében a megszabás és

alkalmazás hiányai kétségekivül egységes összegben nyilvánulnának minden egyes adózó terheltetésében, holott azok adóink megfelelő sokassága mellett tagadhatlanul több elkülönzött összegben nyilvánulnak, azonban az utóbbiak összege legroszabb esetben sem több az előbbinél, sőt inkább nagyon valószínű, hogy az egyes összegek többé kevesbé megsemmisítik egymást, miután ugyanis különféle mennyiségekben, azaz részben kedvezménykép, részben pedig túlterheltetésképen nyilvánulnak az egyes adózóra nézve.

Mint mondók, az egyes adók és adórendszabályok célja ugyanaz és egységes, tudniillik az állami adóösszeg, vagyis az összes adók helyes eloszlása, s miután az egyes adók célszerűsége az összbenyomásban nyilvánul, szükséges, hogy azok mint egy ugyanazon elv alkalmazásai kellő összefüggésben és összhangban álljanak.

Fennálló adórendszerünk több pontban vét az idézett követelmény ellen és sok tekintetben inkább hasonlít egyes adók véletlen halmazához, mint adórendszerhez; de az egyes adónemek, különösen pedig egyrészről a közvetlen másrészről a közvetett adók szembetűnőbb összefüggésbe hozatala legjobb esetben is több nemzedék munkáját igényli s részünkről meg leendünk elégedve, ha az összefüggést néhány láncszemmel szaporítjuk, míg egyszersmind tagadhatlanul létezik a többi közt egy körülmény, mely adórendszerünk ebbeli hiányait túlsötét színben tünteti a felületes szemlélő elé. Az adózás ugyanis nem önálló cél, hanem csak az államkormány hatalmának mellőzhetlen tényezője, melytől tevékenysége feltételeztetik s ép ez okból nem meglepő, hogy az adózással számos oly intézmények és

czélzatok egyesítvék, melyek elvont adózási szempontból nem indokolhatók s a szűkebb értelemben vett állami igazgatás feladatai közé tartozván az adórendszer világosságát bizonyynyal zavarják, de különben az adózással czélszerűen egyesíthetők.

Fennálló adórendszerünk mellett minden adózó jövedelme két főalakban rovatik meg, vagyis egyszer a személyes kereseti adó s esetleg a többi közvetlen adók egyike vagy másika által, továbbá pedig a közvetett adók csoportja által. Bár e beosztás szélesebb látkör rovására történik, de feladatunk könnyítése czéljából és olvasóink érdekében elfogadjuk azt s a következőkben első helyen a közvetlen, második helyen a közvetett adókat tárgyaljuk, harmadik helyen képét adjuk az egész adórendszernek, végül pedig megemlékszünk azon állami intézményekről, illetőleg feladatokról, melyek tulajdonképen az adózással szoros összefüggésben nem állanak, de egy vagy más okból a pénzügyi igazgatás alá rendelvek.

A szélesebb értelemben vett gazdálkodó személyiség közvetlen megadóztatását, vagyis jövedelmének közvetlen megrovását adórendszerünkben a személyes kereseti adó, a földadó, a házadó és az úgynevezett jövedelmi adó célozzák. Ezek közül pedig a személyes kereseti adó különösen a személyes keresetből többé kevesbé valóban vont jövedelem, a többi ellenben különösen a gazdasági s bizonyos korlátok közt a szellemi tőkéből húzott jövedelem, illetőleg járadék megrovását célozza. Az idézett megkülönböztetést később körvonalozandó módosítások mellett elfogadva, nyomban a személyes kereseti adóval nyitjuk meg fejtegetéseink gyakorlati részét.

A személyes kereseti adó kulcsa jelenleg sokkal csekélyebb, mint a többi közvetlen adóké, vagyis az adóilleték sokkal csekélyebb részét képviseli az illető jövedelemnek a személyes kereseti adónál, mint a többi közvetlen adóknál. Ez eltérés indokául némileg talán egy bizonyos jövedelmi mennyiség részleges adómentesítésének czélzata szolgált, de első sorban talán azon körülmény, hogy a közvetett adók által, bizonyos határok közt különösen, vagyis inkább közvetlenebbül a személyes keresetből élő vagyontalan osztály sújtatik. Részünkről távolról sem ellenezzük a vagyontalan és úgyszólván kizárólag a személyes keresetre szorított osztály támogatását, sőt fájdalmai iránt őszinte részvételt s érdekei iránt kötelességszerű kimélettel viseltetünk, de a szóban lévő eltérésnek nem tulajdonítunk felette nagy fontosságot, miután kisebb nagyobb korlátok közt s végeredményben a többi közvetlen adók összege is közvetett adóképen súlyosul a nagy fogyasztó közönség vállaira, még pedig esetleg, vagyis az adókulcs aránytalan magassága mellett nagyobb mértékben, mint a czélszerűen megszabott személyes kereseti adó, mely bizonyos alakban általános közvetlen jövedelmi adót képvisel. S miután egyszersmind államháztartásunk követelményeinél fogva egy adó leszállítása vagy csonkítása szükségkép a többi adók felemelését feltételezi, némileg az általános fölfogással megegyezőleg csakis a közvetlen megrovás különös kellemetlenségével s a tények hatalmával szemben fogadjuk el a szóban lévő eltérést.

Az adómegszabás alapjául lényegileg főkép az elvont phisikai képesség szolgál. Tekintet van ugyan véve némileg az egyes személyiség foglalkozására és

vagyoni helyzetére, s az adóilleték nincs épen általános összegben megalapítva, sőt inkább a megrovás bizonyos fokozat szerint történik, hanem oly szűk határok közt, vagyis oly aránytalan fokozat nyomán, hogy előbbi állításunk úgy szólván indokoltnak tekinthető.

Különben annyira el van ismerve a fennálló személyes kereseti adó czélszerűtlensége, hogy egyes hiányait alig szükséges elősorolnunk, még pedig annál kevésbé, mert az általunk javaslatba hozandó személyes kereseti — vagyis lényegileg általános közvetlen jövedelmi adó sok tekintetben eltérő alapokon nyugszik.

Rendkívüli viszonyoktól s némileg a szellemi tőkéből vont, tulajdonkép hazánkban az úgynevezett jövedelmi adó alá eső jövedelemtől eltekintve, valamint azon ténnyel szemben, hogy egy ugyanazon személyes cselekmény nagyobb anyagi vagy szellemi tőkével kapcsolatban magasabban értékesíthető, ha netalán nem is állanak az adózók megfelelőleg értelmezett személyes kereseti jövedelmei nagyban véve összjövedelmeikkel ugyanazon arányban, de valószínűleg nem növekednek gyorsabb arányban, mint az utóbbiak. Ha tehát javaslataink kiinduláspontjául az első esetet fogadnók el, vagyis ha minden egyes adózóra nézve az összes jövedelem egy ugyanazon hányadát jelölnők a személyes kereset jövedelméül s ha egyszersmind az ekkép értelmezett személyes keresetből vont jövedelem ugyanazon, vagyis egy általános adókulcs szerint rovatnék meg, valószínűleg nem a vagyonos, hanem a vagyontalan osztály részesülne kedvezményben, az adó pedig megfelelne egy általános közvetlen jövedelmi adó fogalmának; míg másrésről gyakorlatban a személyes keresetből húzott jövedelem elkülönzött meghatározása is

elesnék, miután az adóilleték ép úgy általános hányadát képviselné az adózó összjövedelmének, mint megfelelőleg értelmezett személyes keresményének.

Mi tehát ily adót hozunk indítványba a fennálló személyes kereseti adó helyébe.

Javaslatunk esetleg életbeléptetvén, az egyes adózó jövedelme — eltekintve a rendszeresítendő többé-kevésbé általános kedvezményektől — kétszer rovatnék meg közvetlen adóval, vagyis egyizben a személyes kereseti, másizben pedig a többi fennálló közvetlen adók, illetőleg azok valamelyike által.

Többek előtt talán kívánatosabbnak és czélszerűbbnek látszik, ha minden adózó jövedelme egy nagyobb adóküls szerint, de csak egyizben, nem pedig két izben, összegileg az előbbinek megfelelő adóküls szerint rovatik meg. Azonban e kívánság hazánkban bizonynyal teljesíthetlen, miután alig emelhetjük magasabbra a fennálló föld-, ház- és jövedelmi adók külsát s még kevésbé pótolhatók az utóbb idézett adók az általunk javaslatba hozott személyes kereseti adó által; míg másrésről előlegesen nyilvánított véleményünknek megfelelőleg általában nem óhajtjuk a fennálló adók egybeolvasztását, vagy épen egy kizárólagos, egyetemes adó létrejövetelét. Többi közt ugyanis az idézett óhajtás nyomán a vagyontalanabb osztály jövedelme szükségkép ugyanazon és nem csekélyebb hányad, az az adóküls szerint rovatnék meg, mint a vagyonos osztály tágabb értelemben vett tökejövedelme, holott, mint említők, a közvetett adók egy része által első sorban alighanem a vagyontalan osztály sujtatik s a várható panasz legjobb esetben is bonyolult adómentes jövedelmi menyiségek, vagy pedig ismét csak kettős adóküls alkal-

mazása által lenne megszüntethető, minden valószínűség szerint azonban sokkal hosszabb és célszerűtlenebb úton, mint a javaslatba hozott s részletesebben körvonalozandó személyes kereseti adó által.

Javaslatunk csak azon esetben bir értékkel, ha az felette nagy nehézségek nélkül kivihetőnek s egyszersmind célszerűnek bizonyuland. A megoldandó feladat veleje tehát tulajdonkép az adózó összjövedelmének célszerű meghatározásában, illetőleg nyilvántartásában rejlik; míg másrésről kétségtelen, hogy a fennálló többi közvetlen adók adatai legjobb esetben is csak nagyon szerény adagban vehetők segédeszközüül a jövedelmi becsléseknél, miután különben az új adó saját, többé kevésbé természetsszerű hiányaival a fennállók hiányait is egyesitené. Továbbá pedig lehetőleg mellőzendő az illető megszabásokban minden feltűnőbb feszes-ség és merevség, mely tulajdonságok a fennálló személyes kereseti adót s többé kevésbé a többi fennálló közvetlen adókat jellemzik.

Az elősorolt követelmények ekképen, hogy úgy mondjuk, szabad és hajlékony, némileg tágabb értelmezést engedő megszabásokra utalnak, mely utóbbiak azonban viszonyaink közt csak azon esetben alkalmazhatók az adózás terén, ha a végrehajtás többé kevésbé, azaz bizonyos korlátokon belől a társadalom kezeibe tétetik le, miután ugyanis az állami közegek kevésbé korlátolt eljárása ellen nagyon sok tekintetben jogosulatlan, de kétségbevonhatlan bizalmatlanság uralkodik s gyakorlati szempontból kiindulva, kénytelenek vagyunk e körülmény fontosságát többé kevésbé elismerni és javaslatainkban illőleg érvényre juttatni.

Fennálló adóink közül az úgynevezett jövedelmi

adónak kivetése részben már jelenleg is a társadalmat illeti, de a tapasztalat épen e téren oly hiányokra utal, melyek a társadalmi közreműködés újabb és nagyobb-mérvű alkalmazásánál figyelmen kívül nem hagyhatók. Mint ugyanis több évi tapasztalathból kitűnt, az érdekeltek, vagyis az adóköteles személyek nem működnek közre a megrovás alá eső jövedelem megbecslésében, illetőleg nyilvántartásában oly buzgalommal, mint az kielégítő eredmény biztosítása céljából bizonynyal megkivántatnék. E hiány forrása első sorban azon körülményben rejlik, hogy egyik adózó nem érdekeltetik kellőleg a másik adózó jövedelmének pontos számbavétele által s igen természetesen, miután az egyik adózó terheltetésének magassága csak nagyon távol való összefüggésben áll a többi adózók terheltetésének, illetőleg adóilletékének magasságával. Azonban egészen más az állapot, ha az adózók egy bizonyos, szorosabb összefüggésben álló tömegének adótartozása előre megszabatik egy bizonyos összegben s a megbecsült jövedelem aránya szerint osztatik el az egyes adózókra, mert ez esetben minden egyes adózótárs megbecslésének elhanyagolása, vagyis adó illetékének csökkenése szükségkép a többiek adóilletőségének közvetlen, belátható és kimaradhatlan szaporodását okozza. De miután minden egyes csak azon adózók jövedelmének megbecslésében, illetőleg nyilvántartásában működhetik sikeresen közre, kikkel többé kevesbé szorosabb összekötetésben áll s kiknek vagyoni viszonyait némileg ismeri, kétségtelen, hogy az adózók kölcsönös közreműködése bizonyos, vagyis a körülmények által adott határok közé van szorítva.

Az idézett követelményeknek és jelenlegi viszo-

nyainknak megfelelőleg tehát a személyes kereseti adó összegének megalapítása és kivetése, vagyis elosztása fővonásaiban körülbelől következőleg történnék.

A személyes kereseti adó összege szükség esetében évenként a felső és alsóház által közvetlenül, vagy többé kevesbé kiküldött bizottságok útján megalapítatván, elosztatnék az egyes megyékre. Az utóbbiak ismét elosztanák a reájok eső összeget az illető, vagyis a határon belől eső községekre. Végül pedig mindez megtörténvén, az egyes községek a reájok eső összeget kivetnék az egyes adóköteles lakosokra a megbecsült jövedelem aránya, illetőleg a kitüntetett jövedelmi adatok szerint.

Félreértés mellőzése czéljából azonban nyomban megjegyezzük, hogy az elősorolt intézkedéseknél távolról sem óhajtjuk az államhatalom, vagyis tüzetesebben mondva a pénzügyminiszter döntő befolyását kizárni, sőt inkább nemcsak a kezdeményezésben követeljük számára az első helyet, hanem a később körülírandó első és második fokú határozatok hozatalában is biztosítani kívánjuk illő és mellőzhetlen befolyását, míg végül a harmadik fokú határozatok hozatalára úgyszólván kizárólag csak az államhatalmat, vagyis tüzetesebben mondva a pénzügyminisztert óhajtánók feljogosítani, felruházván egyszersmind közegeit is a felelősség jogával.

Részletesebben elődva tehát az ügymenet körülbelől következő lenne.

Az államkormány és a másik törvényhozó fél egyetértő határozata által megalapítatván az adó összege, utólagosan elosztatnék az államkormány által a kezeinél levő, később elősorolandó adatok alapján az egyes me-

gyékre s a tervezet helybenhagyás végett a másik törvényhozó fél elé terjesztetnék. Ez utóbbinak jogában állana az előterjesztést egészben elvetni, vagy egy bizottsághoz utasítani. A bizottság által netalán az egyes megyék méltányos panaszának illő figyelembe vétele után helyben hagyott, illetőleg az államkormány beleenyugvása mellett megváltoztatott, vagy az utóbbi helyeslése hiányában változatlanul maradt tervezet kapcsolatban az illető jelentéssel a megbízó törvényhozó fél elé kerülne vissza, mely azonban a tervezetet egyes számtételeiben érintetlenül hagyva ismét csak egészben vethetné el.

Az idézett eljárás eltér némi tekintetben a törvényhozás rendes folyamatától s nehogy szándékaink egy vagy más irányban félre magyaráztassanak, megjegyezzük, hogy a vázolt ügymenet nem szükségkép törvényben, hanem talán csak házsabályilag, vagy határozat által alapíttatnék meg.

Az egyes megyékre eső adóösszeg továbbá elosztatnék az államkormány által a kezeinél levő, később elősorolandó adatok alapján az illető megyék egyes községeire, s a tervezet megküldetnék az illető megyéknek.

A megyei képviselő — tehát a megyei bizottság — vagy helyeselné a tervezetet, mely esetben minden egyes megyei község adóilletősége végérvényesen megalapítotttnak lenne tekintendő, vagy pedig legalább egyelőre nem, mely esetben az kötelességszerűleg egy albizottsághoz — tehát legcélszerűbben az állandó választmányhoz — utasíttatnék.

Az állandó választmány által netalán az egyes községek méltányos panaszának tekintetbe vétele után

helyeselt vagy módosított tervezet ismét visszakerülne a megyei bizottság elé, mely azt helyeselné bár, vagy nem, a tervezet kellőleg felszerelve mindkét esetben az államkormány elé terjesztetnék, eltekintve azon kivételt feltételező, ki nem zárt eshetőségtől, ha netalán az állandó választmány által helyeselt vagy nem helyeselt eredeti államkormányi tervezet utólagosan a megyei bizottság által is helyeseltetvén, minden további határozat nélkül végérvényüvé válnék.

Az államkormány vagy elfogadná az állandó választmányi, esetleg a megyei bizottság által is helybenhagyott tervezetet, vagy pedig nem. Első esetben az egyes községek adóilletősége végérvényesen megalapítotttnak lenne tekintendő, felsőbb helybenhagyás hiányában ellenben, az államkormány által módosított tervezet mellékleteivel együtt a megyének küldetnék vissza újabb tárgyalás végett, azon kikötéssel, hogy ha a megyei bizottság az államkormány által módosított tervezetet — vagy ha netalán az államkormány első véleményét nem változtatá, az eredeti államkormányi tervezetet — elfogadja, az egyes községek adóilletősége megalapítotttnak lesz tekintendő, ellenkező esetben az ügy az állandó megyei választmányhoz utasítandó.

Az állandó választmány által helyeselt, vagy ismét módosított tervezet a megyei bizottság elé kerülvén vissza, az állandó választmány helyeslése esetében, valamint azon esetben is, ha az államkormány által módosított tervezet az állandó választmánytól eltérőleg a bizottság által utólagosan helyeseltetnék, az egyes községek adóilletősége megalapítotttnak lenne tekintendő, minden más esetben azonban az állandó választmány által ismétlődőleg módosított tervezet döntő hatá-

rozathozatal végett kellőleg felszerelve az államkormány elé terjesztetnék, szabadságában állván az utóbinak saját második tervezetét minden további változtatás nélkül, vagy a felterjesztett állandó választmányi utolsó tervezetet végérvényre emelni.

Minden megye köteleztetnék az első és második államkormányi tervezetet, valamint az állandó választmány és saját határozatait közhirrre tenni s az egyes községek jogában állana véleményüket kérvény alakjában a végérvényü határozathozatalt megelőzőleg többé kevesbé minden fokozaton nyilvánítani.

A létrejött végérvényü határozat alapján a megyék adóilletősége kivettetnék az illető községekre; ezek pedig, mint már említők, felosztanak azt és kivetnék a község határán belől fekvő vagyonból és foglalkozásból vagy helyhez nem kötött tőkéből vont s az adósági járulékoktól később megjelölendő módon ment jövedelem aránya szerint keresetképes és vagyonos, alkalmilag tüzetesebben megjelölendő lakosaikra s ugyancsak a község határán belől fekvő vagyon, vagy üzletből húzott jövedelem aránya szerint a távollevő birtokosokra.

A fentebbiekben különösen csak a megyéket érintettük, holott köztörvényhatósági joggal felruházott városaink, szabad kerületeink és székeink stb. a megyékkel általában egy rangban állván, hasonló jogokra és helyzetre tarthatnak igényt az adózásban, illetőleg az adómegszabásban, s részünkről csak rövidség és világosság czéljából mellőztük azok különös megnevezését, valamint annál kevesbé óhajtjuk azokat a megyéknek alárendelni, mert mi sem hátráltatja, hogy a javaslatba hozott eljárási módozatok némi csekély, elvi fontosságot nélkülöző eltéréssel a megyékkel egy

rangban álló köztörvényhatóságokra is alkalmaztassanak.

Ugyszintén tüzetesebb megnevezés mellőzésével többnyire csak általában az államkormányt szerepeltettük javaslatainkban, ámbár mily kétségtelen, hogy azalatt többnyire a pénzügyminisztert értettük, ép oly bizonyos, hogy az utóbbi feladatszerű elhatározásaiban és intézkedéseiben közegeit s általában az állami közegek közreműködését nem kevesbé vehetné igénybe, mint a pénzügyi igazgatás bármely más ágában, sőt alig is szükségeltetnék minden esetben a pénzügyminiszter közvetlen befolyása.

E rövid kitérés után fejtegetéseink tulajdonkép való tárgyát folytatandó, az egyes községi adózók jövedelme, bizonyos határok közt talán némi pénzbirság által ellenőrzött vallomások alapján az államkormányi, megyei és községi közegek, valamint adózó társak, illetőleg lakosok és birtokosok közreműködése mellett becsültetnék s alapíttatnék meg. S ilykép nyomban azon kérdéssel állunk szemben, vajjon az érdekelt községi adózók csoportokba osztva működjenek-e közre a jövedelmi becsléseknél, vagy pedig egységesen. A hazai közönség egy része valószínűleg azon véleményben van, hogy a községi lakosok vagyonos és miveltebb kisebbségét s esetleg a község nagyobb részének birtokosait nem tanácsos a vagyontalanabb és többnyire kevesbé miveltebb többség szavazatának teljesen alávetni, még pedig annál kevesbé, miután ily intézkedésből végeredményben alig származnék valódi előny az utóbbi osztályra nézve, sőt inkább a bekövetkező surlódások keserű maradványa valószínűleg ennek jutna osztályrészül. A hazai közönség másik, sok tekintetben túlzó

része alighanem ellenkező véleményben van, kétségbe vonván ugyanis mindazon elvek és érdekek jogosultságát, melyek az előbbi vélemény alapjául szolgálnak. Részünkről nem vállaljuk ezuttal magunkra a bíró szerepét, de ismerve a hazai társadalom alakzatát és hatalmi tényezőit, mint gyakorlati számítók — bár örvendenénk csalódásunknak — kénytelenek vagyunk javaslataink kiinduláspontjául az első véleményt elfogadni, miután különben nemcsak az ajánlott és ajánlandó intézmények várható sikerét kockáztatnók, de általában javaslataink életbeléptetését is majdnem lehetlenné tesszük.

A községi társadalom beosztását elfogadva tehát, azon további kérdéssel állunk szemben, hogy mily alapon történjék az osztályozás. Részünkről az eredeti önkénytes jövedelmi bevallások alapúl vételét ajánlanók, tekintet vétetvén azonban talán a vallomást tevőnek a megye és község határán kívül fekvő vagyona, valamint bizonyos korlátok közt a műveltségi mozzanatokra. Az osztályok száma legcélszerűbben kettőben alapíthatnók meg, a határt, annak idejében tüzetesen körülírandó műveltségi kellékeken kívül, az alkalmazás első évében megyenként egy bizonyos jövedelmi összeg, később azonban a megelőző évben megalapított, alantabb részletesebben körvonalozandó, átlagos napszám jövedelem egy bizonyos általános többszöröse képezvén.

Az ekkép alakult osztályzat nem változtatnók meg a későbbi, netalán az önkénytes jövedelmi bevallásoktól eltérő becslési eredmények által, miután a végleges jövedelmi kimutatások épen a munka eredményét képezvén nem vétethetnek azon osztályozás alapjául, mely szükségkép a munka bevezetését képezi; míg másrésről

épen azon körülmény, hogy az osztályozás az eredeti önkénytes bevallások alapján történik, indokul szolgálhat egyszersmind számos esetben hivebb bevallásokra, feltehető levén ugyanis, hogy a határponthoz közel esők szívesen fogják magukat némi vagyoni áldozat arán is a községi társadalom felsőbb és műveltebb osztályába soroztatni.

Az egyes osztályok választottaik által vesznek részt a jövedelmi becslésekben, illetőleg az adó elosztásában. A választottak száma bizonyos határok közt az illető község népességszámától tétetnék függővé, azon kikötéssel azonban, hogy egy ugyanazon községben — osztályozást feltételezve — mindkét osztály szükségkép egyenlő szavazatszám által képviseltetvén, egyszersmind mennyire lehet egyenlő számú választottak által képviseltetnék. A közreműködő és szavazattal bíró államkormányi, megyei és községi hivatalos közegek, valamint azon később említendők, kik netalán hivatásuknál fogva törvényszerű közreműködésre, illetőleg szavazásra jogosittatnak fel, összesen a községi választottak számának legczélszerűbben felét képeznék.

Az osztályok választottai kiegészítve, az államkormány, a megye és a község küldöttei, valamint a többi netalán hivatásuknál fogva jogosítottak által mindenek előtt egy vegyes bizottsággá alakulnának s meghatároznák a megelőző két vagy három évi időszak adatai alapján a községbeli átlagos közönséges férfi és női napi munkabér magasságát és pedig először talán a négy évszakra nézve különösen. A tanácskozás az egyes osztályok választottai közt lehetőleg a szavazatjoggal felruházott, fent elősorolt hivatalos közegek közvetítése által történnék, kik közül választatnának, vagy még

czélszerűbben jelöltetnének a tanácskozmány tisztviselői is, feljogosittatván egyszersmind békés megállapodás hiányában szavazás elrendelésére. A szavazás útján létrejött határozat ellen az egyes osztálybeli választottak többsége felebbezéssel élhetne, s ebbeli kérvényét az állandó megyei választmányhoz intézve, a vegyes tanácskozmány elnökénél tartoznék a határozat kihirdetésétől számítva bizonyos meghatározott rövid idő alatt benyújtani.

A véglegesen megalapított férfi és női átlagos napi bér egy bizonyos, egyszer mindenkorra meghatározott általános többszöröse tekintetnék az annak idejében részletesen körülírandó közönséges, de másrésről teljesen munkaképes vagyontalan napszámos, illetőleg napszámosnő átlagos évi jövedelméül s e tételen alól csak a többé kevesbé munkaképtelen, illetőleg talán a 20-ik és 24-ik korév közé eső vagyontalanok jövedelme vétethetnék. Általában pedig ez átlagok szolgálnának a jövő, vagyis tehát nem a folyó jövedelmi becslések általános kiinduláspontjául.

Az átlagos napibér megalapítása után az egyes osztályok választottai, kapcsolatban a hivatalos közegek illető felével, ez utóbbiak élén elkülönzött bizottsággá alakúlva szavazattöbbség által határoznának az illető osztálybeli adózók jövedelmi vallomásai felett, köteleztetvén bizonyos határok közt az adózók kihallgatására, s ez utóbbiak viszont feljogosittatván a felszólalásra, vagyis nemcsak saját vallomásaik igazolására, hanem bármelyik adózó jövedelmi viszonyainak felderítésére.

A bizottságok határozatai közhirrre tétetvén, minden adózó felebbezéssel élhetne, s ebbeli kérvényét az állandó megyei választmányhoz intézve, az illető

becslőbizottsághoz tartoznék bizonyos idő alatt benyújtani.

Remélhető, hogy az egyes bizottságok dolgozatai és megállapodásai többé kevesbé hű képét nyújtandják az illető adózók viszonylagos jövedelmeinek, vagyis tulajdonképen tűrhető pontossággal tüntetendik elő azon arányt, melyben az illető egy ugyanazon osztálybeli adózók jövedelmei állanak, de esetleg talán kevesbé hiven azon arányt, mely az egyes osztályok jövedelmei közt fennáll, s alighanem még kevesbé hiven az adózók valódi jövedelmét általában. Bár azon körülmény, hogy az illető helyen említett, hivatásuknál fogva jogosított bizottsági tagok, illetőleg becslők s részben talán az osztályok választottai is oly egyénekből állandnak, kiknek jövedelmei többé kevesbé nyilvánosan tudatnak s ~~ez~~ ez okból önmegkárosítás nélkül kedvezményben sem az egyes adózót, sem az illető osztálybeli adózók összegét nem részesíthetik, kétségkívül csökkenti a fentebbi feltevés alaposságát, valamint azon körülmény is, hogy a közbeszólási, illetőleg felvilágosítási jog nemcsak az illető, de mindkét osztálybeli adózóknak kölcsönösen megadatik. Ha netalán azonban mind e biztosítékok elégteleneknek látszanának, szükség esetében, illetőleg az egyik vagy másik osztálybeli választottak többségének felhívása folytán, talán a következő eljárás lenne némi sikerrel követhető:

Az osztálybeli becslések kiigazítása, illetőleg összeegyeztetése végett az osztályok választottai, a már elősorolt hivatalos közegek által kiegészítve, ismét vegyes bizottsággá alakulnának. A kiigazítás azonban ezúttal csak az egyik vagy a másik osztálybeli adózók összegének jövedelmi sorozatára szorítkozhatnék. A becslés bár-

minemű alászállításának mellőzésével, a kiigazítás százaléokban fejeztetnék ki, mely szerint az alábecsült osztálybeliek kitüntetett jövedelme általánosan felemelendő lenne. A tárgyalási eljárás, illetőleg határozathozatal olyképen történék, mint az átlagos munka bér megszabása alkalmából javasoltuk. A szavazás után létrejött határozat ellen az egyes osztálybeli választottak többsége rövid időközön belől ez esetben is fellebbezéssel élhetne, s ebbeli kérvényét a vegyes bizottsági elnök után ismét az állandó megyei választmányhoz tartoznék intézni. Azon körülménnyel szemben, hogy ekképen esetleg oly adózók kötelezettsége is felemeltethetnék, kik jövedelmeiket már eredetileg hiven vallották be, illetőleg kiknek jövedelme már az eredeti becslésben hiven volt kitüntetve, kérdés, vajjon a létrejött kiigazítás folytán változott egyes tételek ellen hely adassék-e az egyéni felszólamlásnak, illetőleg ne halasztassék-e el általában a megelőzőleg érintett egyéni felszólamlások ideje a kérdéses kiigazítás végleges megtörténteig, olyképen, hogy a panasz a kiigazítás által módosított tételek ellen intéztethessék. Azonban eltekintve azon körülménytől, hogy ily eljárás hosszadalmasságánál fogva a megkivántató időbeosztás akadályaival szemben majdnem áthághatlan nehézségekbe ütköznék, épen a kérdés tagadólagos eldöntése esetében beláthatólag oly mértékben lesz biztosítva az eredeti becslések megközelítő pontossága, mint az más úton alig remélhető; míg másrésről a szóban levő kiigazításra bizonynyal csak nagyon rendkívüli esetekben fog alkalom adatni.

A mondottaknak megfelelőleg a megyei állandó választmányt illetné mindazon, vagyis tehát tényleg

háromnemű felebbezések elintézése, melyeket az előadottakban többé kevesbé kilátásba helyeztünk, s a munka bért, valamint az osztálybeli becslések összeegyeztetését illető határozatai ellen az egyes osztálybeli választottak többsége, a becslés egyes tételeit illető határozatai ellen pedig az egyes adózó ismét felebbezéssel élhetne, ebbeli kérvényeiket a megyei állandó választmány útján az államkormányhoz, vagyis tüzetesebben kifejezve a pénzügyminiszterhez intézvén, mely utóbbinak határozatai végérvénnyel bírnának.

Nehogy azonban az adózók kellő ok nélkül zavarják felebbezéseikkel az ügymenet folyamát, mindazon felebbező adózók és adózó osztályok, kiknek panasza utólagosan nem méltányoltatnék, büntetésképen talán a véglegesen megalapított jövedelem egy bizonyos százalékában kifejezett pénzbírság fizetésére köteleztetnének, valamint azon bepanaszolt adózó osztályok is, melyek ellen a felebbezés folytán hozott ítélet szólana. Különösen megjegyeztetvén, hogy az egyes felszólamló adózók botlásaiért az elkövetők, ellenben az osztálybeli választottak többségének botlásaiért az illető osztálybeli adózók mint megbízók tétetnének felelősekké.

A felebbezések elintéztetvén, kellőleg kiigazítatnának az eredeti becslések, s az ekkép létrejött jövedelmi kimutatások alapján, vagyis tehát a kitüntetett egyéni jövedelmek aránya szerint minden egyes község adóilletősége elosztatnék és kivettetnék az egyes községi adókötelezettekre, míg végül az adó behajtása ugyanazon módon eszközöltetnék, mint a többi közvetlen adók behajtása történik.

Előadván a fentebbiekben az adókivetés menetét, ígéretünkhöz képest említést kell egyszersmind tennünk

azon adatokról is, melyek alapján az államkormány, vagyis tehát a pénzügyminiszter elosztja a személyes kereseti adó összegét először az egyes megyékre, továbbá pedig az egyes megyék adóilletőségét az illető községekre.

Az adó életbe léptetvén, az első elosztás vagy a jelenleg fennálló személyes kereseti adó adatai, vagy pedig valamely más mérv szerint történhetnék. Az első út legrövidebb s kevés fáradságot feltételez, de némi csekélyebb jelentőségű hátrányokat helyez kilátásba. Ez utat követve ugyanis, az adó eloszlásának változása folytán a személyes kereseti adó összegének azonossága mellett is valószínű, hogy a vagyontalanabb osztály adóilletősége már az első évben is csökkenni fog; míg másrésről ép ez okból s egyszersmind államháztartásunk fokozott követelményeivel szemben valószínű az is, hogy a személyes kereseti adó összege az átalakulást követő években felemeltetik, vagyis nagyobb összegben alapíttatik meg, mint mennyit az átalakulást megelőző évben behozott, s ekképen a vagyontalan osztály terheltetése a későbbi években ismét előbbi magasságára emelkednék. E körülmény elvont szempontból tekintve csekély jelentőségű, de miután az adó magasságának ingadozása az adózók hangulatára rendesen kedvezőtlen hatást okoz, gyakorlati szempontból szívesen mellőznők. Azon körülménnyel szemben, hogy az államkormány előbb utóbb valószínűleg oly magasságig fogja emelni a személyes kereseti adó összegét, míg a vagyontalanabb osztály terheltetése előbbi magasságát legalább is el nem éri, látszólag könnyen mellőzhető lenne a szóban lévő hátrány az által, ha az adó összege mindjárt az első évben jelentékenyen felemeltetnék, azonban a fenn-

álló személyes kereseti adó csekély tágabb értelemben vett progressivitást tartalmazó adatainak kizárólagos alapúlvétele mellett alig történhetnék a felemelés illő mértékben, a nélkül, hogy egyszersmind a vagyontalanabb osztály érdekei veszélyeztessenek.

A vagyontalanabb osztály terheltetésének nagyobb mérvű ingadozását és emelkedését mellőzendő tehát, következő eljárás lenne talán némi sikerrel követhető.

Legelőször is minden község terhére iratnék azon adóösszeg, mely azt a jelenleg fennálló személyes kereseti adó megszabásai szerint valóban illeti, vagy még célszerűbben azon összeg, mely az épen idézett megszabások szerint illetné azon esetben, ha a község tényleges lakosai a díjszabályzat egy általános hányada szerint rovatnának meg. Az egyik vagy másik módon megszabott előleges községi illetőségek összege levonván a személyes kereseti adó törvényhozásilag megalapított összegéből, a maradék többé kevesbé a hus- és dohányfogyasztási adó, a népesség szám, valamint a föld-, ház- és jövedelmi adó egybevetett adatai szerint osztatnék el pótlékképen az egyes községekre. Ekkép minden község adóilletősége megalapíttatván, az államkormány vagyis a pénzügyminiszter minden nehézség nélkül elkészíthetné az adóelosztás tervezetét, mely a másik törvényhozó fél, illetőleg a megyei képviselőtársaságainak és határozatainak alapjául szolgálna. Megjegyeztetvén azonban, hogy mielőtt a hús-fogyasztási adó és a házadó bevételi adatait alapúl vennők, az egyes községek hús-fogyasztási és házadó illetőségének a tényleges állapottól eltérőleg egy ugyanazon adókulcsra kellene visszavezettetnie, vagyis tehát minden tágabb értelemben vett község hús-fogyasztási és házadó

járulékaúl azon összeg tekintetnek, melyet az fizetne, ha a legalsó hűsfogyasztási adófokozat, illetőleg ház-adóküles szerint rovatnék meg.

Az utóbb vázolt eljárás mellett szintén nem lenne esetleg teljesen kizárva az alsóbb osztály terheltségének ingadozása, de a megkívántató adatok korai egybegyűjtését feltételezve, véleményünk szerint aránylag magasabbra lenne emelhető a személyes kereseti adó összege mindjárt az első években a nélkül, hogy az alsóbb osztály terheltségének nagyobb mérvű emelkedése bekövetkeznék.

Azonban bármely alapon történjék az adóeloszlás az első években, később mielőbb a megelőző évi jövedelmi becslések, illetőleg községi kimutatások lennének alapúl veendők. Ekkép a becslési eljárás folytonos javulása folytán remélhető, hogy az adó eloszlása a község határán kívül is évről évre mindig méltányosabb és pontosabb alapokon történend. S bár nem lehetlen, hogy egyes községi osztályok és egész községek, sőt közvetve egyes megyék jövedelme is koronként alábecsültetik, de véleményünk szerint ily aránytalanság alig jelentkezend türhetlen mérvben.

Mint már említők, remélhetőleg mindig lesznek a becslők közt néhány olyanok, kik többé kevesbé nyilvánosan ismert állandó jövedelmet húznak, kiknek tehát bizonynyal érdekükben álland a becslések pontosságát szorgalmazni s a bekövetkezheto aránytalanságot szük korlátok közé szorítani; míg másrésről a hivatos közegek, illetőleg kiküldöttek tapintatos megválasztása és alkalmazása által ugyancsak számos durvább aránytalanságok befészkelődésének eleje vétetik s e szempontból felette czélszerűnek látszanék,

ha az államkormányi küldöttek egy része csak egy megyében, de több község, más része ismét több megyében, de megyénként kevés, vagy legalább nem sok község becslési munkálataiban működnek közre, ugyszintén ha a megyei küldöttek egy része több községben, más része azonban csak az illetők személyes ismeretkörén belől eső községekben alkalmaztatnék. Általában pedig megjegyeztetvén, hogy a hivatalos, különösen pedig az állami kiküldöttek egy része évenként lehetőleg más más községek munkálataiban venne részt, valamint hogy az államkormány, vagyis a pénzügyminiszter és a megye kiküldötteiket részben közbecsülésben álló magánszemélyek közül is választhatnák.

Ha pedig netalán helyenként mégis durvább valótlanságok foglaltatnának a becslés alól kikerült eredeti jövedelmi kimutatásokban, az egyes adózók, illetőleg az egyes osztálybeli választottak többsége, valamint az állami, megyei és községi közegek részére biztosított felebbezési jog gyakorlata számos beavatkozási tért nyitván úgy az államkormány, mint a megye számára, elégséges alkalom adatnék egyszersmind az utóbbiaknak nem egy helytelenség utólagos helyrehozására; különösen pedig a pénzügyminiszternek — ki a rendelkezésre álló és rendesen az adóelosztási tervezethez mellékelt dohány- és huszfogyasztási, valamint népességszámi adatokban, némileg pedig a ház- és földadó adataiban hasznavehető vezérfonallal bir — mint az állami pénzügyek hivatott őrének alkalom szolgáltatnék a becslések illő felemelésére, czélszerűen korlátoztatván ekkép egyszersmind az indokolatlan felebbezések száma.

Végül azonban, ha a községek és megyék jöve-

delme az elősorolt rendszabályok daczára is alábecsültetnék, úgy az többé kevesbé mindenütt hasonló mérvben történnék, vagy legalább valószínűleg azon községekben és megyékben leginkább, hol a többé kevesbé állandó nyilvános jövedelmet huzó egyének száma csekély, illetőleg melyek rendesen a társadalom kevesbé művelt, többnyire szegényebb s tehetetlenebb részét foglalják magukban.

A fentebbiekben előadtuk az indítványba hozott személyes kereseti adó lényegét és főelveit, s valamint valószínű, hogy egynémely sürgös és általános követelmény kellő figyelemben részesült, úgy másrésről el vagyunk arra készülve, hogy az intézmény látszólag bonyolult volta s különösen az adóeloszlás utja többekben kételyt támasztand indítványunk czélszerűsége és kivihetősége iránt. S bár ez utóbbi aggodalmak eloszlatása céljából méltán hivatkozhatnánk fennálló adóink egynémely megszabásaira, melyek részben talán majdnem bonyolultabb és költségesebb intézkedéseket feltételeznek, de nem kívánjuk a jövő hiányait a jelen hiányosságával indokolni s ép ez okból oly indítványokkal egészítjük ki részben nyomban, részben dolgozatunk további folyamában a mondottakat, melyek bár alig egyszerűsítendik a javaslatba hozott intézményt, illetőleg eljárást, de bizonynyal elviselhetőbbé és megbocsáthatóbbá teendik a hosszadalmasság és bonyolultság hátrányait, míg másrésről az intézmény tüzetesebb értelmezését foglalják magukban.

Visszaidézve emlékezetünkbe az intézmény lényegét s egyszersmind szem előtt tartva a fennálló ugynevezett jövedelmi adót, önkénytelenül is szemünkbe tűnik a két adó megszabás - módjának hason-

latossága s azon meggyőződésre vezettetünk, hogy a két adó megszabása és kivetése, mint azt alantabb részletesebben elő fogjuk adni, czélszerűen többé kevesbé együttesen történhetnék, később megjelölendő módon hasznavehető segédeszközt szolgáltatva egyszersmind a földadó sorozat s általában a földadó kiigazításához. E körülmény tehát máris felette könnyitené a javasolt új adó alkalmazását s elviselhetőbbé tenné egynémely hiányait.

Mindannyian ápolni ohajtjuk megyei intézményeink lényegét s megyéink illőleg korlátolt önállóságát. S mily tagadhatlan, hogy megyéink a közvetlenül lefolyt évtizedekben nem birtak többé azon tekintéllyel, mint egykoron, úgy kétségtelen, hogy e változás csak részben feltételeztetett a központi államkormány szerveztének változása által. Megyéink önmegadóztatási joga czélszerű adómegszabási zsinórmérték hiányában úgyszólván teljesen megszűnt volt s a megyei szükségletek beszerzése a központi államkormány feladatává vált a nélkül, hogy a foglalás az utóbbinak mindenben előnyéül szolgált volna. Kiadásaik jegyzékét a megyék önmaguk állíták ugyan össze, de épen miután a fedezés alapjául nemcsak az érdekelt megye szolgált többé, a központi kormány szigorú, korlátlan s bizonyynyal nehéz felülvizsgálat gyakorlatára volt hivatva úgynnyira, hogy nemcsak a megyei kiadások nemét, illetőleg célját, de az egyes kiadási tételek, valamint az összes kiadás mérvét is különbség nélkül szigorú bírálatnak kényszerűt alávetni. Bár továbbá a központi államkormány ilyenmü befolyása általában indokolva van, de tényleg sokkal szűkebb határok közé szorítható, ha a megyék és községek kiadásaikat többé kevesbé saját

bevételeikből fedezik. S e feltételnek alakilag elég van ugyan már téve a megyéket illető legújabb törvény által, a gyakorlati alkalmazás azonban a fennálló adórendszer bonyolultságánál és sok tekintetben czélszerűtlen megszabásainál fogva, különösen azon körülménynyel szemben, hogy a fejlődés legalsóbb fokán álló közigazgatási kerületek szükségletei aránylag rendesen legtöbbször rúgnak, bár nem is fog épen folytonos áthághatlan akadályokba ütközni, de lényeges hátrányokat vonhat maga után, még pedig első sorban azon megyékben, melyek egy vagy más okból különben is magasabban terheltetvén az adók által, mint számos esetben a fejlődés legalsóbb fokán állók, egyszersmind viszonylagosan magasabb megyei és községi adópótlékok szedésére lesznek kényszerítve.

A terhek helyesebb eloszlása lenne azonban remélhető, illetőleg a pótlékok is könnyebben és czélszerűbben lennének megszabhatók, ha a javaslatba hozott személyes kereseti adó életbe léptetvén, az adórendszerben s az egyes adónemekben teendő többi változtatásokkal, illetőleg czélszerűsítésekkel kapcsolatban alkalmasabb és megbízhatóbb támpontok szolgáltatnának a megyei és községi adók megszabásához.

Választási törvényeink jelenleg a vagyonosság bizonyos fokát szabják elő a választói képesség kellékekül. Korántsem szándékunk ezúttal e rendszabály jellemzésébe és értékének taglalásába bocsátkozni, de miután alkalmazásban áll, oly adatok használatára utaltatunk, melyek az egyesek vagyoni állapotát megközelítőleg hiven tüntetik szemeink elé, s e követelménynyel szemben úgy vagyunk meggyőződve, hogy a javaslatba hozott személyes kereseti adó adatai, illetőleg a becslés

útján létrejött jövedelmi kimutatások felette hasznavehető segédeszközt képeznének politikai életünkben.

Végül hogy az adómegszabás bonyolult munkája minél kevesbé vegye igénybe általában az állam bevételeit, s egyszersmind a munka célját és az illető közreműködők méltányos díjazását biztosítandó, némi megjegyzést kívánunk tenni az állami és megyei megbizottak díjazásának módjára és mérvére nézve. Távolról sem szándékunk ugyan a közegek számát és fizetését tüzetesen megszabni, miután e feladat dolgozatunk czélszerű határán kívül esik; míg másrésről az apróbb részletek csakis a főelvek megalapítása után képezhetik tüzetesebb vitatkozás tárgyát és semmi esetben sem alapíthatók meg egyes ember által, kinek ismerete az általános ismeret elhanyagolása nélkül a részletek összegére ki nem terjedhet, azonban azt mindamellett kiemelendőnek véljük, hogy részünkről az idézett közegek egy részének fizetését, mennyiben azok másnemű szolgálatért már meghatározott fizetést nem húznak, lehetőleg részben állandó összegben, részben napdíjakban, részben pedig a jövedelmi becslés alá kerülő személyek száma és talán a megbecsült jövedelem összegének mennyisége szerint szabnók meg, különösen pedig a három utolsó rovat alapján mindazon magánszemélyek fizetését, kik az állam, a megye, a község s talán az adózó osztályok megbízása folytán működnek közre.

Részletesebb taglalás, mint már említők nem lévén feladatunk, a fentebbiekben bevégeztük a javaslatba hozott személyes kereseti, lényegileg azonban általános közvetlen jövedelmi adó tárgyalását és különös jellemzését s a következőkben mintegy folytatásúl, az ügy-

nevezett jövedelmi adót, vagyis lényegileg ipar-, kamat- és fizetési járulék-adót teendjük elmélgéseink tárgyává. Ez adó jelenleg azon legtagabb értelemben vett tőkejövedelem megrovását czélozza, mely a föld és házadó alá nem esik, vagyis azon személyes kereseti-adó alól ment jövedelem megrovását, mely nem föld- és lakóház-járadékképen húzatik. Az illető jövedelmi ágak tüzetes körvonaloza a személyes kereseti-, a föld- és házadóval szemben kétségkívül némi nehézséggel jár s általánosn alkalmazható vezérelvek hiányában csak gyakorlati adatok és felületes mozzanatok alapján történhetik, de különben a kérdéses adó teljesen jogosult s adórendszerünkben mellözhetlen lánczszemet képvisel.

A jövedelmi adókulcs tényleg csekélyebb, mint a föld- és házadó kulcsa, s ez eltérés elvont szempontból nem indokolható kellőleg, miután az korántsem természetszerű és méltányos követelmény, hogy egy személy, ki egy kis földszetből vagy kunyhóból csekély jövedelmet húz, kétszer, sőt háromszor oly magas adókulcs szerint rovassék meg, mint egy másik, ki valamely ingó tőkéből vagy gyári foglalkozásból és üzletből nagy jövedelmet húz. E kiáltó aránytalanságot leginkább azon körülmény enyhíti, hogy a földadó sorozati munkálatokban kitüntetett jövedelem többé kevesbé az adómegszabás állandó alapjául vétetvén, a tényleges földjáradék természetszerű emelkedésénél fogva az adó idő múltával folyvást csekélyebb részét képviseli a tényleges jövedelemnek, vagyis a tényleges földadókulcs, eltérőleg a házbéradó kulcsától valamint a jövedelmi adókulcstól, a mai megszabások mellett folytonos csökkenésnek néz eléje; míg másrésről általános szempontból a jövedelmi adókulcs alig

hanem magasabb, semhogy azt az adómegszabás többé kevesbé természetszerű hiányaival szemben czélszerűen jóval magasabbra emelhetnék, illetőleg a föld- és házadókulcsal illő arányba hozhatnók. Ép ez okból tehát, az orvoslást részben a jövőre bizva egyelőre az aránytalanság csakis a föld- és házadó leszállítása, vagyis inkább a két utóbbi adó alá tartozók terheltetésének czélszerűbb elosztása és könnyítése által enyhíthető. S e követelményt szem előtt nem tévesztjük a következőkben, bár másrésről szükségesnek véljük megjegyezni, hogy a szóban levő aránytalanság különösen azon okból nem bir oly igen nagy gyakorlati fontossággal, mint első tekintetre látszik, mert az előrebocsátottaknak megfelelőleg az egyes adózók terheltetésének mértékét, vagyis a terhek végleges eloszlását nem kizárólagosan az adómegszabás határozza meg.

A fentebbiekben az általános adókulcsról beszélünk, arról ugyanis, mely a jövedelmi adó megszabásánál legtöbb esetben alkalmaztatik, tényleg azonban az adókulcs az adótárgy, illetőleg az adózó személy foglalkozásának különfélesége szerint többé kevesbé változik, miután ugyanis a második osztálybeli adózók, vagyis a köz- és magántisztviselők, életbiztosítási járadék élvezők, egynémely más járadékosak, a kisebb kamatjövedelem élvezők és tulajdonképeni életjáradékosak, valamint a fennálló személyes kereseti adó első osztályzata alá tartozók, végül pedig a bánya- és kohóbirtokosok különös kedvezményekben részesítvék.

Az utolsók által élvezett kedvezmények a bánya- és kohóipar előmozdítását célzó jutalmakul tekinthetők, véleményünk szerint azonban jelenleg már még kevesbé felelnek meg a célnak, mint az oly sokszor

könnyedén elítélt kiviteli jutalmak a vámrendszerben; mig másrésről az adózás szempontjából annál kevesbé indokolhatók, mert a bánya- és kohóüzlet megrovásánál, illetőleg a megrovás alá eső jövedelem megalapításánál mindazon levonások megengedvék, melyek egy vagy más szempontból némileg indokolhatók, megengedtetvén ugyanis az adóssági terhek kamatainak levonása ép úgy, mint az üzlettőke épségben tartására megkívántató összegeké. S hogy a tulajdonképi bányára értékének törlesztésére nem vétetik tekintet, az körülbelül igen természetes, miután a tulajdonkép való bányamegszerzési ára számtalan esetben említést alig érdemlő összegre vezethető vissza; mig másrésről a kohóüzletet nem is említve számos bányauzlet nem bir kevesbé állandó alappal, mint számos más kedvezményben nem részesülő iparág. Általában pedig az érték-törlesztésre számítható jövedelmi részlet oly csekély részét képviseli az összes jövedelemnek, hogy általa a nyújtott kedvezmény legtöbb esetben csak részben fedeztetik; s bár a kedvezmény ohajtott megszüntetése valószínűleg a kohó- és bányabirtokosok némi ideiglenes terhelését vonná maga után, azonban az a forgalom által rövid idő alatt illő mértékben kiegyenlítettnek, holott jelenleg a szóban levő kedvezmény nemcsak az adórendszer átlátszóságát és egyszerűségét zavarja, de általa egyszersmind a többi adózók terheltetnek méltánytalanul, a nélkül, hogy azt az állam mai érdekei követelnék.

A második osztálybeliekre, vagyis a köz- és magán-szolgáltatásban álló egyénekre, az életbiztosítási s egy-némely másnemű járadék élvezőkre nézve fennálló kedvezményeket illetőleg, a következőben foglaljuk össze

véleményünket. Ha a kedvezmény által az illető adózók vagyoni helyzetének támogatása czéloztatott, úgy a czél részben el nem éretett, részben pedig más úton sokkal könnyebben és egyszerűbben éretett volna el:

A magán tisztviselők helyzetén ugyanis állandóan mi sem könnyítettett, miután ezeknek díjazását első sorban a forgalom határozza meg s betudja az élvezendő különös kedvezményeket. Az állami, megyei stb., vagyis köztisztviselők ellenben ugyanoly értékű kedvezményben részesülhettek volna a fizetések és másnemű díjak megfelelő felemelése által, nem zavartatván meg egyzsersmind az adórendszer egyszerűsége és átlátszósága.

Valószínűbb azonban, hogy a kérdéses kedvezményt magában foglaló adómegszabási fokozat által különösen csak a csekélyebb jövedelmet élvezőknek, vagyis az alsóbb rangú tisztviselőknek szándékoltatott kedvezmény nyújtani, mely esetben a czél mennyiben az a köztisztviselőkre vonatkozik ismét czélszerűbben éretett volna el az alsóbb tisztviselők járulékainak megfelelő felemelése által; míg másrésről a czélt, vagyis a felsőbb rangú tisztviselők járulékainak viszonylagos csökkentését jelenleg távolról sem helyeselhetjük, miután ugyanis az alsóbb és felsőbb rangú tisztviselők díjazása közt fennálló tényleges különbség korántsem oly kiáltó és aránytalan, hogy annak csökkentését az állam és társadalom érdekében czélszerűnek tekintethetnők. Kis különbség mellett a képesebbek által mellőzött felsőbb államhivatalok vagy szellemi közép-szerűségek és egyszerű irodai napszámosok kezébe jutnak, vagy pedig kizárólag vagyonosak által töltetnek be, mely utóbbi eset ismét csak akkor valószínű, ha a közhivatalok rendkívüli tekintélyvel és hatalommal

ruházvák fel, vagyis ha az állam hatalma a társadalom felett többé-kevésbé korlátlan, eltekintve azon gyakori eshetőségtől, ha netalán a hivataloskodás — mint az amerikai köztársaságban — jelentékeny, sőt számtalan esetben mesés mellék- és titkos keresetre nyújt kilátást, vagy legalább a mellékkeresetet ki nem zárja.

Az idézett körülményeknél fogva tehát a második osztálybeli adózók egyetemét egy ugyanazon, vagyis az általános adókulcs szerint kívánjuk megadóztatni, illő mértékben felemeltetvén esetleg mindazon tisztviselők fizetése, kik a változás által közelebbről érintetnek, az életbiztosítási járadékélvezők pedig, mennyiben talán a járadék sajátzerű természeténél fogva különös szempont alá esnek, a bélyeg- és illetékmegszabás terén kárpótoltatván; míg másrésről a nevezett osztálybeliek alsóbb rétegeit az adómegszabás terén csak azon kedvezményben részesítenők, melyet az összes társadalom alsóbb rétegeire nézve indítványba hozunk.

A harmadik osztálybeli jövedelmi adózók, vagyis kamatélvezők és tulajdonkép való életjáradékosok alsóbb rétegei jelenleg — mint mondók — szintén különös kedvezményben részesítvék, melynek nyomán azon kamat- és életjáradék élvezők, kiknek összes jövedelme egy bizonyos összeget, névleg 315 forintot túl nem halad, jövedelmi adómentesek. E kedvezmény mindenekelőtt egy kiáltó méltánytalanságot foglal magában, vagyis von maga után, miután nincs indokolva, hogy bárki is egyedül azon okból részesíttessék különös kedvezményben, mert jövedelmét nem ingatlan, vagy szűkebb értelemben vett ingó és értéktökéből, hanem pénztökéből huzza; míg egyszersmind viszonylag rendkívüli mértékben sujtatnak azon kamatélvezők is, kiknek jöve-

delme az adómentes jövedelmi mennyiséget épen meghaladja, kik tehát nemcsak a jövedelmi többlet, de az adómentes jövedelmi mennyiség után is az általános adókulcs szerint rovatnak meg s tényleg egy forint jövedelmi különbség mellett harminczszoros adó által sújtatnak. Általában nem tekintjük a kisebb jövedelem adómentességét mellőzhetlen kellékül, de másrésről sokkal inkább hódolunk a tények hatalmának és előreható befolyásának, semhogy a szóban levő kedvezmény lényegét, valamint a fennálló személyes kereseti adó első osztályzata alá tartozók adómentességét illőbb és célszerűbb alakban elleneznők, vagy épen határozottan kárhoztatnók.

Más szempont alá esnek azonban azon kedvezmények, melyek a tisztviselők szálláspénzeinek s egy-némely más hasonlónemű járulékainak adómentességét tartalmazzák, miután azon pénzösszeg, melyet az egyes adózó szállásáért, vagy más ilynemű szükségleteiért fizet, ép ugy részét képezi valódi jövedelmének, mint bármely más rendeltetéssel bíró jövedelmi töredék. E kedvezményt tehát megszüntetendőnek vélnők, a károsult tisztviselők megfelelő illetményfelemlés által kárpótoltatván.

Jelenleg, mint tudva van, az adózó személyes kereseti adója beszámittatik jövedelmi adóilletőségébe, vagyis az első levonatik az utóbbiból, s ez eljárás általában indokolt, miután a jövedelmi adó alapjául szolgáló jövedelemben a személyes keresetből vont jövedelem általában bennfoglaltatik. Azonban míg egyrésről tulajdonkép nem a személyes keresetiadó, hanem a személyes kereseti adó alapjául szolgáló jövedelem lenne levonandó az illető összjövedelemből, ugy másrésről a beszámítás elősorolt és elősorolandó javaslataink nyo-

mán külsőleg mindenestre elesik. Ugyanis a megfelelőleg értelmezett személyes kereseti adó, illetőleg jövedelem feltevésünk szerint megközelítőleg minden adózót illetőleg ép úgy általános hányadát képezi az összes jövedelemnek, mint a jövedelmi adó az illető jövedelemnek, úgy hogy tehát a személyes keresetből vont jövedelem előleges levonása által végeredményében a jövedelmi adó a mai élvezőket illetőleg ugyanazon hányaddal csökkentetnék; vagyis a beszámítás a jövedelmi adókulcs megfelelő leszállítása által eszközölthetnék, ellenben a gyakorlatban levő beszámítás egyszerű elmaradása szükségkép a jövedelmi adókulcs tényleges emelkedését foglalná magában. Az utóbbi emelkedés azonban a jövedelmi adókulcs mai magasságával szemben oly csekély, mikép részünkről a szóban levő beszámítás egyszerű mellőzését hozzuk indítványba a nélkül, hogy egyszersmind az alkalmazásban álló névleges jövedelmi adókulcs megfelelő leszállítását javasolnók. Nehogy pedig e változás által a vagyontalanabb osztály érdekeiben veszélyeztessék, alantabb oly általános kedvezményt hozunk javaslatba, mely nemcsak a megelőzőleg egyenként elősorolt és elősorolandó alkalmazásban álló kivételes kedvezmények lényegét, de többé-kevésbé a szóban levő beszámításból vont előnyöket is minden káros visszahatás nélkül észszerűen pótolandja s általánossága daczára különösen a vagyontalanabb osztály terhelhetésén könnyítend.

A gyakorlatban levő beszámítás kedvezményében a fennálló személyes kereseti adó harmadik osztályzata szerint adózó föld és házbirtokosok nem részesülnek, állítólag azon okból, mert a föld- és házadó adatai szerint rovatnak meg a személyes kereseti adó által. Ez

indokolás bizonynyal helytelen, miután azért, hogy az adó megszabása czélszerűségi szempontból az idézett adatok alapján történik, korántsem következik, hogy be ne tudassék a föld- és házbirtokos azon adóilletőségébe, melyet az jövedelmi adóképen nem föld- és házjáradék után fizet, mint mondók, egyedül azon okból, mert az adózó véletlenül föld- és házbirtokos is. Ennélfogva tehát a szóban levő kivétel azon körülménnyel szemben, hogy a föld- és házadó a személyes keresetet magában nem foglaló föld és házjáradék megrovását czélozza, csakis annyiban indokolható, mennyiben a személyes kereseti adó a föld- és házadóba be nem tudatik s a fennigért általános kedvezményben csakis ily értelemben, illetőleg határon belől nem részesülend a föld- és házbirtokos.

Az ekkép általánosított jövedelmi adó, mint már említők, az általunk javaslatba hozott személyes kereseti adó, illetőleg a fogamatba veendő jövedelmi becslések adatai szerint szabathék meg és vettethék ki. Míg tehát a személyes keresetiadó összege előlegesen megalapittatván, az illető adókulcs a becslési eredmények szerint változó lenne; a jövedelmi adó a megbecsült jövedelem egy bizonyos százalékában szabathán elő, a becslési eredményekkel kapcsolatban az illető adóbevétele összege az adókulcs állandósága mellett is változnék.

Alig szükséges talán megemlitenünk, hogy a jövedelmi adó által a megbecsült jövedelemnek jövőben is csak azon része rovatnék meg, mely a föld- és házadó által még meg nem rovatott. Nehogy pedig az utóbbiak többé-kevésbé természetszerű hiányai a jövedelmi adó hiányait fokozzák, czélszerűen talán nem azon jövedelmi

összeg tekintetnék a föld- és házadó által megrovottnak, mely a föld- és házadósorozati munkálatokban ki van tüntetve, hanem azon összeg, mely az utóbbi adatok segítségével vételével a benyújtott vallomás alapján föld- és házáradékul ismertetett el. Ily eljárás lenne legczélszerűbb nemcsak a bevallások és becslések pontossága czéljából s általában, de különösen egyelőre, miután idővel a földadósorozat hosszabb időközönként a javaslatba hozott személyes kereseti és jövedelmi adó megszabása czéljából eszközölt becslési munkálatok adatainak segítségével vétele mellett igazittatván ki, némileg inkább tekintethetnék a föld- és házadósorozatban kitüntetett összeg a föld- és házadó által megrovottnak, vagyis jövedelmi adó alá nem tartozónak, bár különben a föld- és házáradékképen huzott jövedelem ép úgy folytonos becslés alá jönne, mint a jövedelem bármely más ága. Ilykép eltérőleg a jelenvaló állapottól, egyszersmind jövedelmi adómegrovás alá kerülne a személyesen gazdálkodó földbirtokos azon jövedelme is, mely a bérlő jövedelmének felel meg, miután ugyanis az összjövedelemből csak a föld- és házáradékra eső részlet vonatván le, a jövedelmi adó alá kerülő maradványban a gazdálkodó földbirtokos kérdéses jövedelme is bennfoglaltatnék, egyelőre azonban a mai állapot hézagossága mellett a földbirtokos-osztály aránytalan terheltetésével szemben annál inkább szemet hunyhatunk, mert hazánkban a földbirtok bérbe adva, a többnyire mellőzött értéksökkenés számbavétele mellett is számtalan esetben többet jövedelmez, mint a birtokos kezelése alatt; míg más részről a bérbe nem adott földbirtok birtokosa különösen a nagyobb birtokot illetőleg többnyire felette kevés befolyást gyakorolván az üzletre, a vállalkozói nyere-

séget tulajdonkép kezelőtisztjei huzzák, kiknek jövedelme jövedelmi adó alá esik.

Mint említők, a jövedelmi adókulcs általánosítása és az alkalmazásban álló különös kedvezmények megszüntetése által egyes, különösen pedig az alsóbb osztályok érdekei közelről érintetnek; méltányolva tehát a tények hatalmát, valamint a vagyontalanabb osztály panaszát, s egyszersmind a személyes kereseti adó megszüntetendő beszámításának pótlásául az indítványba hozott személyes kereseti adó megszabásai szerint községenként megalapított férfi-, illetőleg női napszámjövedelemmel azonos jövedelmi rész minden adózót illetőleg csak a személyes kereseti adó által lenne megrovandó, míg ellenben a fölebbvaló jövedelmi rész mindenekelőtt a személyes kereseti adó által, mennyiben pedig föld- és házadó alá nem jő, még egyszersmind a jövedelmi adóval rovatnék meg.

Ohajtásainknak megfelelőleg tehát a jövedelmi vallomások az adózó összes jövedelmének kitüntetését tartalmaznák; megfelelő rovatokban megkülönböztetvén azonban a jövedelem azon részét, mely a községbeli átlagos férfi-, illetőleg női napszámjövedelemmel azonos, továbbá azon részét, mely a föld- és házadó által meg nem rovatott; végül pedig azon jövedelmi részt, mely az összes jövedelemből a két első tétel levonása után fennmarad, vagyis, mely jövedelmi adó által lesz megrovandó.

Mint említők, a föld- és házadó által megrovottak nem az illető adósorozatban kitüntetett, de a vallomások alapján ily neműnek ismert jövedelmi összeg tekintetvén, megtörténhetnék, hogy a becslés szerint megalapított jövedelem meg nem haladná az illető

adózó adósorozatilag kitüntetett földjáradék jövedelmét, sőt esetleg ezt el sem érné. E körülmény tagadhatlanul némi helytelenséget foglal magában, melynek nyomán a föld- és házbirtokos a feltételezett esetben csak látszólag részesülne a községbeli átlagos napszámjövedelem magasságaig hasonnemű kedvezményben, vagyis hasonmértű adómentességben, mint a jövedelmi adófizető. Azonban a földadósorozat elavult adataival szemben, vagyis a pénzérték folytonos csökkenésénél fogva remélhetőleg külsőleg is csak rendkívüli esetekben nyilvánuland a kérdéses visszásság; míg másrészt, ha netalán idővel a mai földadósorozat kiigazítása után a sorozatilag kitüntetett jövedelem tekintetnek a földadó által megrovottnak, a kérdéses helytelenség bármilyen kárpótlás, vagy adóvisszatérítés kizárásával ismét legrendkívülibb, számba alig vehető esetekre szorítkoznék, miután ugyanis — az adószabályilag kiskoruktól eltekintve — csak nyomorékok képzelendőek szükségkép személyes kereset, illetőleg oly jövedelem nélkül, mely földjáradékképen húzott jövedelmeiket a községneként megalapított napszámjövedelemmel meghaladja.

Egy ugyanazon adózó esetleg vagyona után több községben kerülván adómegrovás alá, nehogy az illető napszámjövedelemnek megfelelő jövedelmi mennyiség után több helyen, vagyis többszörösen mentessék fel a jövedelmi adó alól, elvont szempontból első tekintetre bonyolult ellenőrzési rendszabályok látszanak alkalmazandóknak; tényleg azonban feltehető, hogy minden, különösen pedig több községben megrovás alá kerülő adózó tartózkodási helyén húz annyi jövedelmet, mely esetleg helybeli föld- és házjáradék-jövedelmét az illető átlagos napszámjövedelem mennyiségével meghaladja,

s ép ez okból fölötte rendkívüli esetektől eltekintve, szabályúl mondatnék ki, hogy minden adózó csakis tartózkodási helyén igényelhet jövedelmi adómentességet nem föld- és házjáradékképen vont jövedelmének azon része után, mely az illető átlagos napszámjövedelemnek megfelel.

Alig szükséges talán ismételnünk, hogy az adóssági tartozások kamatai nem képeznék a megrovás alá jövő jövedelem kiegészítő részét, s ép ez okból tehát a jövedelem megalapításánál mint levonandó tételek szerepelnének, és pedig a személyes kereseti adót illetőleg általában, a jövedelmi adót illetőleg azonban csak mennyiben nem jelzálogos, vagyis a föld- és házadó rovata alatt számba jövő adósságokból származnak.

Nehogy azonban az utóbbi szabály az állam, megye és község pénzügyi érdekeinek kijátszására szolgáltatasson alkalmat, az adós jövedelmének megalapításánál levont adóssági kamatok a hitelező jövedelméül tekintetvén, mint ilyenek kerülnének megrovás alá annak idejében. E czélból tehát a betudandó adóssági kamatok valódiságát minden adós a hitelező által lakáshelyén kiállított, az illető év elején kelt s hasonlólag kitöltendő nyomtatott ürlapmásolatról szakított elismervénnyel tartoznék igazolni; míg másrésről a hivatalosan őrzött másolat a hitelező megrovása alapjául szolgálna. S ha netalan a kellő használat után visszaérkezett tulajdonképpvaló elismervény által kitünnék, hogy a hitelező a kérdéses kamatjövedelem után a folyó évi jövedelmi becslés alkalmával meg nem rovatott, utólagosan hajtatnék be az illető adóösszeg némi pénzbírsággal és az esetleges késedelmi kamatokkal egyetemben, még pedig a hitelező tartózkodási helyének ismeret-

lensége, vagy fizetéseképtelensége esetében az adóstól, fennmaradván az utóbbi részére a viszkereset joga.

A hitelezőnek kellő használat után visszaszolgáltatott, egyszersmind az adós hitelesítésével már ellátott elismervény bizonyos határok közt némi jogerővel ruháztatnék fel, szükség esetében megfelelő korlátok közt bizonyítékul használtatván a hitelező által az adós ellenében.

Az épen előadott eljárás bonyolultsága fölött szemmet hunyhatunk azon valószínű körülménnyel szemben, hogy az adóssági kamatok betudása az adósok által bizonynyal csak nagyobb összegeket illetőleg fog követeltetni. Mig másrésről nem reméljük, hogy elneztetni fog a nyilvánosság azon bizonyos neme, mely a javasolt megszabásokban foglaltatik, miután az a fennálló jövedelmi adó megszabásánál körülbelül máris alkalmazva van, s egyszersmind az alkalmazásban álló telekkönyvi eljárás is sokkal nyilvánosabb és a jelzálogos követelések sokkal kevésbé rejtvék az érdeklődők előtt, semhogy indokoltnak tekinthetnők a panaszt a nyilvánosság azon mértéke ellen, mely általában a személyes kereseti és az ugynevezett jövedelmi adót illető javaslatainknak megfelelőleg nem szükségkép az adózó egységes és tényleges vagyoni állapotát, hanem beláthatóbb összegben jövedelmének csak azon részét tünteti elő, melyet egy ugyanazon községben húz.

Az adókulcs egyelőre a fennálló állapotnak megfelelőleg 10%-ban lenne megalapítandó; ha netalán azonban az első évi eredmények nem remélt bevételi szaporodást tüntetnének elő, misem lenne könnyebb, mint az adókulcsot esetleg leszállítani és az adókulcs különbségének megfelelő bevételt az adózók második,

vagyis inkább harmadik évi tartozásába beszámítani, bár másrészről ily eljárás a föld- és házadó aránytalan magasságával, valamint államháztartásunk követelményeivel szemben épen nem lenne indokolható.

A fentebbiekben körülbelül elmondtuk mindazt röviden, mit az ugynevezett jövedelmi adóra nézve megjegyezni kívántunk. Javaslatainkban alig foglaltatnak eredeti elvek, s talán ép ez okból bizunk indítványaink kivihetőségében; valamint azon meggyőződést tápláljuk, hogy a javaslatba hozott adómegszabási eljárás az alkalmazásban állóval szemben haladást jelöl, miután ugyanis nem csak a jövelmi adót foglaltuk czélszerűbb és egyszerűbb alakba, de egyszersmind megfelelőbb kapcsolatba hoztuk azt az adók többi nemeivel, s közvetve az egész adórendszerrel.

Mielőtt folytatólag a földadó tüzetesebb tárgyalásába bocsátkoznánk, némi megjegyzést kívánunk tenni a föld- és házadóra nézve együttesen, mint a közvetlen adók két leghasontermészetűbb nemére.

A föld-, valamint a házadó bizonyos fokon túl nem egyéb, mint általános fogyasztási adó, mely által a fogyasztási cikkek a körülmények szerint többé kevésbé az érték arányában terheltetnek, még pedig a mezőgazdasági nyerstermények közvetlenebbül, a műipari termények pedig mint nyerstermény és terményfogyasztó munka vegyülékei. Különben alig lenne talán érthető, hogy a többi közt hazánkfiak, bár némileg nemzeti szokásainknak megfelelőleg oly rendkívüli előszeretethen részesítik a földmivelést még jelenleg is, holott az a műipari és több másnemű foglalkozással szemben mintegy háromszoros adó által van megróva.

Ha az életet, mint a szellemi és anyagi fejlődés

folytonos, egyhangú, mindennemű forgalmi és értékin-
gadozásoktól ment folyamát képzelhetnők, egyszer-
smind aligha nem czélszerűen pótolhatnók az adók
többi nemeit a föld- és házadó által, vagy legalább ma-
gasabbra emelhetnők az összes fejlődés veszélyeztetése
nélkül. Mily képtelen azonban első feltevésünk, ép oly
képtelen a következtetés, vagyis tehát ép oly bizonyos,
hogy a magas föld- és házadó átutalásának bizonytalan-
sága, illetőleg a kockázat első sorban a föld- és ház-
birtokost, második sorban pedig különösen az alsóbb
munkásosztályt sújtja, míg végül a társadalom, illető-
leg a közgazdászati életszerves természeténél fogva az
összes társadalom fejlődését hátráltatja.

Ily tényállás közepett s az államháztartási szük-
ségletek magasságával, valamint a jövedelem közvetlen
megrovásának többé-kevésbé legyőzhetlen hátrányai-
val szemben kénytelenítettünk a föld- és házadót mér-
sékelt határok közé szorítva, oly cikkek fogyasztását
róni meg, melyek nem képeznek multhatlanul általános
fogyasztási tárgyat s egyszermind kevésbé nyereszer-
mények, vagyis, melyeket illetőleg az adóátutalás bi-
zonytalanságának terheitől a földbirtokosok és az al-
sóbb munkásosztály legalább első sorban lehetőleg meg-
kiméltetnek. Az előadottaknak megfelelőleg tehát a
különböző alakban fennálló közetett adók, ugymint:
egyedáruságok, vámok és tulajdonképváló fogyasztási
adók nem csak az államháztartás követelményeivel
szemben, de a czélszerűbb és méltányosabb adóeloszlás,
valamint az általános fejlődés biztosítása céljából is
indokolhatók, még pedig annál inkább, minél bizony-
talanabb és ingadozóbb alapra van fektetve az illető
állam közgazdászata és földművelése, különösen tehát

hazánkban, melynek közgazdászata és nemzetközi áru-forgalma ugyszólván jelenleg is kizárólag kedvezőtlen időjárási és helyrajzi viszonyok által zaklatott mezőgazdasági nyerstermény kiviteli termelésen alapul, míg másrésről földmivelésünk nem csak aránytalanul magas földadó által terheltetik, de egynémely más adó-rendszabály által különösen is sujtatik.

A föld- és házadó felemeléséről, illetőleg a közvetett adók leszállításáról, vagy épen megszüntetéséről tehát viszonyaink közt szó sem lehet, sőt ellenkezőleg nem csak a földbirtokos-osztály közvetlen terheltetésének könnyítésére, de egyszersmind azon hátrányos körülmények enyhítésére is törekednünk kell, melyek földmivelési termelésünk bizonytalanságát s terményeink csereértékének rendkívüli ingadozását okozzák, egészben pedig gyarmatszerű közgazdászati viszonyainkat jellemzik.

A fentebbiekben előadván mindazt, mit a föld- és némileg a házadóra nézve együttesen megjegyezni kívántunk, tüzetesebb tárgyalásaink fonalát nyomban a földadóval folytatandjuk, melynek megszabása alapjául a föld területe, termékenysége s a helyi terményárak szolgálván, a tényezők összevetése által kiszámított jövedelem, vagyis a személyes keresetet magában nem foglaló bérjövedelem, azaz földjáradék képezi a földadó tulajdonképvaló forrását, s mennyiben az nem mint elvont földjáradék, hanem mint a birtokos jövedelmének része vétetik adózás alá, alig tehető lényegesebb kifogás az idézett felfogás ellen; azonban a mai gyakorlat e követelménynek meg nem felel; míg másrésről az adómegszabás, illetőleg a földadósorozat sokkal

inkább állandósítva van, mint az alapúl vett tényezők változékonyságával szemben indokolható.

A helyi terményárak rövidebb, valamint hosszabb időközönként számtalan mulékony és kevésbé mulékony változásnak, illetőleg ingadozásnak vannak kitéve, s korántsem egyenlő mérvben az államterület minden részében. A földtalaj termékenysége szintén fölötté változó és esetleg mulékony s nem valószínűtlen, hogy egy ugyanazon földtalaj néhány év alatt kiszaroltatván, később okszerűbb mívelésmód mellett sem szolgáltatja egyhamar az egykori kedvezőbb eredményeket; míg ellenben egy más terület néhány évig megfelelőleg kezelve s utólagosan ismét az első, kevésbé belterjes módon mívelve, hosszú ideig kedvezőbb eredményeket szolgáltat esetleg, mint egykor ugyanazon mívelésmód mellett; úgy, hogy tulajdonkép nem is a földtalaj változó vegyészeti minősége, hanem kedvező physikai állapota tekinthető a termékenység nem fontosabb, de állandóbb jeléül és tényezőjéül.

A földtalaj sok tekintetben állótökét képviselő termékenységének változása kétségkívül némi kapcsolatban áll a gazdálkodó személyiség többi gazdasági ingó és álló tőkevagyonának szaporodásával és csökkenésével, s tényleg többnyire épen azon terület van leginkább túlterhelve, melynek birtokosa, illetőleg kezelője egyszersmind legkevesebb gazdasági ingótőke fölött rendelkezik; azonban ez összefüggés sokkal különbözőbb alakban és szabálytalanabbul nyilvánul, semhogy a szűkebb értelemben vett gazdasági ingó- és állótökék a földadó-megszabás tényezőjéül, vagyis némileg tárgyaúl szolgálhatnának, dacára, hogy azok jelenleg, tehát eltekintve a netalán életbeléptetendő s minden valószí-

nőség szerint hiányt pótoló új jövedelmi adómegszabástól a jövedelmi adó rovata alatt sem kerülnek megrovás alá.

A mondottak helyességét elismerve, kétségtelen, hogy az alkalmazásban álló földadómegszabás öntudatosan, vagy öntudatlanul némileg a belterjesebb és okoszerűbb földmivelők említésre méltó megjutalmazását s a külterjesebb és hanyagabb földmivelők túlterheltetését czélozza; részünkről azonban e körülményt nem tekinthetjük a jelenvaló, különben viszonyaink közt lényegében czélszerű földadómegszabás előnyéül, miután a birtokos vagy kezelő akarata és szellemi képessége korántsem elégséges minden esetben belterjesebb mívelésmód meghonosításához, sőt számtalanszor épen az állam vámügyi politikája, vagy megfelelő közlekedési eszközök hiánya által kényszerítettik a termelő külterjes mívelésmód folytatására; míg másrésről általában az állam csak azokat jutalmazhatja illőleg, kik nem szerencsejáték útján jutnak előre, valamint legjobban is csak azokat büntetheti, kik hanyagságból maradtak az általános haladás korlátaín kívül.

Korántsem azért soroltuk azonban elő a fennálló földadó hátrányait, hogy annak lényegesebb módosítását, vagy épen megszüntetését indokoljuk, miután egyrésről némely hiányok — mint mondók — a javaslatba hozott jövedelmi adómegszabás által tetemesen pótoltatni fognak; míg másrésről őszintén megvallva, nem tudunk más oly földadómegszabást indítványba hozni, mely a mívelésmód belterjességének s a földtalaj vegyeszeti állapotának bizonytalanságával és változékonyságával szemben a fennállót viszonyaink közt czélszerűen pótolhatná, különösen pedig már azért sem, mert

a személyes kereseti és jövedelmi adót illetőleg javaslatba hozott s a többi adókat illetőleg javaslatba hozandó módosítások esetleg sokkal mélyebb befolyást gyakorolandnak közgazdászati fejlődésünkre, semhogy ezt a földadómegszabás gyökeres és bizonyynyal kísérlet-szerű átalakítása által még inkább zavarni óhajtanók.

Tulajdonképvaló czélunk volt kitüntetni, hogy azon feltevések, melyeken a fennálló földadómegszabás nyugszik, csak részben valósulnak, s hogy bár ez okból, valamint általában még távolról sem mellőzhető a fennálló földadó, illetőleg megszábas, de méltán megkövetelhetjük, hogy az illő korlátok közé szoríttassék, nehogy hiányai kirívó és veszélyes mérvben nyilvánuljanak. E megjegyzéssel különösen azoknak tartoztunk, kik hazánkban még folyvást a közvetett adók és a személyes kereseti, valamint a jövedelmi adó leszállításáról álmodoznak.

Az alkalmazásban álló földadómegszabás előadott sajátágaival többé-kevésbé összefügg azon körülmény, hogy az tényleg szűkebb értelemben vett progressiv adómegszabást foglal magában. Ugyanis tagadhatlan azon tény, hogy különben hasonló viszonyok közt a kisebb földbirtokos többnyire belterjesebb mivvelésmódot folytat, mint a nagybirtokos, s a nagybirtoknak számosabb esetben külterjes, ellenben a kisbirtoknak belterjesebb mivvelésmód felel meg; ép ez okból tehát, s miután egyszersmind belterjesebb mivvelésmód mellett ugyanazon földterület több jövedelmet szolgáltat, holott az adó hasonminőségü földtalajt feltételezve, a területtel körülbelül egyenes arányban áll, kétségtelen, hogy többé-kevésbé tág határok közt általában a földbirtok annál magasabban van terhelve, minél nagyobb.

Bár részünkről, mint említők, korántsem tekintjük a szűkebb értelemben vett progressiv adómegszabást a méltányos és czélszerű adómegszabás mellőzhetlen kel-
lékeül, de azon alakban, melyben az a fennálló földadó-
megszabásban foglaltatik, kevésbé kelti aggodalmun-
kat, miután ugyanis nem mesterkélt és merev sorozaton
alapul, hanem az idézett adómegszabás természetében
rejlik, melyben nem csak észszerű határát, de illő fo-
kát is fölleli.

Azon körülmény, hogy a kisebb földbirtokos vi-
szonylagosan többnyire kevésbé van terhelve, mint a
nagy, egyszersmind oly közgazdászati rendszabályt
foglal magában, mely hallgatólag a nagybirtokok szá-
mának és állagának csökkenését, illetőleg a kisbirtok
szaporodását czélozza, de hatása csekélyebb, semhogy
egy vagy más tekintetben jelenvaló viszonyaink közt
komoly aggodalmakra adhatna okot.

Mily szivesen hunyunk azonban szemet a fennálló
földadómegszabás idézett sajátságai fölött, ép oly ke-
véssé hagyhatjuk megrovás nélkül azon rendszabályt,
melynélfogva a földbirtokos jelzálogos adósságai nem
csak a földadó megszábasánál maradnak figyelmen ki-
vül, de azok általában nem vétetnek tekintetbe az adó-
zásban, valószínűleg miután téves felfogás szerint a
földadó által nem annyira a birtokos földjáradékképen
húzott jövedelmének, hanem kizárólag az elvontan kép-
zelt földtalaj jövedelmének megrovása czéloztatik. —
Azonban mint nem képzelhető jövedelmező adótárgy
birtokos és kezelő személy nélkül, ép oly bizonyos,
hogy a földjáradék csak annyiban szolgálhat megrovás
tárgyául, mennyiben adóköteles valódi jövedelemnek,
vagyis az adóforrás töredékét képezi. E követelmény

mellőzésével a földbirtokos eltérőleg a jövedelmi adókötelezettektől számtalan esetben oly jövedelem után rovatik meg, melynek tulajdonképen nem birtokosa, míg másrésről a kérdéses jövedelem valódi birtokosa, vagyis a hitelező, mint jövedelmi adóköteles, szintén megadóztatik ugyanazon jövedelem után. Miután pedig a hitelező nem kizárólag a földbirtokosra van utalva, hanem számtalan más hitelhajhászok közt választhat, kétségtelen, hogy a kétszeres megrovás terheit ugyyszólván kizárólag a földbirtokos viseli, még pedig annál inkább, mert az adóssági kamatok kétszeres megrovása által a földbirtokos föltte akadályoztatván kötelezettségeinek pontos teljesítésében, kevésbbé szolgálhat a földbirtok pontos kamatfizetés biztositékául, semhogya földbirtokos több és olcsóbb hitelre tarthatna számot, mint a zálogos hitelezők többi nemei, s e körülmény föltte súlyosan nehezül földbirtokosaink vállaira.

Tekintetbe véve ugyanis, hogy a 6%-kal számított adóssági kamatok első izben, vagyis a földbirtokos rovata alatt jobb esetben mintegy 20%-os, rosszabb esetben azonban a névleges, vagyis 30%-os adókulcs szerint terhelvék, másodizben pedig a hitelező rovata alatt mint kamatjövedelem 10%-os jövedelmi adókulcs szerint rovatnak meg, a földbirtokos-osztály által igénybe vett hitel jobb esetben mintegy 1·2%-kal, rosszabb esetben azonban mintegy 1·8%-kal drágittatik meg; még pedig annál inkább, mert mint mondók, a fizetéképességben ekkép veszélyeztetett földbirtokos, mint ilyen ismét kevésbbé számithat olcsó hitelre; úgyannyira, hogy az idézett két hatás kölesönös és fokozó visszahatásánál fogva a földbirtokos-osztály tényleg drágább hitellel áll szemben, mint a fentebbi számokból követ-

keztethetnők. E körülmény azonban nem csak általában a földbirtokos-osztályt sújtja, de összes nemzeti, különösen pedig közgazdászati fejlődésünk elé fölötte nyomós akadályokat gördít. A földbirtokos-osztály ugyanis egyrészt állami önállóságunk alapját és nemzetünk tulajdonképvaló magvát képezi, hanyatlása tehát ép ez okból mélyen visszahat állami és nemzeti életünkre; míg másrészt egyetemes fejlődésünk érdekében majdnem misem kívánatosabb, mint hogy a műipar meghonosulásával kapcsolatban hazánk végre kibontakozzék gyarmatias állapotából, mely túlfeszített mezőgazdasági termelésen és talajpusztításon alapulván, fejlődésünket kárhozatos veszélylyel fenyegeti; azonban a műipar meghonosulásának hazánkban természetszerűleg először is a mezőgazdasági iparnemek terjedésében kell nyilvánulnia, s ime a földbirtokos-osztály hitelének mesterseges csökkentése által nem csak számtalan akadály gördítették az útba, de azon körülménnyel szemben, hogy 1 — 2 % kamattöbblet a verseny kiméletlen befolyásánál fogva legtöbb esetben felemészti a túlterhelt vállalkozó nyereségét, majdnem kizárja a mezőgazdasági iparnemek gyors meghonosulását, legalább azon alakban, melyben viszonyaink közt kívánatos, vagyis többé kevésbé a földbirtokkal, illetőleg a mezőgazdasággal egyesítve. Nem lehetlen ugyan, hogy a vázolt kedvezőtlen viszonyok közt is meghonosul egykor épúgy a mezőgazdasági, mint a szűkebb értelemben vett műipar, de alighanem idegenek fészket képezend s minden inkább lesz, mint magyar.

A szóban levő rendszabály kapcsolatban a földadó magasságával és a fennálló vámrendszerrel, valóban egyike azon látszólag igénytelen, de összbenyomásában

hatásos eszközöknek, melyek egy ország gyarmatias állapotát támogatják és ápolják, s méltán csodáljuk, hogy föl nem vétetett egy hatalmas európai szigetállam javaslatai közé, melyekkel az szempontjából teljesen indokolt szabad kereskedési törekvéseivel kapcsolatban, a divó szabadság örve alatt gyöngébb és elmara-dottabb nemzetek közgazdászati fejlődésének hátráltatását célozza.

A fentebbiekben előadott hátrány megszüntetése véleményünk szerint két uton eszközölhető; ugyanis a jelzálogos adósságok kamatai vagy levonandók a földadó-sorozatilag kitüntetett jövedelemből s a földadó csak a maradékösszeg után fizetendő, vagy nem vétetvén tekintetbe a földbirtokos megrovásánál, az illető kamatösszeg erejéig a hitelező részesítendő jövedelmi adómentességben, vagyis, miután utóbbi esetben a jelzálogos adósságok kamatai a földadó által már megrovattak, nem rovandók meg ismételve a jövedelmi adóköteles hitelező rovata alatt is, ki lényegileg, mint földbirtokos-társ, a megfelelő kamatjövedelemtől már megadóztatott.

Az első uton az állambevételek kétségkívül nagyobb mértékben csökkentetnének, mint a második út követése által, miután ugyanis a jelzálogos adósságok kamatai első esetben 30 %-os, második esetben pedig csak 10 %-os jövedelmiadó alól mentetnek fel. Tagadhatlan továbbá, hogy a földbirtokos az alapúl szolgáló becslési munkálatok elavultságánál fogva jelenleg már nem 30 %-os, hanem átlagosan talán mintegy 16—20 %-os adó által terheltetik, úgy, hogy az első adókulcs legtöbb esetben csak névleges; de másrésről alighanem ép oly bizonyos az is, hogy a jelzálogos adósságok ka-

matai csak úgy tudhatók be közvetlenül a földadó megszabásánál, ha a földadósorozatilag kitüntetett jövedelemből egyszerűen levonatván, tényleg 30%-os adó alól mentetnek fel.

Nehogy tehát az állam pénzügyi érdekeiben aránytalanul megrövidíttessék, s nehogy a földbirtokos-osztály méltatlan terheltetésének megszüntetésével kapcsolatban jutalmak rendszeresíttessenek a földadósorozatilag alábecsült adós földbirtokosok részére, határozottan a második, czélszerűbb eljárás követésére utaltatunk, bár az nem nyújt teljes és közvetlen kárpótlást a földbirtokos-osztálynak, miután ugyanis a jelzálogos adósságok kamataiból a földbirtokos névleg 30%-os, tényleg mintegy 16—20%-os adót fizet; ellenben a hitelező adóilletékébe csak 10% tudatik be, vagyis tehát a két utóbb idézett százalékszám különbzetét még mindig a földbirtokos fizeti. E hátránynyal szemben azonban vigasztalást nyújt azon körülmény, hogy a pénzérték viszonylagos és folytonos csökkenésével, valamint a földbirtok jövedelmezőségének emelkedésével kapcsolatban az érvényben álló földadósorozati adatokban foglalt tényleges adókulcs mindinkább csökkenni fog, s a 10%-os jövedelmi adókulcsot mindinkább megközelítendi, még azon esetben is, ha az alkalmazásban álló földadósorozat nem annyira egészben, vagyis a földadó állami összegét illetőleg, hanem, mint később előadjuk, hosszabb időközönként az egyes birtokosok adóilletősége, illetőleg földadósorozatilag kitüntetett jövedelme kiigazításnak, vagyis megfelelőbb és helyesebb összehangbahozatálnak vettetnék alája.

Állami pénzügyeink érdekében látszólag megfelelő rendszabályok alkalmazandók azon célból, hogy

csak oly kamatélvezetek részesüljenek a jövedelmi adóköteles hitelező megrovásánál adómentességben, melyek mint jelzálogos adósságok kamatai a földbirtokos rovata alatt földadó által megrovattak s valódi adósságon alapulnak. Azonban részünkről úgy vagyunk meggyőződve, hogy a fennálló telekkönyvi intézmény s a kapcsolatos jogosítmányok szükség esetében némi módosítás mellett hatalmas gátúl kínálkoznak az áthágások és csalások ellenében; különösen pedig, ha egyszersmind az adózási adatok bizonyos magánjogi hatálylyal ruházvák fel s a hitelező kötelességévé tétetik, adómentesítendő kamatjövedelmének jelzálogos minőségét az adós által e célból illő időben kiállított, a telekkönyvi hatóság által láttamozott s megfelelő használat után illő korlátok közt magánjogi bizonyító erővel bíró elismervény által igazolni. S valóban misem látszanék indokolatlanabbnak, mint ha e tekintetben kiesinyes aggodalmak és szörszálhasogató bölcsekedés által engednők magunkat vezettetni, holott a javasolt rendszabály, illetőleg eljárás még azon esetben is alig szaporítandja a kihágások számát s az állami bevételek csökkenését, ha esetleg a hitelező csakugyan oly jövedelem után részesíttetik jövedelmi adómentességben, melynek alapjául nem valódi jelzálogos, különösen pedig nem az állítólagos adósság szolgál, miután feltehető, hogy az iparlovaggá szegődött hitelező kamatjövedelmét, mennyiben ilyenel más alakban csakugyan bír, különben is elvonta volna a jövedelmi adómegrovás alól; míg másrésről feltevésünk alig foglal magában valószínűséget, miután nem élvezett jövedelem adómentesítését ki sem fogja czélozni; ellenben pedig a nem jelzálogos követelésből vont jövedelem alapja és eredete a jöve-

delmi adóköteles adós tartozásának betudásánál az indítványba hozott kapcsolatos eljárás sajátságoságánál fogva mulhatlanul a jövedelmi becslők tudomására jő.

Miután a személyes kereseti és jövedelmi, valamint a szóban levő adót illető javaslatainkban hallgatólag bennfoglaltatik, alig szükséges megemlíteni, hogy az adós kamattartozásai általában mindig úgy jönnek számításba a hitelező rovata alatt, mint az utóbbi összes jövedelmének kiegészítő részei, vagyis a hitelező vagyoni állapota szerint tényleg vagy kizárólag a személyes kereseti, vagy egyszersmind a jövedelmi adó megszabásánál szolgálnának tényezőül. Az első esetben a földbirtokos kárpótlása legcsekélyebb mértékre szoríttatnék; azonban, hogy úgy mondjuk, csak képzeletben, mert föltehető, hogy úgyszólván minden számbajöendő hitelező bir annyi jövedelemmel, mely kamatjövedelmét a helyenként megalapított jövedelmi adómentes férfi, illetőleg női napszámjövedelemmel meghaladja, s ekképen a kamatjövedelem bizonyynyal egyszersmind a jövedelmi adó megszabásánál is tényezőül szolgáland; megjegyeztetvén egy úttal, hogy mindazon esetekben, midőn a számbajövő adósságok kamatainak magassága világosan kitudható, a tényleges kamatláb, ellenkező esetben azonban egy átlagos, legczélszerűbben pedig talán 6%-os kamatláb vétetnék az adómegszabás tényezőjeül.

Ámbár a fentebbiekben teljes meggyőződésből fogadtuk el a fennálló földadómegszabás lényegét, mindazonáltal távolról sem állítottuk, hogy az érvényben levő földadósorozat kifogástalan, sőt inkább több helyen számításba vettük hiányait, s ekképen kimondottuk egyszersmind a kiigazítás szükségét.

Jelentékenyebb javulás csak a becslési munkálatok tételeinek többé-kevésbbé általános átvizsgálása és kellő arányba hozatala által remélhető, olyképen ugyanis, hogy a sorozatban foglalt jövedelmi adatok mindegyikét megelőzőbb összhangba hozatván tényleges viszonyainkkal, az állami földadó mai összege az ekkép kiigazított sorozat alapján osztatnék el a földrészekre, s egyszersmind az illető birtokosok közt.

Ily munka azonban sokkal hosszadalmasabb, több és költségesebb működést igényel, semhogy rögtön kiadásba lenne helyezhető; míg másrésről kellő kiinduláspont és zsinórmérték hiányában alig kecsegtet kellő eredménnyel.

A személyes kereseti adót és a jövedelmi adót illető javaslataink életbeléptetvén, néhány év múlva több oly adatok fölött rendelkezendünk, melyek a kiigazítás czélszerű segédeszközeül használhatók. Ilyenek lennének ugyanis a személyes kereseti adó elosztásánál segédeszközüül vett hus- és dohányfogyasztási adatok, a népességszám és talán a házadó adataival kapcsolatban; különösen pedig — mint már említők — a létrejött becslési eredmények, illetőleg jövedelmi kimutatások, mely utóbbiakban a földjáradékképen vont jövedelem elkülönözve jelentkezend, ép úgy, mint a házjáradék.

Utóbbi feltevéseink némileg talán hiúknak látszanak, miután felületes szempontból feltehető többi közt, hogy a földbirtokos a jövedelmi adó elől menekülendő, jövedelmének lehetőleg nagyrészét földjáradékképen fogja bevallani; tekintetbe véve azonban, hogy a jövedelmi kimutatások, vagyis inkább a földjáradék rovataban álló adatok időnkint a földadósorozat kiigazításánál segédeszközüül szolgálандnak, minden valószínű-

ség szerint túlzott a földterítés, sőt inkább egyszerűsödés épen a szóban levő körülmény folytán remélhető, hogy a személyes kereseti és jövedelmi adó kivetése céljából létrejött becslési eredmények tükrözőleg híven tüntetendik elő a földjáraadékokat.

Mint említők, kívánatos, hogy a földadósorozatok kiigazítása bizonyos időközönként ismételtessék s az javaslatunkban ugyancsak feltételezve van, bár másrészt a földbirtokok pénzügyi jövedelmezősége természetesen emelkedvén, egyelőre az állami földadóösszeg változatlanosságát feltételezve, a tényleges adókulcsokkal kapcsolatban, a földbirtokos-osztály terhelése is folyvást csökkenni fog, s a földadómegszabás, illetőleg földadósorozat hiányai mindinkább tükrözők lesznek.

Miután pedig másképpen ugyanazon körülmények közt általában annál magasabbra szabható a földadó közgazdasági fejlődésünk veszélyeztetése nélkül, mennél kevesebb zavarásnak és ingadozásnak van kitéve forgalmi életünk és mezőgazdasági termelésünk, kétségtelen, hogy tényleg bizonyítással az által könnyíthetünk legcélszerűbben a földbirtokos-osztály terhelésén, ha mezőgazdasági termelésünket az időjárási vételek korlátlan uralma, valamint a tömeges kiviteli termelés szerencsejátékszerű befolyása alól felszabadítandó, a műipar terjesztése által nem csak mezőgazdasági, de összes közgazdasági életünket szilárdabb alpra fektetjük.

Mielőtt azonban e követelmények teljesülnek, gondoskodnunk kell oly rendszabályról, melynek fogva a földadófizető terhelése esetén a földbirtok jövedelmezőségének ingadozásához alkalmaztathassék. Távolról sem lebeg e helyen szemünk előtt azon időköz

emelkedés, mely a földadósorozat kiigazítása után a legközelebb következő kiigazításig a földbirtok jövedelmezőségében, vagyis a földjáradékban nyilvánuland, miután az illető jövedelmi többlet a jövedelmi adó indítványba hozott megszabás módjánál fogva esetleg majdan időközben is adó alá jő, hanem tudvalevőleg a késedelmes adófizetőket és adóhátralékokat illetőleg általános és egyetemes rendszabályok alkalmazvák, holott méltányossági szempontból kiindulva, kétségtelen, hogy a földadó alapjául szolgáló jövedelem különösen hazánkban sokkal több ingadozásnak van kitéve, mint a jövedelem többi főbb nemei, melyek egyszersmind nem hosszú időközökre megszabott, de folytonosabban a jövedelem ingadozásához alkalmazkodó adó által terheltetnek. Ép ez okból tehát indokoltnak látszanék, ha a mai általános szabályok szigorúsításával kapcsolatban a földadót illetőleg különös és kedvezőbb eljárás rendszeresíttetnék. Ily intézkedés alig szolgálna államháztartásunkban újabb hátrányul, miután az adóhátralékok jelenleg is szakadatlan nagy összegben jelentkeznek; míg másrésről a többi adóhátralékosokra vonatkozó rendszabályok szigorúsítása által kilátásba helyeztetik a hátralékok illető, vagyis nem a földadóból származó nemeinek csökkenése. A földadó-hátralékok ekképen, hogy úgy mondjuk, bankalappá alakulván, az engedélyezett adóhátralékok az állammal szemben a bank tartozásait, az illető adózókkal szemben azonban a bank követeléseit képeznék.

A fentebbiekben előadtuk fővonásaiban a földadót illető általánosabb javaslatainkat, a részletek és alárendeltebb mozzanatok elősorolása feladatunk határán kívül esvén, fejtegetéseinket a földadóhoz legközelebb

eső házáddal folytatjuk, mely utóbbi tulajdonkép két különböző megszabás szerint vettetik ki, ugyanis mint házbéradó a valódi lakbérjövedelem, vagyis a házjáradék alapján; és mint házosztályadó bizonyos, vagyis az illető lakrészek száma és a község határán belül a bérbe adott lakrészek viszonylagos száma szerint megalapított osztályzatok alapján.

Az első lényegében kétségkívül legczélszerűbb, vagyis — ha mondanunk szabad — viszonyaink közt a legtökéletesebb adók egyike. A másik tagadhatlanul kevésbbé kielégítő, különösen pedig jelenvaló megszabásaiban; de alkalmazása mellőzhetlen, miután az előbbi általánosan még nem alkalmazható s alig is lesz egykor, vagy egyhamar.

Bár ez elágazás viszonyaink közepett teljesen indokolt, úgy másrésről kívánatos, hogy a két megszabásmód többé-kevésbbé átmenetesen egy egésznek összefüggő alkatrészeit képezze. El követelmény azonban jelenleg kevésbé teljesül, miután a házosztályadó alig áll belsőbb összefüggésben a házbéradóval, s a bérjáradék mellőzésével, mint mondók, jobbára a községbeli bérbe adott lakrészek viszonylagos száma után indul, mely utóbbi bár szintén tényezőül szolgál a házbéradó megszabásánál, de egymagában hiányos és egyoldalú alapot szolgáltat, s alighanem a házbéradó által terheltek rovására, miután ugyanis az alkalmazásban álló házosztályadó sorozat valószínűleg kedvezményt foglal magában az illető adózókra nézve, mi ellen bár kevésbbé tehetünk kifogást, ha okúl a házosztályadó alá tartozó lakházak bizonytalanabb és mulandóbb jövedelmezősége, illetőleg haszonvétele szolgált; azonban tiltakoznunk kell az ellen, ha általa szorosabb értelem-

ben vett progressiv megrovás, illetőleg megadóztatás czéloztatott, nem azért, mintha a czélt minden körülmények közt kárhoztatnók, de inkább azon okból, mert a jelenvaló állapot a célnak meg nem felel, míg másrésről fölötte ferde eredményeket szolgáltat.

Ugyanis a tényleges adókules mai magassága mellett a házadó által bizonynyal nem csak a házbirtokosok, de többé-kevésbbé a lakók, illetőleg a bérlok is sújtatnak; már pedig mint általában nem valószínű, hogy egy több bérházat számláló tágabb értelemben vett község birtokosai kivétel nélkül több jövedelmet húznak, mint egy falusiasabb és kevesebb bérházat számláló község házbirtokosai, úgy még kevésbé valószínű, hogy az első község lakosai egyenkint vagyonosabbak, mint a második községéi. Ugyanez áll azon eltérést illetőleg is, mely a házbéradó körén belül fennáll, vagyis melynélfogva a fővárosi házbirtokosok 24 % -os, azon községek házbirtokosai, hol a lakrészeknek legalább fele bérbe van adva, 20 % -os, ellenben a többi községek házbéradó alá tartozó birtokosai 16 % -os adókules szerint rovatnak meg; s ez utóbbi körülménnyel szemben különösen csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy bár kevesebb bérházakat számláló községekben általában talán bizonytalanabb és mulandóbb a házbérjövedelem, azonban e bizonytalanság a házbér magasságába már be van tudva, vagyis a koczkázatnak megfelelő jövedelmi részlet azon időszak jövedelmeül tekinthető, melyben a bérház nem jövedelmezett, illőleg s egyszersmind — mint mindig — csak a tényleges jövedelem után adózott; míg másrésről a mulandóság kisebb, vagy nagyobb mérve az értéktörlesztési és épületfenntartási kiadások fejében rendszeresített levo-

nások fokozatában illőleg nyilvánul, vagy legalább nyilvánulhat, s ép ez okból az adókulesban, mely az idézett kiadásoktól ment házbérfővedelemre vonatkozik, a koczkázattal egyetemben figyelmen kívül maradhat. A házosztályadó szintűgy több osztályzat szerint vetetik ki; s bár az természetszerű, mindazonáltal alig valószínű, hogy az alkalmazásban álló osztályzatok czélszerű összefüggésben állanak s illő beosztást tartalmaznak.

A fentebbiekben többé kevésbé hallgatólag elősorolt követelményekkel szemben véleményünk körülbelül következő:

A házbéradó határán belül megszüntetvén az adókules különfélesége, egy általános, czélszerűleg 16%-ot alig meghaladó adókules alkalmazását ajánlanók. Ily intézkedés által eleje vétetnék számos körkinövést; a többi közt pedig némileg a városi proletariatus-osztály nagyobb mérvű terjedésének, mely nem csak a mai szabású társadalmat, de általában előhaladásunkat is zavarja. Ugyanis, mint mondók, a jelenvaló állapot valóban alighanem mindent inkább foglal magában, mint szűkebb értelemben vett progressív megrovást, vagy épen megadóztatást; különösen pedig hazánkban, hol a falusi községeket és kisebb városokat túlnyomólag birtokosok lakják, ellenben a nagyobb városok máris különös vagyontalan napszámos és proletariatusosztállyal bírnak, s egyszersmind nem csak a hus-, bor- és dohányfogyasztási adók által terheltetnek magasabban, mint a falusi lakosok, kik mint jobbára termelők, az illető adómegszabásokban nyújtott számos, többé-kevésbé természetszerű kedvezményekben részesülnek, de ime, a házadó által is aránytalanul sújtják. Épen

az idézett körülmény szüli egyszersmind részben azon családokra természetű eltérést, mely az állami terheltetés különbözőségének megfelelőleg a városi és falusi értékviszonyok közt nyilvánul s a munkabér névleges, de csak látszólagos és tetszelgős magassága által a vagyon-talan osztályt városokba összpontosítván, állami és társadalmi fejlődésünkre előnytelenül hat. Valószínű, hogy a házbéradó-kulcs általánosítása az állam-bevételek csökkenését vonandja maga után; azonban kellő kárpótlásról dolgozatunkban előadott és előadandó javaslataink által remélhetőleg gondoskodva van, míg másrészről egynémely adózási kedvezmény megszüntetésével kapcsolatban talán több oly kiadás utasíthatatnék jövőben az illető városok költségvetésébe, mely jelenleg az állami költségvetést terheli.

Jelenleg mindazon szélesebb értelemben vett községekben, hol a lakrészeknek legalább egyharmada bérbe van adva, nem csak a tényleg bérbe adott lakrészek adóztatnak meg a házbéradó megszabásai szerint, hanem összehasonlító becslés útján a ki nem bérelt lakrészek is a házbéradó kulcsa szerint rovatnak meg. Ha az idézett határvonal észszerűségi szempontból ki nem terjesztethetnék a községbeli lakrészek ötödéig, vagy legalább negyedéig, annál inkább ohajtandó, hogy a határvonalon és a határvonalhoz közel álló községek adózási, illetőleg házbéradataiból oly sorozat állíttassék össze, mely némi alászállítás mellett a házosztályadó legmagasabb osztályzatát képviselendi, míg ellenben a szaporított alsóbb osztályzatok az elsőnek megfelelő százalékaiban lennének kifejezendők, az osztályzatok megalapításánál, illetőleg alkalmazásánál eltérőleg a gyakorlatban levő eljárástól, tekintetbe vétet-

vén a községek hus- és dohányfogyasztási adó adatai, valamint az emeletbeli lakrészek viszonylagos száma s a lakrészek építési módja, vagyis anyaga ép úgy, mint a kibérelt lakrészek viszonylagos száma, sőt idővel hasznos szolgálatot tehetnének a javaslatba hozott személyes kereseti adó jövedelmi kimutatásai, valamint az osztályzatok alkalmazásánál esetleg talán a községi becselő-bizottságok. Misem gátolná áthághatlanul egyszersmind azt, hogy az osztályzatok hosszabb időközönként átvizsgáltassanak és a tényleges viszonyokkal illő összhangba hozassanak.

A fentebbiekben több oly körülményt vettünk számításba, mely ez ideig nem szolgált tényezőül a házosztályadó megszabásánál. Így többek közt az építési módot, vagyis az épület anyagát annál inkább számbaveendőnek vélnők, miután a házbéradót illetőleg az adómegrovás alá kerülő jövedelembe az értékforgalom törvényeinél fogva szintén be van tudva, míg másrésről a számbavétel mellőzése alig tekinthető oly rendszabályul, mely az építészet fejlődését méltányos uton czélszerűen és hathatósan mozditja elő. Úgy szintén az emeletbeli lakrészek viszonylagos száma különösen azon okból szolgáltat czélszerű tényezőt a házosztályadó megszabásához, mert többé kevésbbé összefügg az épület jóságával, tartósságával és a lakrészek belső szépségével, valamint a földtalaj, vagyis inkább a háztelkek értékességével és a népesedési viszonyokkal.

A lakóépületeken fekvő jelzőlogos adósságok ép oly kevésbé vétetnek tekintetbe a házadó megszabásánál, mint a földbirtokon fekvők a földadó megszabásánál; miután pedig a körülmények hasonlóak, megkívánató tér birtokában ugyanazon megjegyzést és körül-

belül ugyanazon javaslatot ismételhetnők, melyet a szóban levő tárgy lényegét illetőleg a földadó rovata alatt idéztünk.

Az ujonnan épült lakrészek jelenleg a fővárosban 15—20 évi, ellenben más helyen 10 évi adómentességben részesülnek, azonban alig indokolhatólag, miután értéktörlesztési, valamint épségbentartási kiadások fejében különös levonások engedvék, míg másrésről mint közigazgatási, vagyis mint a lakrészek állagának szaporítását célzó rendszabály kevésbé indokolt és célszerű, semhogy az illető hátrányok, különösen pedig az állambevételek csökkenése illőleg kárpótoltatnának a netalán következményszerű előnyök által. Általában pedig nincs indokolva, hogy azok különös kedvezményben részesíttessenek, kik tőkéiket többé-kevésbé nem másnemű hasznos és kívánatos ujitásokba és beruházásokba, hanem épen csak új lakházak létrehozásába fektetik. A fővárosban fölötte kívánatosnak látszik ugyan az építkezések gyorsítása, azonban ha a szóban levő rendszabály lényegét és hatását tüzetesebb figyelemre méltatjuk, azon meggyőződésre jövünk, hogy az könnyíti ugyan közvetve az építkezést, de közvetlenül kevésbbé gyorsítja, miután a később, netalán évtizedek múlva építkezők részére ugyanazon előnyök helyezvék kilátásba, s e szempontból célszerűbbnek látszanék oly rendszabály életbeléptetése, miszerint egy bizonyos időponton túl építkezők nem részesíttetnének többé a szóban levő adómentességben, mely némileg ugyszólván csak azon körülmény által indokolható, hogy a jelzálogos adósságok nem vétetnek tekintetbe a házadó megszabásánál, s az adó részben túlmagas.

A fentebbieket kívántuk megjegyezni általában az

ujjonnan épült lakházak adómentességét illetőleg; míg másrésről azon eltérést, mely a kedvezmény mérvét illetőleg a fővárosi és nem fővárosi építkezők közt fennáll, szintén nem helyeseljük. Mint ugyanis említők, a fővárosi házbirtokosok kétségkívül fölötte magasan terhelvék a házbéradó által, úgy, hogy a kérdéses eltérésben foglalt kedvezmény majdnem méltányosnak látszik, azonban csak hiányos kárpótlásul szolgál, miután abban csak az új építkezők részesülnek, s ép ez okból tehát teljesen indokolva van, hogy az a házbéradókulcs általánosításával és az ujonnan épült lakházak ideiglenes adómentességének megszüntetésével kapcsolatban multhatlanul elesik.

A házbéradó megszabása előtt a lakbérből tudvalevőleg értéktörlesztési és épségbentartási kiadások fejében a fővárosban 15%, különben pedig 30% jölevonva, miután ugyanis az idézett kiadások fedezete a lakbérben foglaltatik. Hasonlag indokoltnak tekinthető általában azon eltérés is, mely a kérdéses kedvezmény mérvét illeti, miután az épületek tartóssága, valamint az illető épségbentartási szükségletek fölötte különbözők, azonban az elv alkalmazása kevésbé kielégítő módon történt, ugyanis túlesekély a fokozatok száma, míg másrésről a tényleges fokozatok alighanem egyoldalú és czélszerűtlen zsinórmérték után indulnak, mert valóban nem valószínű a többi közt, hogy a fővárosi, különösen pedig a svábhelyi épületek általában tartósabbak, mint a vidéki városok 1—3 emeletes szilárd anyagból készült épületei.

A kérdéses hiányszerű körülmény egyszersmind némi közgazdasági rendszabályt foglal magában, melynélfogva ugyanis az építkezők tartósabb, de rendesen

egyszersmind költségesebb épületek felállítására utaltatnak, mellőzve azonban, vajjon közgazdászati és politikai szempontból czélszerű-e általában a vagyontalan alsóbb munkásosztály érdekei által feltételezett kevésbé tartós, de olcsóbb épületek felállításának hátráltatása; alig látszik méltányosnak, hogy az állam épen oly anyagi és vagyoni hátramaradásért bünteti alattvalóit, melybe azok számtalan esetben épen a természeti kedvezmények korlátoltságánál és a közgazdászati, valamint a forgalom törvényeinél fogva esnek. A társadalomban különben is gyakran természetszerűleg oly tényért bűnhődik az egyes, melynek rugójául a véletlen szolgált, s valóban nem szükséges, hogy az állam mesterkélt közreműködése által a véletlen szeszélyei hatásosabbá tétessenek, a nélkül, hogy az általában fejlődésünk, különösen pedig a mai társadalom jól felfogott érdekei által feltételeztetnék.

A mondottakat tekintetbe véve tehát számosabb fokozat felállítását ohajtanók, még pedig általában a tágabb értelemben vett községekben foglalt emeletbeli lakrészek viszonylagos száma, továbbá az illető lakház emeletes, vagy nem emeletes volta, végül pedig az épület anyaga szerint. Úgy, hogy ekképen nem csak az egyes tágabb értelemben vett községek esnének bizonyos osztályzat alá, hanem községenként az egyes lakházak is.

Érintvén mindazt, mit általában és különösen a közvetlen adókat, utolsó helyen pedig a házadót illetőleg megemlítendőnek véltünk, nyomban a közvetett adók tárgyalásával folytatjuk dolgozatunkat.

Közvetett adóink túlnyomólag fogyasztási adók, s tényleg ugyyszólván három alakban jelentkeznek, ugy-

mint többé-kevésbé egyedárusságok, gyártási adók és vámok alakjában, az utóbbiak egyszersmind az előbbieket mellőzhetlen kiegészítését és célzatos közigazgatási rendszabályt képezvén. Miután pedig a közvetett adók fennállását megelőzőleg általában eléggé indokoltuk, s a gyártási adók, valamint némileg a vámok is a közvetett adók jogosultságával ugyszólván advák, ez úttal a közvetett adók csak azon két alakját indokoljuk röviden, mely leginkább szemet szúr.

A vámok egykor általánosan többé-kevésbé a műipar meghonosítása céljából alkalmaztattak s alkalmaztatnak még jelenleg is. A földkerekség egyes államaiban elért kedvező eredmények korántsem jogosítanak fel bennünket a vámok esetleges jótékony befolyásának tagadására, sőt inkább teljesen megmagyarázható, hogy egy iparos, tökepénzes állam a szabadkereskedési törekvések kizárólagos jogosultságát vitatja, míg egy másik gyarmatias pénzszegény állam tényleg csak a védvám által véli fejlődését biztosíthatónak.

Azonban a nyugot-európai divó cosmopolitikus felfogás szerint a vámok majdnem elveszték jogosultságukat, sőt azok megszüntetése hazánkban is többek által az előhaladás mellőzhetlen és csálhatlan kellékéül tekintetik, s bár részünkről nem osztjuk e felfogást, de másrésről sokkal kevésbé hunyunk szemet a tények hatalma előtt, semhogy a vámok némely tételeinek fel-emelését siker reményében ajánlhatnók, ép ez okból tehát egyelőre csak feltétlen szabadkereskedési törekvéseink czélszerűtlenségét ohajtjuk lehetőleg röviden kitüntetni.

Hazánk jelenleg még védve van a külfölddel szem-

ben némi mérsékelt vámok által, de túlnyomólag a szabadkereskedés befolyása alatt áll, miután ugyanis Ausztriában, melylyel egységes vámterületet képviselünk, a műipar főbb ágai ki vannak fejlődve, míg ellenben hazánk, néhány mezőgazdasági iparágtól eltekintve, jelenleg is túlnyomólag földmiveléssel foglalkozik, s közigazgatási állapota még feltűnőleg gyarmatias. A politikai változások után uralkodott ugyan némi élénkség egyes iparnemek meghonosítása körül, de siker alig koronázta kielégítő mérvben törekvéseinket, s íme, cosmopolitikus hazánkfiai koronkint mégis oly egységes osztrák-magyar kereskedelmi testület létrejövetelét czélózzák, melynek főfeladata többek közt a még fennálló mérsékelt vámok megszüntetésének, vagy legalább alacsonyításának kieszközlésében, illetőleg tömeges műipari termény-behozatalunk és tömeges nyerstermény-kivitelünk akadályainak teljes megszüntetésében s egyszerűs mind gyarmatiasságunk állandósításában állana.

Ily törekvésekkel szemben majdnem félthetnők vámtételeinket vámvonalainkkal egyetemben valamely cosmopolitikus áramlat szeszélyeitől, ha azok többi közt nem szolgálnának egyszersmind adórendszerünk, különösen pedig fogyasztási adóink mellőzhetlen kiegészítésül. Ugyanis adórendszerünk keretén belül egynémely belföldi gyártmány fogyasztása adómegrovás tárgyául szolgál, s ép ez okból tehát minden azonos nemű külföldről behozott gyártmány fogyasztásának is adómegrovás alá kell jönnie. Valamint pedig az első fogyasztásának megrovása legtöbb esetben gyártási adók és egyedárusságok alakjában történik, úgy az utóbbiak fogyasztása majdnem kizárólag csak határvámok alakjában róható meg.

Mennyiben bizonyos határon túl a földadó is fogyasztási adót képvisel, többé-kevésbé czélszerűen pótolható a szokott értelemben vett fogyasztási adók által, melyek tárgyaúl mellőzhetőbb cikkek fogyasztása szolgál. Tényleg azonban leginkább oly cikkek rovatnak meg az úgynevezett fogyasztási adók által, melyek fogyasztása alkalmazható bár többé-kevésbé a fogyasztó vagyoni helyzetéhez, de különben nem túlnyomólag csak a vagyonosabb társadalmi osztály szükségleteit képezik.

A vagyontalanabb osztály aránytalan terheltetését s a szokott értelemben fogyasztási adók túlszaporodását mellőzendő tehát, az utóbbiak keretén kívül oly cikkek fogyasztásának is megrovás alá kell jönnie, melyek nagyrészen behozatal tárgyát képezvén, egyszerűs mind első sorban és túlnyomólag a vagyonosabb osztály által fogyasztatnak, s mint ilyenek, nagy számban czélszerűen róhatók meg vámok alakjában; míg másrésről azon közigazdászati rendszabály, mely az illető vámokban foglaltatik, egyszerűs mind a munkásosztály előnyeül is szolgál.

A vámok fentvázolt természete és sokoldalú befolyása által viszonyaink közepett szabadkereskedelmi törekvéseink mérséklésére utaltatunk, mint olyanok, kik a divó cosmopolitikus áramlattel szemben nemzetünk egységes fejlődését, vagyis úgy az alsóbb, mint a felsőbb osztály boldogulását ohajtjuk s emberi kötelmeinket nemzeti életünk közepett is teljesíthetőnek véljük.

Sok vita folyt azon kérdés fölött, vajjon czélszerű-e általában az egyedárusságok fennállása, s vajjon közigazdászati tekintetben nem fölötte kívánatos-e a fennállók megszüntetése? Részünkről azonban bármily

tisztelettel viseltetünk a tudós világ sok tekintetben teljesen ellentmondó megállapodásai iránt, az állami igazgatás gyakorlati terén első sorban a célszerűségi szempontokat tekintjük mérvadóknak, ép ez okból tehát s miután egyszersmind az állami igazgatás általában többé-kevésbbé szintén egyedárusság alakjában nyilvánul, az egyedárusságok elvont jogosultságának mellőzésével csakis azon kérdésre vagyunk hajlandók felelni, vajjon pótolhatók-e célszerűen a fennálló egyedárusságok más adók által, s vajjon több előnyt foglalnak-e azok magukban, mint hátrányt?

Az állami igazgatásban, mely egyetemes, nem pedig elvont cél szolgálatában épen az egyes érdekek és követelmények összeegyeztetésében és illő határok közé szorításában leli főfeladatát, tárgyalandó egyedárusságaink annál kevésbbé esnek kirárolagosan a közigazdászati elvont törvényei alá, mert nem közigazdászati, hanem adózási rendszabályt képviselnek, s első sorban annál inkább mint ilyenek ítélendők meg; mert különösen a dohányegyedárusság főtárgya, vagyis a dohánytermelés és dohánygyártás korántsem képezi a közigazdászati termelés mellőzhetlen kiegészítő részét, sőt a közigazdászati, különösen pedig a mezőgazdasági termelés többi nemeivel ugyyszólván semminemű összefüggésben sem áll, s helyenként épen a fontosabbak rovására üzetik.

Nehogy azonban mi is elvont elmélkedések tömkelegébe tévedjünk, a fennálló egyedárusságok részletesebb indokolását az egyes egyedárusságok tüzetesebb tárgyalásával kapcsolatban adandjuk, s az utóbbiak, valamint általában a tulajdonképvaló közvetett adók sorozatát nyomban a sófogyasztási adóval, illetőleg a

sógyedárussággal nyitjuk meg, mely nem csak általában, de különösen mai alakjában is számtalan megtámadás tárgyául szolgál.

Korántsem tagadjuk, hogy a sófogyasztási adó a fennálló fogyasztási adók közt valószínűleg legsúlyosabban nehezül a vagyontalan osztály vállaira, azonban megszüntetése államháztartásunk követelményeivel szemben annál kevésbé ajánlható, mert mint alantabb érinteni fogjuk, gyakorlati megszabásaiban távolról sem közelíti meg annyira a fejadót, mint az első tekintetre látszik. S ekképen a sófogyasztási adó terhesvolta egyelőre csak azon ohajt kelti bennünk, vajha egy vagy más szándékolt, lényegileg czélszerűtlen, de tetszelgős rendszabály által ne súlyosbíttatnék azon terhet, melyet a sófogyasztási adó a vagyontalan osztály vállaira ró, s vajha ne törekednének hazánkfiaink első sorban azon adók, köztük pedig különösen a dohányegyedárusság megszüntetésére, melyek a vagyontalan osztályra kevésbé nehezülvén, mint a sófogyasztási adó, megszüntetés esetében szükségkép csak terhesebb és czélszerűtlenebb adók által pótolhatók, vagy legalább az utóbbiak leszállítását és enyhítését hátráltatnák.

Mi különösen a sófogyasztási adó mai alakját, vagyis az egyedárusságot illeti, ezt szintén sokkal czélszerűbbnek tartjuk, semhogy megszüntetését viszonyaink közepett javasolhatnók. A sótelepek nagy kiterjedésénél és szaggatottságánál fogva a szab dipar ellenőrzése, különösen a fennálló magas adókules mellett áthághatlan nehézségekbe ütköznék, miután ugyanis a sófogyasztási adó minden alakban a termelés többé-kevésbé szigorú ellenőrzését feltételezi. Másrészről nem

gondoljuk, hogy az eldarabolt és szétszórt magánipar a termelési kiadásokban figyelemre méltó megtakarításokat, vagy bárminemű különös előnyöket szolgáltatna az összpontosított, általában pedig a sóbányászat természetének megfelelőleg gépszerű, de biztos állami sótermeléssel szemben.

Majdnem valószínű továbbá, hogy az egyedáruság megszüntetése, illetőleg a szabadipari termelés megrovása esetében hazánk és Austria közt vám vagy legalább zárvonalatkat kellene felállítani, miután különben eltekintve azon hasonló rendszabályt feltételező esettől, ha netalán Austria meg nem szüntetné egyedáruságát, megtörténhetnék, hogy sófogyasztási adó czimén egyik fél alattvalói a másik félnek adóznának, olyképen, mint azt a dohány- és borfogyasztási adók rovata alatt tüzetesebben előadandjuk.

Legujabb időben vita tárgyát képezte azon kérdés, vajjon a kevésbé nagy mennyiségekben történő sóelárusítás magánvállalkozóknak engedjék-e által, vagy pedig nem? E kérdés azonban elvi szempontból meg nem oldható, s első sorban a közbenső forgalom élénkségével és belterjességi fokával áll kapcsolatban; míg másrésről mint az illető hivatalos körökön kívül állók, sokkal kevésbé bírnak a részletek és a tényleges viszonyok tüzetes ismeretével, semhogy a kérdés gyakorlati megoldását megkísérthetnék.

Körülbelül hasonló kérdés az is, vajjon az egyedárusági sóárak az állam minden részében egyenlők legyenek-e, vagy pedig a fuvarbér és más körülmények tekintetbe vételével, mint jelenleg, különbözők. Egynémely körülmény tagadhatlanul az első feltevés mellett szól, miután az árak egyenlősége bizonyynyal egyszerű-

sítené az egyedárússági kezelést s közgazdászati szempontból is helyez némi előnyt kilátásba, azonban távolról sem tekinthető az a méltányosság és a közgazdászati fejlődés mellőzhetlen követelményeül sőt inkább egyedárússág hiányában a sóárak szintén magokban foglalják a fuvarbért s egyenlőtlenek, míg másrésről bár hazánkban az árak megszabásánál többenü körülmények szolgáltak tényezőül, de mindazon által sajátos földirati helyzetünknel, vagyis inkább közgazdászati viszonyainknál és a sóbányák sajátsterü eloslzásánál fogva a sóárak ugy vannak megszabva, hogy azok egyszersmind az illető kerületek vagyoni és közgazdászati fejlődés fokával megközelítőleg türhető arányban állanak s első sorban ép e körülmény szól hazánkban az árak egyenlőtlensége mellett nem kevésbé pénzügyi, mint közgazdászati szempontból. A mondottaknak megfelelőleg tehát az árak általánosítása, illetőleg egyenlősége azon esetben leend indokolható, ha majdan hazánk közgazdászati és vagyoni fejlődés foka egyenlőbb és összhangzóbb alakot ölt s az árak egyenlőségéből származó előnyök előtérbe lépnek a mai állapot közgazdászati és különösen pénzügyi előnyeivel szemben, mely utóbbiak különösen azon körülményben foglaltatnak, hogy a mai elárusítási árak mint mondók megközelítőleg arányban állván az illető kerületi értékviszonyokkal, nagyobb fogyasztásnak engednek tért.

Alig nyilvánul élenkebb és hangzatosabb kívánság a sófogyasztási adót illetőleg mint az, mely a műiparhoz és mezőgazdasághoz megkivántató só adómentes kiszolgáltatását czélozza, állítólag azon okból, mert ily általános termelési és gyártási tényező megrovása

felette akadályozólag hat vissza az összes közgazdasági termelés fejlődésére.

A földadó jelenvaló magasságában, minden mezőgazdasági nyerstermék s a munkával egyetemben úgy szólván minden műipari tényezők megrovását foglalja magában, úgy hogy ekképen a legáltalánosabb termelési tényezők jönnek megrovás alá s az előbbidézett körülmény által ép ez okból még távolról sincs igazolva, hogy a sófogyasztási adó alól különösen csak azon só mentessék fel, mely nem a munkások által fogyasztatik és alighanem kevésbé szolgál általános termelési tényezőül, mint a táplálékul szolgáló só. Általában pedig oly termelési tényezők, illetőleg cikkek megrovása czélszerű, melyek az adózók által lehetőleg változtatható mennyiségben, de általánosan fogyasztatnak, egyszersmind pedig mint többé-kevésbé általános termelési tényezők, a személyi fogyasztás alá kerülő cikkek előállításában a gyártmány vagy termelvény értékességével megközelítőleg párhuzamban növekvő mennyiségben és minőségben szükségeltetnek; s e követelménnyel szemben épen azon körülmény, hogy az ipari gyártásban és mezőgazdasági termelésben fogyasztás alá kerülő só is megrovás alá jő a sófogyasztási adó progressivitását foglalja magában, miután ugyanis valószínű sőt majdnem kétségbevonhatlan, hogy a vagyontalan osztály, mely többnyire a nyersebb terményeket szükségli, sófogyasztási adó fejében személyenként kisebb összeggel terheltetik, mint a vagyonosabbosztály, mely a sót nemcsak nyersebb terményekben, illetőleg mindennapi eledelében, de a műipari gyártmányokban is fokozott mérvben fogyasztja, vagyis tehát azon mennyiségben, melyben az közvetlen eledelül s a fogyasztás alá

jövő ipartermékek előállításánál kezdetlegesebb termények és munka alakjában, valamint netalán közvetlenül tényezőül szolgál.

Eltéktve azonban azon körülménytől, hogy az ipari gyártáshoz megkívántató só adómentesítése adózási, pénzügyi és általános közgazdasági szempontból nem indokolható, elvontabb mezőgazdasági szempontból is oly feltevések által támogattatik, melyek jelenleg midőn köztudomás szerint a só fogyasztása bizonyos szűk határon túl a földtalaj-javításban ép úgy, mint a marhatenyésztésben pazarlást képvisel, nem bírnak többé megfelelő jogosultsággal.

Végül pedig ha az elősorolt körülmények nem tiltanak eléggé az ipari gyártáshoz és mezőgazdasági termeléshez szükségelt só adómentesítését, bizonynyal határozottan ellene szólnak azon majdnem legyőzhetlen akadályok, melyek a gyakorlati alkalmazás útjában állanak.

Mint ohajtjuk az állami sóegyedárusság fennállását, ép oly kevésbé szívesen bocsájtanók azt ki az állam közvetlen kezelése alól, miután ugyanis a sóbányászat sajátságos gépszerű természetével szemben s az állambevételek magasságának azonosságát feltételezve nem valószínű, hogy a bérbeadásból különös említésre méltó előny háramlanék a fogyasztó közönségre és az államra sőt miután a bérlők eljárása első sorban és ugyyszólván kizárólag az ideiglenes nyereség szaporítását célozza, valószínű, hogy a fogyasztó közönség sok oly hátrányban részesítettnek, melyet megelőzőleg általában nem, vagy legalább csekélyebb mérvben tapasztalt; míg mérésről egyszersmind valószínű

hogyan a bérbeadás folytán az államvagyonban is pusztulás állana be.

A fennálló sófogyasztási adóhoz legközelebb áll jelenleg a dohányfogyasztási adó, mely szintén egyedárúság alakjában szedetik be, bár másrésről tárgya, illetőleg a dohány távolról sem képez oly általános mellőzhető fogyasztási cikket s korántsem szolgál oly általános termelési tényezőül, mint a só. Éppen ez okból tehát míg a sófogyasztási adó fennáll a dohányfogyasztási adó igazolásra adózási, közgazdászati és társadalmi szempontból alig szorul a legfeljebb mai, vagyis az egyedárúság alakjában, valamint célszerűségi szempontból indokolandó, azon számtalan megtámadásokkal szemben, melyekkel lépten-nyomon találkozunk.

Egyedárusság útján megfelelő megszabások mellett a fogyasztó az elfogyasztott adótárgy értékének arányában adóztatható meg s e körülmény többé-kevésbé a dohányfogyasztási adó progressivitását foglalja magában, úgy hogy ekképen nemcsak célszerűbb és különösen a vagyontalanabb osztály szempontjából méltányosabb adóeloszlást, hanem viszonylagosan egyszersmind nagyobb állambevételeket helyez kilátásba, mint a dohányfogyasztási adó bármely más alakja, miután ugyanis minden adó általában annál magasabbra emelhető a közérdek és a fogyasztás veszélyeztetése nélkül, illetőleg annál többet hoz be, mennél jobban simul az adómegszabás az adófizető jövedelmi viszonyaihoz vagyis adózási képességéhez. S e tekintetben az egyedárúság kétségkívül megelőzi a dohányfogyasztási adó minden többi változatait, melyek keretén belől megkísérelt bár az adótárgy különböző értékességének megfelelőleg több adómegszabási fokozat feállítását, de mint

különösen az amerikai egyesült államok példája tanúsítá sikertelenül, úgy annyira, hogy említésre méltó ideig csak a szivargyártmányokat és a vágott dohányt illető megkülönböztetés állott fenn s a tulajdonképp való szivarok osztályozása eltekintve az ugynevezett cigarettéktől ugyszólván teljesen kivihetlenné bizonyult; míg másrésről a vágott dohány megrovása a gyártás sajátos egyszerűségénél fogva nemcsak hiányos módon történt, de általában majdnem lehetlenné vált, különösen pedig azon okból, mert az ellenőrzés elégtelenségéből származó erkölcsi és másnemű hátrányok távolról sem kárpótoltattak a vágott dohány megrovásából származó említést alig érdemlő pénzügyi előnyök által.

Adózási és pénzügyi szempontból tehát a dohányfogyasztási adó, illetőleg a dohányegyedárusság fennállása meg nem támadható, legkevésbé pedig azok által kik adórendszerünk átalakítását kapcsolatban a szűkebb értelemben vett progressiv adómegszabás alkalmazásával a vagyontalanabb osztály érdekében sürgetik, miután ugyanis a dohányfogyasztási adó egyedárusság alakjában, többé-kevésbé progressiv arány szerint általában csak a társadalom keresetképes korú keresetképesebb férfi-osztályát terheli, a nélkül, hogy az mellőzhetlenebb szükségleteinek illő fogyasztásában gátoltatnék. E tény valóságát ellenfeleink gondolkozóbb része beismervén a dohányegyedárusság nemzetgazdasági és erkölcsi oldalát választja a támadás kiindulás pontjaul.

Valóban sok vita folyt azon kérdés felett vajjon a dohányegyedárusság fennállása ellenkezik-e a dohánytermelés fejlődésével, vagy nem. Meggyőződésünk szerint az egyedárusság ha netalán nem is mozditja épen

elő a dohánytermelés belterjes fejlődését, vagyis a termény javulását, bizonynyal nemis hátráltatja azt; de másrésről a termelés terjedelmének növekvésére természetszerűleg mérséklőleg hat, sőt szükségkép bizonyos korlátok közé szorítja azt. Ugyanis az egyedáruság által feltételezett sokoldalú ellenőrzés általában annál nehezebbé és kivilhetlenebbé válik, mennél nagyobb általában a belföldi dohánytermelés terjedelme és szétszórtsága, miután pedig a dohánytermelés tulságos összpontosítása nem csak közgazdászati, de magángazdászati szempontból is hátrányos és mellőzendő, kétségtelen, hogy a termelés terjedelmének nagyobbodása csakis az ellenőrzés pontosságának s egyszersmind tehát általában az egyedáruság pénzügyi előnyeinek rovására, valamint a hiányos ellenőrzésből származó erkölcsi hátrányok szaporításával történhetik.

Az egyedáruság csak azon esetben különösen hátrányos erkölcsi szempontból, ha a belföldi termelés általában, illetőleg a belföldi fogyasztáson felül tulnagyra terül, mert különben még ellenőrizhetőbb, mint a dohányfogyasztási adó bármely más említésre méltó változata különösen pedig mint a dohány- és szivargyártási adó, mely mint már említők a vágott dohány készítésének egyszerű és szétszórt gyakorlatánál fogva majdnem ellenőrizhetlen; míg általában mint ugyancsak az amerikai egyesült államok példája tanusítja, távolról sem feltételez kevesebb és enyhébb ellenőrzési rendszabályokat, mint illő viszonyok közt az egyedáruság.

Ép azon körülmény, hogy az egyedáruság a dohánytermelés nagy terjedelmét és szétszórtságát meg nem tűri, fegyverül használtatik ellenfeleink azon része által, kik a dohánytermelés terjedelmének nagyobbodá-

sát ohajtják. holott részünkről az egyedárusságot e szempontból is helyeseljük. A dohánytermelés ugyanis általában és általános elismerés szerint a legmegfeszítettebb, vagyis inkább a legszerencsejátékszerűbb és legtalajkimerítőbb mezőgazdasági termelésnemet képviseli. Tanubizonyságul szolgál e tekintetben a tudomány ugymint a tapasztalat, és különösen Amerika dohánytermelő térségeinek szomorú állapota. Egyszermind pedig kétségtelen, hogy ha a dohánytermelés hátrányos következményeit, vagy legalább az illető földtalaj gyengülését számokban fejezhetnők ki, beláthatólag vesztességgé olvadnának mindazon nyereségek, melyek a dohánytermelés feltétlen magasztalói által oly nagy számban idéztetnek.

Hazánk általában jelenleg is sokkal gyarmatiasabb és pazarlóbb földmivelést üz, valamint sajátos földirati, éghajlati és nemzetközi helyzetünknel fogva összes közgazdászati termelésünk sokkal szerencsejátékszerűbb semhogya e hátrányokat a dohánytermelés terjesztése által fokozni ohajtanók, sőt a dohánytermelés megszorítása által már azon okból sem veszélyeztetnők általános közgazdászati fejlődésünket, mert, azon munkaerő, mely a dohánytermelésnél főtényezőkép szerepel és melynek szükében vagyunk legalább is hasonló haszonnal értékesíthető a termelés oly terén, melyen a kellő előfeltételek birtokában, a többi közt oly határtalan termőerő fölött rendelkező és hivatott dohánytermelő földrészszel is versenyezhetünk mint Amerika.

Véleményünk helyessége mellett bizonyít a tapasztalat is illetőleg azon sikertelenség, mely a dohánytermelés terjesztését célzó törekvéseinket mind ez ideig kíséri, bár különben egynémely oly rendkívüli, mond-

hatnók mesterséges eszközök felett rendelkezünk, melyek birtokában kedvezőbb termelési előfeltételek mellett a dohánytermelés gyors terjedését és javulását kelle vala várnunk. Ily eszközökül tekinthetők az egyedárussági vásárlások általában, különösen, pedig az osztrák vásárlás, mely a magyarországi s netalán az osztrák egyedárusság megszűntével nem esnék el talán teljesen de terményeink csekély minőségénél fogva minden valószínűség szerint csak a legszerényebb igényeknek megfelelő szükségletekre szorítkoznék bár különben a feltételezett esetben sem remélhető, hogy Ausztria termésmészadta viszonyai közepett és mai közgazdászati állapotában értékesebb nyerstermény szükségleteit bel-földi termelés útján fedezendi.

Ily tényállással szemben hazai dohánytermelésünk veszteglő állapota nem tulajdonítható csaldódás nélkül az egyedárusság következményeül, még pedig annál kevésbé, mert bár az egyedárusság mint mondók természeténél fogva a termelés korlátolását igényli, de hazánkban pénzügyeink s a pontosabb ellenörzés rovására mai napig tág tért tartott nyitva a dohánytermelés terjedése elé. Állításunk bizonyosságául szolgál a többi közt Németország hol a dohánytermelés terjedelme egyedárusság és gátló adórendszabályok hiányában is mindinkább alászáll, bár előfeltételei illetőleg a szükséges munkaerő és a megfelelő éghajlati viszonyok helyenkint kevésbé hiányzanak mint hazánkban.

Az egyedárussági dohány- és szivargyártás állítólag viszonylagosan drágább, mind a szabad ipari s ez állítás elvont s nem kevésbé ellentmondó elméleti okoskodások által indokoltatik, részünkről azonban el nem ismerjük azok csaldhatatlanságát. Tudvalevőleg a szabad

ipari dohány- és szivargyártás felette szétszórt alakban jelentkezik mindazon államokban, hol az egyedárusság által nem korlátoztatik s a dohány szállíthatóságával, valamint a megkivántató termelési és gyártási tényezők szétszórtságával szemben nincs ok hogy miért ne feltételezzünk egyedárusság hiányában hasonló állapotot hazánkban is. Mint pedig nem valószínű, hogy a 3—4 ezer apró gyárban foglalt németországi szabad ipar olcsóbban gyárt egyedárusságunknál, ép oly kevésbé bizonyos, hogy az utóbbi drágában gyárt, mint netalán hiányában a szabadipar gyártana. Állításunk mellett bizonyít többi közt a német szabadipari s a magyar egyedárussági gyártmányok összehasonlításából vont tapasztalat, melynek nyomán gyártmányaink alig drágábbak mint amazok, bár általában nem rosszabbak; holott gyártmányaink árszabásában hasonlíthatlanul magasabb fogyasztási adó foglaltatik, mint a németországiak árában.

Valószínű, hogy a gyártás szétszórtsága mellett gyakran oly munkaerők használtatnak fel, melyek a közönségesebb foglalkozásnemek által érintetlenül hagyatnak. Azonban míg egyrésről hazánkban a munka általában nagy keresletnek és keresetnek örvend, úgy másrésről számos oly iparág közt választhatunk, melyek házi iparképen üzhetők s lényegileg hasonló természettel bírnak, mint a dohány- és szivargyártás.

Azonban legyen bár — mint nem valószínű — az egyedárusság megszüntetése egy vagy más szempontból indokolva, gyakorlatban egyelőre majdnem legyőzhetlen akadályokba ütközik. Az osztrák egyedárusság viszonyai felett nem vagyunk hajlandók elmélkedni, de annyit majdnem egész biztossággal állíthatunk, hogy

Ausztria zilált pénzügyi és tényleges mezőgazdasági viszonyai közepezt meg nem fogja szüntetni a pótolhatlan pénzügyi előnyöket szolgáltató egyedárusságot, s ép ez okból tehát a magyarországi egyedárusság megszüntetése esetében bizonynyal egyszersmind legalább is közbeneső zárvonalak felállítása válnék szükségessé. Feltételezve ellenben, bár minden valószínűség nélkül, hogy Ausztria esetleg hajlandó lenne egyedárusságát megszüntetni, illetőleg talán a gyártási adót a termelési adóval kapcsolatban életbe léptetni, ismét alighanem közbeneső zárvonalak felállítása szükségeltetnék, különben megtörténhetvén, hogy egyik fél a másiknak fizetné részben a dohányfogyasztási adót, vagyis hazánk Ausztriának valószínűleg a gyártási adót, ellenben Ausztria hazánkunk valószínűleg a termelési adót, mely utóbbi azonban már azért sem szolgálna illő kárpótlásul, mert a termelési adó természeténél, vagyis a termelési illeték szükségyszerű csekélységénél fogva csak szerény töredékét képezheti a gyártási adónak. Tagadhatlan ugyan, hogy a fogyasztási adók nagy részét illetőleg hasonló viszonyok állanak fenn, vagy legalább nincsenek kizárva s nem lehetlen, hogy a cukor-, szesz- és sörfogyasztási adók egy részét hazánkfiak Ausztriának fizetik, míg emeunek lakosai viszont a borfogyasztási adó egy részét nekünk; de részünkről nem ohajtjuk a kérdéses helytelenség fokozását; míg másrésről nem borzadunk bár közbeneső zár-, illetőleg vámvonalak felállításától s ily rendszabálytól még távolról sem várnók egynémely hazánkfiához, különösen pedig azoknak cosmopolitikus részéhez hasonlólag közgazdászati és általános fejlődésünk komoly veszélyeztetését, vagy épen végleges felakadását, hanem — mint említők — hazánkfiainak majdnem épen

azon része gondolkozik másképen, mely az összes társadalmi erők korlátlan szélnek eresztésével kapcsolatban a dohány-egyedárusság megszüntetését leghangosabban sürgeti s ekképtörekvéseiben oly rendszabály magva rejlik, melylyel talán még kevésbé rokonszenvez, mint a dohányegyedárussággal.

A fentebbiekben nem a dohányegyedárusság tökéletességét és feltétlen czélszerűségét kívántuk bizonyítani, hanem inkább azt, hogy hazánkban jelenlegi viszonyaink közepett megfelel a követelményeknek; míg másrésről természetszerű hátrányai korántsem oly nagyok, mint ellenfeleink állítják s megszüntetése államháztartási és közjogi viszonyainkkal szemben majdnem áthághatlan akadályokba ütköznék. Miután azonban ekkép biztosítottnak véljük, nem lenne indokolva, hogy ha hallgatással mellőznők azon hátrányokat, melyek annak gyakorlati megszabásaiban foglaltatnak.

Az egyedárusság ellenőrzése jelenleg tagadhatlanul felette hiányos s e körülmény legkevésbé sem mozditja elő az erkölcsi fogalmak, illetőleg az állami rendszilárdulását, sőt inkább az egyedárusság előnyeit nagy mérvben ellensúlyozza. Az ellenőrzés akadályai első sorban különösen a belföldi dohánytermelés nagy terjedelmében s a termelési kiváltságok nagy számában, másrésről az ellenőrzési rendszabályok czélszerűtlenségében s az ellenőrző közegek, valamint általában az államkormány engedékenységeben, végül pedig a közönség tág erkölcsi fogalmaiban rejlenek.

Mint említők, minél nagyobb és szétszórtabb a belföldi termelés, annál kivihetlenebb a pontos ellenőrzés, és miután a termelés összpontosítása viszonyaink közt czélszerűen nem fokozható, pontosabb ellenőrzés

czéljából különösen a termelés megszorítása, első sorban pedig az ugynevezett kiviteli termelés beszüntetése vagy legalább megnehezítése ohajtandó.

A földbirtokosok saját használatára szorítkozó termelési engedélyek egyrészt talán némi adózási kedvezményt foglalnak magukban az engedményesekre nézve s egynémely esetben elejét veszik talán a dugáruskodásnak, de másrészt oly mértékben csönkítják az egyedárusság természetszerű előnyeit s oly nagy mértékben könnyítik általában a dugáruskodást, hogy az idézett előnyök távolról sem érnek fel az utóbb jelölt hátrányok összegével. Részünkről tehát eltekintve az egyedárussági termelőktől, a szóban levő kedvezmény megszüntetését ohajtanók, még pedig a földbirtokos-osztály különös kárpótlása nélkül, miután annak előnyeiben csak az osztály töredéke részesül, míg másrésztől dolgozatunk a többi közt egyszersmind épen azon megszabások megszüntetését czélozza, melyek a földbirtokos-osztályt méltatlanul sújtják s vállait aránytalanul terhelik. A tények hatalmát azonban távolról sem kívánjuk mellőzni, miért is a kérdéses kedvezményt nem szüntetnők be azonnal, hanem egyelőre a termelési illetékek fokozatos, vagyis folytonos emelése által korlátoznók, olyképen, hogy majdan tényleg teljesen elenyésznek.

Az ajánlott eljárás remélhetőleg hű pártolókra talál azon hazánkfaiban, kik adórendszerünk átalakítását a vagyontalanabb osztály érdekében sürgetik, miután az illető kedvezményből általában csakis a vagyonosabb osztály von hasznót.

Az ellenőrzés többi akadályai, vagyis az állami közegek engedékenysége és a közönség sajátságos tag

erkölcsi fogalmai némileg tagadhatlanul a mai kor észjárásának felelnek meg, de részben valószínűleg azon bizonytalanságból veszik eredetüket, mely a dohányegyedárusság fennállását környezi s ép ez okból az egyedárusság sorsának határozott eldöntésével, vagyis inkább fennállásának végleges megerősítése által ismét elháríttatnék azon akadályok egy része, melyek jelenleg az ellenőrzést ugyszólván lehetlenné teszik.

Bár az állami közegek és a nagy közönség megfelelőbb magatartása sokat változtathat a mai kedvezőtlen állapoton, de mélyebb befolyást csak azon esetben gyakorland ha egyszermind az illető ellenőrzési rendszabályok is változás alá jönnek. Azon előszeretettel szemben, melylyel hazánkiai a dohánytermelés iránt viseltetnek, valamint azon bizonytalanságnál fogva, mely az egyedárusság jövője felett lebeg, érthető némileg, hogy a termelők még az ellenőrzési rendszabályokban is kedvezményben részesítvék, holott a dugáruskodásnak forrását első sorban ők képezik. Ha azonban véglegesen kimondatik az egyedárusság fennmaradása, mint máskép fel sem tételezzük, alig leend többé indokolva a termelők kiváltságolása, még pedig annál kevésbé, mert a dohánytermelés — mint mondók — hazánkban — eltérőleg a többi közt Hollandiától — nem a kereskedői hivatás sajátzerü nyilvánulását, hanem a gyarmatias termelés természetzerü kiegészítő részét képezi, valamint egyelőre máskép nem is képzelhető, s gyarmatias állapotunk megszüntetését czélzó törekvéseinkkel szemben ép ez okból nem fog birni jövőben oly nagy fontossággal, mint netalán megelőzőleg birt. Ohajtandó tehát, hogy a dugáruskodásért, mint kezdeményező, első sorban az illető termelő tétessék felelőssé,

s egyszersmind a büntetés is első sorban lehetőleg arra vezettessék vissza.

Lehet, hogy a dugáruskodásból vont rendkívüli jövedelem megszüntével egynémely termelő beszüntetendi egyszersmind a dohánytermelést is, azonban e körülmény nem tekinthető hátrányul, mert míg egyrésről a törvénytisztelő termelő jogosulatlan és méltánytalan verseny terhe alól menekül, úgy másrésről nem hiszszük, hogy az állam és a társadalom valódi hasznót von oly termelésből, mely épen az állam és a többi termelők károsításával biztosítja jövedelemezőségét, általában pedig számtalan esetben csak a földtalaj termő erejének számbavétele nélkül szolgáltat valódi jövedelmet.

Említők, hogy véleményünk szerint egyedárusságunk alig gyárt drágábban mint többi közt a németországi szabadipar, s mint ugyancsak mondók, mi sem lenne helytelenebb, mint e tekintetben kizárólag az eladási árak után indulni, miután ezek a fogyasztási adót is magukban foglalalják. De általában korántsem közelítik meg gyártmányaink a tökély végső fokát s e körülménnyel szemben méltán hátrányul tekinthető, hogy a verseny majdnem teljesen ki van küszöbölve az egyedárussági gyártásból, holott az megfelelő határok közt minden haladásnak lényeges tényezőjéül szolgál. Ha nem tévedünk, jelenleg minden egyes gyár gyártmányai többé-kevésbé különös meghatározott elárusítási területre utasítvák s tulajdonkép épen e körülmény zárja ki a versenyt, valamint valószínű, hogy a verseny egy bizonyos neme állana be, ha az egyes gyárak eladási köre többé-kevésbé kiterjesztetvén az egész államterületre, egyszersmind oly rendszabály léptetnék életbe, mely

által a gyárak kölcsönös versenyre ösztönöztetnének, vagyis tehát véleményünk szerint a gyárak élén álló főügyvezetők jövedelmi százalékok alakjában talán részesítendőek lennének a gyártási és elárusítási eredmények előnyeiben. Alig szükséges megjegyeznünk egy szersmind, hogy jövedelmi százalékok osztogatása általában csak az idézett kapcsolatban indokolható, mert kellő versenytér hiányában, vagyis az elárusítási tér kizárólagossága esetében a jutalom csak hiányos és elégtelen összefüggésben áll a jutalmazandó igyekezetével és ügyességével. A szóban levő rendszabály azonban sokkal messzehatóbb és bonyolultabb, semhogy azt minden oldalubbi megfontolás nélkül határozottan ajánlanók; míg másrésről az alsóbb közreműködő közegekre alig lenne — különösen pedig egyelőre — czélszerűen kiterjeszthető.

Az adókulcs megfelelő magassága lényeges tényezőként szerepel úgy az egyedárusságok, mint általában a fogyasztási adók jövedelmezőségében. Ugyanis azon mozgékonyaságnál és hajlékonyaságnál fogva, mely a fogyasztási adókat a közvetlen adókkal szemben jellemzi, valamint azon szabadságnál fogva, mely többé-kevésbé a fogyasztási adók fizetésében nyilvánul, minden fogyasztási adót illetőleg létezik időnként és a körülmények szerint egy bizonyos adókulcs, mely mellett az állam illető bevételei legmagasabbra fokozhatók, vagyis melyen alul és felül bármely adókulcs kisebb jövedelmet szolgáltat. E körülménynél fogva önkénytelenül is azon kérdéssel állunk szemben, vajjon megfelel-e a jelen való adókulcs, vagyis tényleg elárusítási árszabályzat az idézett követelménynek, s ez annál inkább kérhető, mert a dohányfogyasztási adónál kizárólagosabban döntő a pénzügyi szempont, mint bármely más fo-

gyasztási adót illetőleg. Azonban a kérdés első sorban gyakorlati, általában pedig csak számos tapasztalati adatok alapján oldható meg, s részünkről kevésbbé bírunk a megkivántató részletes adatok ismeretével, sem-hogy a kérdés tüzetes tárgyalását megkísérthetnők; de másrészről egynémely körülmény és köztudomásu tapasztalat azon sejtelmet kelti bennünk, hogy a mai adókulcs általában inkább kisebb, mint nagyobb a leg-czélszerűbb adókulcsnál, s hogy szükség esetében az elárutási árak felemelése, kapcsolatban az ellenőrzés czélszerűsítésével és javulásával — az állami bevételek szaporodását eredményezné.

Következőkben a fogyasztási adók tárgyalását a huszfogyasztási adóval folytatjuk, miután bár ennek tárgya, vagyis a huszfogyasztás természetét illetőleg sokban eltér a dohányfogyasztástól, különösen pedig kevésbé mellőzhető, mint emez, de másrészről megfelelő körülmények közt és illő megszabások mellett a dohányfogyasztáshoz hasonlólag hasznavehető mérvül kinálkozik az illető fogyasztó közönség vagyoni viszonyainak megítélésében. Tagadhatlan ugyanis, hogy egy cikk fogyasztásának mérve sem áll egészen egyenes arányban, valamint többé-kevésbbé minden cikk fogyasztásának mérve összefüggésben áll a fogyasztók vagyoni állapotával, azonban a dohány- és huszfogyasztás különösen azok, melyek nem annyira mennyiségben, mint inkább minőségben megközelítőleg lépést tartanak a fogyasztók vagyonosodásával. Ekkép indokolható egyszersmind, hogy a dohány- és huszfogyasztási adó megfelelőleg összeállított adatait más adónek megszabásában segédeszközüül vettük.

Az idézett tulajdonokon kívül elvont pénzügyi és

adózási szempontból többi közt azon körülmény is ajánlja a husfogyasztási adót, hogy bár tárgya, vagyis a fogyasztás többé-kevésbé lépést tart a vagyonossággal, de másrésről majdnem általános szükségletet foglal magában, s mint ilyen adótárgyul jelölve, jelentékeny állambevételeket helyez kilátásba. Általában pedig a husfogyasztási adó mindazon körülmények által indokolható, melyek hazánkban a sófogyasztási adót mellőzhetlenné teszik.

A husfogyasztási adó által jelenleg különösen csak azok terheltetnek, kik iparilag vágott marha-, sertés- és juhhuszt fogyasztanak, miután ugyanis az illető iparosok kivételével mindazok, kik bizonyos szabályok betartásával saját marháik husát fogyasztják, ép úgy adómentesek, mint az aprólék- és vadhusfogyasztók. E körülmény tagadhatlanul jelentékeny kedvezményt nyújt a földbirtokos-osztálynak s némileg a falusi lakosoknak szemben a többi társadalmi osztályokkal és a városi lakosokkal, kik, illetőleg melyek első sorban az iparilag vágott és adómegrovás alá eső husnemek fogyasztására utalvák.

A kérdéses kedvezmény indokolható némileg a földbirtokos-osztály aránytalan terheltetésével, vagyis a földadó mai magasságával szemben, de véleményünk szerint túllő a czélon azon rendszabály, melynélfogva az állami husfogyasztási adókulcs bizonyos fokozat szerint jóval magasabb a népesebb, mint a néptelenebb városi, vagy falusi községekben; míg másrésről a fokozat oly egyoldalú tényezőn alapul, mint az elvont népességszám. Ez utóbbi rendszabály súlyát első sorban a városi proletariatus és kedvezőtlenebb viszonyok közt élő munkásosztály érzi, mely nem csak méltányossági,

de napjainkban eszélyességi szempontból is illő kimé-
letet érdemel. Részünkről tehát különösen a házadó ro-
vata alatt jelölt álláspontból kiindulva, a husfogyasztási
adókulcs általánosítását, illetőleg a városi osztály ma-
gasabb terheltetésének megszüntetését ohajtanók, azon-
ban sokkal inkább méltatjuk a tények hatalmát, sem-
hogy állam-háztartásunk követelményeivel szemben a
kérdéses módosítást feltétlenül ajánlhatnók; míg más-
részről sokkal inkább beismerjük a fennálló husfo-
gyasztási adómegszabás hiányait, semhogy az alkalm-
zásban álló magasabb adókulcsot vélnők általánosan
alkalmazandónak.

A husmérési előjogok kilátásban álló megszünte-
tésével, vagy legalább módosításával szemben önkény-
telenül is egyszersmind azon kérdés merül fel előttünk,
vajjon nem lenne-e czélszerű a husfogyasztási adót az
elárusítási árak bizonyos általános százalékában olyké-
pen szabni meg, mint Franciaországban a kicsiben
árult bor, vagyis az illető fogyasztás megrovása tör-
ténik? Ilymódon biztosíthatnék talán a husfogyasztási
adó czélszerűbb progressivitása, mintán ugyanis érté-
kesebb hústól ugyanazon adókulcs szerint magasabb
adóilleték fizettetnék; míg másrészről a hus ára né-
pesebb és magasabb fejlettségű községekben s városok-
ban természetsszerűleg magasabb levén, az adó megsza-
bása egyszersmind az illető értékviszonyokhoz simuló-
lag eszközöltetnék, egyúttal enyhíttetvén némileg a
husfogyasztási adókulcs általánosítása által azon ellen-
tét, mely — kissé odavetőleg mondva — a városi és köz-
ségi értékviszonyok közt nyilvánul.

Általában a husfogyasztási adó csak bizonyos hus-
nemekre és fogyasztó-osztályokra szorítkozhatik, miu-

tán ugyanis a házi vágás, valamint az apróbb és vadállatok fogyasztása ugyyszólván ellenőrizhetlen. S e körülmény oly kétségesse teszi a husfogyasztási adó magasabb fejlődéskéességét, hogy az illető állami bevételek nagyobb mérvű szaporodása egyelőre nem helyezhető kilátásba.

Az italfogyasztási adók kapcsolatos tárgyalását czélozván, következőkben megelőzőleg a czukorfogyasztási adót tárgyaljuk.

A czukorfogyasztási adó indokolásául ugyanazon körülmények szolgálnak, melyek általában a közvetett, illetőleg a fogyasztási adók, különösen pedig a só- és husfogyasztási adók fennállását igazolják, sőt ez utóbbiaknál számos tekintetben több jogosultsággal bírván, alászállítása, vagy épen megszüntetése esetleg általában csak emezek hiányában lenne menthető. Kissé más kérdés azonban, hogy mennyiben van hazánkban a czukorfogyasztási adó, különösen pedig a fennálló, közgazdasági szempontból indokolva.

A czukorgyártás bizonynyal azon iparnemek egyike, melyek terjedése hazánkban fölötte kívánatos, mert bár mindazon iparnemek meghonosulását ohajtánunk kell, melyek hazánk területén kellő előfeltétellel bírnak, de az elsőbbséget bizonynyal az úgynevezett mezőgazdasági, különösen pedig azon iparnemek érdemlik, melyek közgazdasági viszonyaink közepett csak a légkör által szolgáltatott talajrészeket, illetőleg termelési tényezőket vonván el többé-kevésbé a földmivelő közvetlenebb rendelkezése alól, a becsesebb, különösen pedig a légkör által kevésbé pótolható részeket visszaszolgáltatják a termőtalajnak. A czukorgyártás tagadhatlanul nagy mértékben megfelel e követelmény-

nek, miután ugyanis a talaj ásványi részeit gyártási hulladék alakjában, legroszabb esetben a szeszgyártás útján nagyrészt visszaszolgáltatván, különösen csak azon részeket vonja el, illetőleg szolgáltatja át czukorfogyasztás után a légkörnek, melyeket ez utóbbi bizonyos határok közt az ember közreműködése nélkül is visszaszolgáltat a földtalajnak, s melyeket a földmivelő megfelelő vetésforgás, vagyis a természetmények illő megválasztása és alkalmazása által a termőtalajba gyűjthet.

Ily körülmények közt méltán a czukorfogyasztási adó súlyos hátrányául lenne felrovandó, ha a czukorgyártás terjedését említésre méltó mértékben hátráltatná, vagy éppen mai terjedelmét is veszélyeztetné. E feltevés mellett azonban az európai államokban, különösen pedig Franciaországban tett tapasztalatok kevésbé bizonyítanak. Mert bár tagadhatlan, hogy elvont szempontból kívánatos lenne, ha a czukorgyártás — mint mezőgazdasági iparnem — a földmiveléshez simulva, illetőleg szétszórva szerveződne, ez ohajnak azonban a gyártás hosszadalmassága és bonyolultsága útját vágja, s a czukorgyártást önálló iparággá emelve, természet-szerűleg nagy ingótökék elhelyezési terévé összpontosítja; ép ez okból tehát a czukorgyártás összpontosulását első sorban nem a czukorfogyasztási, vagyis alakilag gyártási adó okozza, hanem inkább előfeltételképen azt már végrehajtva leli. S különösen e körülmény okozza, hogy — mint Franciaország példája bizonyítja — a czukorgyártás fejlődését és terjedelmét oly magas megrovás s oly szigorú adómegszabási és ellenőrzési rendszabályok sem veszélyeztetik, melyek különben, vagyis az idézett természetszerű fejlődési irány

hiányában a gyártást mesterségesen összpontosítva, okvetlenül természetellenes fejlődésirányba terelnék.

Bár azonban a fentebbiekben bizonyítani törekvők, hogy a cukorfogyasztási adó pénzügyi és adózási szempontból indokolt, valamint közgazdászati szempontból is megengedhető, korántsem állítottuk egyszersmind, hogy az mai alakjában viszonyainknak és haladásunk főbb követelményeinek mindenben megfelel. Jelenleg ugyanis az adó túlnyomólag a feldolgozás alá jövő nyersanyag mennyisége szerint szabatik meg, vagyis tehát tényleg kedvezményben részesíttetnek mindazok, kik cukortartalmasabb répát dolgoznak fel, valamint azon gyárosok is, kik a tényleges cukortartalom nagyobb százalékát értékesítik szinczulkorképen, vagyis tehát a termékenyebb s különösen fejlettebb vidéken fekvő felszereltebb és előnyösebben vezetett gyárak, melyek egyszersmind a közgazdászati életben is oly számos természetszerű előnyt élveznek a többiekkel szemben, hogy valóban alig czélszerű az utóbbiak versenyképességét az adózás terén is mesterséges úton gyengíteni s a cukorgyártást ekképen tulságos mértékben összpontosítva, egyszersmind a földmivelést ápoló támaszától fosztani.

A nagy közönség majdnem végképen pálczát tört a kiviteli jutalmak fölött, holott ezek tagadhatlanul észszerűbb alappal birnak, mint az adózás terén nyújtott szóban levő kedvezmények, különösen pedig már azon okból is, mert amazok csak a kivitelre szorítkozván, többé-kevésbé érintetlenül hagyják a belföldi versenyt, s nem zárják ki azon gyárak biztos fennállását, melyek épen természeti, vagy legalább hatalmukon kívül álló viszonyok folytán képtelenek hasonló kedvező ered-

ményeket előtűntetni. S e körülmény által meggyőződésünk szerint a czukorgyártás terjedése jobban hátrál-tatik, mint esetleg szigorúbb ellenőrzési rendszabályok, illetőleg a befektetési tőke megfelelő szaporítása által hátráltatnék.

A mondottak többé-kevésbé általános érvénnyel bírnak, azonban hazánkban sajátságos államjogi és közgazdászati helyzetünk növeli a kérdéses körülmény hátrányait, miután ugyanis Ausztria általában czukor-dúsabb répát termel s magasabb közgazdászati fejlettségenél fogva a tényleges czukortartalom jóval magasabb százalékát értékesíti, mint hazánk, holott közbeneső zárvonalak hiányában a feldolgozás alá jövő nyersanyag után természetszerűleg ugyanazon adókules szerint adózik.

Mi sem lenne helytelenebb, mint ha az utóbbi körülményért hazánkfiait vádolnók hanyagsággal. A föld-talaj hazánkban általában jobb és termékenyebb, mint Ausztriában, de gyarmatias mezőgazdasági termelésünk, különösen pedig a hig trágya elvesztegetése folytán hazánk termőtalaja jelenleg épen azon vegyrészek megfelelő mennyiségét és minőségét nélkülözi leginkább, melyeknek jelenléte a répaczukortartalom fokára leg-döntőbb befolyást gyakorol; míg másrésről egyszerűsmind Ausztriában magasabb közgazdászati fejlettségének megfelelőleg hasonlíthatlanul több tőke, munkaerő és szakképzettség áll a czukorgyártás rendelkezésére, mint hazánkban, hol ekképen a czukorfogyasztási adó nem csak a kedvezőbb viszonyok közt termelőket részesíti különös kedvezményben a többi belföldi termelőkkel szemben, de egyszersmind a magyarországi czukortermelőket majdnem versenyképtelenségre kárhoztatja az ausztriaiakkal szemben.

Ily tényállás közepett méltán kérdés, vajjon nem fizetik-e hazánkfiak a cukorfogyasztási adót némi részben Ausztriának, miután ugyanis a feltevés valósulása — mint a dohányfogyasztási adó rovata alatt említők — nincs kizárva, sőt inkább a cukorfogyasztási adó, vagyis a gyártási adó mai alakja mellett épen valószínű? Részünkről távolról sem kívánunk azon kérdés taglalásába bocsátkozni, vajjon mennyiben van e kedvezmény indokolva, különösen pedig már azért sem, mert az a fennálló pénzügyi egyezmény alkotta tényleges állapotban könnyen Ausztria javára döntetnék el; valamint azt sem kívánjuk állítani, hogy hazánk a kész gyártmány megrovása mellett osztrák-cukrot többé nem fogyasztana, illetőleg nem fizetné többé a cukorfogyasztási adót részben az osztrák állampénztárba; de gyakorlatban bizonynyal némi javulás állana be a felfeltételezett esetben, különösen pedig azon okból, mert egyszersmind megszüntetnék azon akadályok egyike, melyek a magyarországi cukorgyártás terjedését az ausztriaival szemben hátráltatják.

Végül lényeges hátránya a fennálló cukorfogyasztási adónak, hogy míg az adómegszabás a feldolgozás alá jövő nyers anyag mennyisége szerint történik, kivétel esetében az adómegettérítési összeg a kész gyártmány után szabatik meg, s ép ez okból távolról sem felel meg mindig a befizetett adónak. E hátrány többé-kevésbé ismét a kész gyártmány megrovása által szüntetnék meg.

Az előadottak nyomán a fennálló cukorfogyasztási adó által oly fontos iparág terjedése akadályoztatik s oly beláthatlanná tétetik hazánk pénzügyi viszonya Ausztriával szemben, hogy e hátrányok alig kárpó-

toltatnak illőleg a netalán nyújtott sajátságos előnyök által, s közbeneső zár- vagy vámvonalak hiányában ép ez okból annál inkább ohajtaendő az alkalmazásban álló czukorfogyasztási adó átalakítása, vagyis a nyersanyag megfelelő mellőzésével a kész gyártmány megrovása; misem állván utjában annak, hogy hazánk pénzügyi kötelezettségei Ausztriával szemben a közösügyi hányadban fejeztessenek ki illőleg, vagyis épen nem szükséges, hogy azokat hazánk mellékes és bizonytalan utakon rója le.

A kész gyártmány megrovása alkalmával tekintetbe vétetvén a gyártmány minősége, megfelelő illetékszabályzat által egyszersmind a czukorfogyasztási adó progressivitása és némileg magasabb jövedelmezősége biztosíttatnék, holott az jelenleg ki van zárva, miután ugyanis az adómegszabásban alig jő tekintetbe a gyártmány, s még kevésbé ennek minősége és értékessége.

Javaslataink általában távolról sem foglalnak magukban képtelenséget, mint azt különösen Franciaország példája bizonyítja, s további vizsgálat tárgyát csakis az képezi, vajjon mennyiben lenne czélszerű hazánkban tényleges viszonyaink közepett a kész gyártmány megrovása. Részünkről pedig annál kevésbé reméljük, hogy a javaslatba hozott módosításoknak beavatottabbak véleménye utját állandja, mert szerényebb terjedelmű czukorgyártásunk ezuttal még könnyebben alkalmazható új adómegszabásokhoz.

Befejezésül kifejezzük egyszersmind e helyen azon meggyőződésünket, hogy valamint nem lenne tanácsos a czukorfogyasztási adót mai alakjában magasabbra emelni, úgy valószínű, hogy a kész gyártmány megrovása esetében a gyártás és fogyasztás veszélyez-

tetése nélkül magasabbra leend emelhető az adókulcs, s egyszersmind tehát a cukorfogyasztási adó jövedelmezősége is.

A fogyasztási adók sorozatát az ital, vagyis a szesz-, sör- és borfogyasztási adók tárgyalásával zárjuk be, melyek fennállását ugyanazon indokok támogatják, melyekkel a közvetett, különösen pedig a megelőző fogyasztási adókat igazoltuk; sőt ez utóbbiak — a dohányfogyasztási adó kivételével — aligha nem kevesebb jogosultsággal birnak, mint a szóbanlevők, melyek közül ismét pénzügyi szempontból a szeszfogyasztási adó érdemel első helyen említést, miután ugyanis az italfogyasztási adók közt legtekintélyesebb állami bevételeket szolgáltat, míg másrésről oly termény, illetőleg iparág szolgál közvetlen tárgyául, melynek fejlődése és állapota mélyen visszahat földmívelésünk és mezőgazdaságunk irányára és jövőjére.

A szeszfogyasztási adó ép oly kevésbé hátráltatja elvontan a szeszgyártás terjedését, mint a cukorgyártási adó a cukorgyártást; azonban valamint emezt a fennálló cukorfogyasztási adó, úgy az érvényben levő tényleges szeszfogyasztási adó is, mely első sorban és legtöbb esetben szintén a feldolgozás alá jövő nyersanyag, illetőleg az erjesztő edények köbtartalma után szabatik meg, hátrányos irányba tereli s túlságosan összpontosítja a szeszgyártást, míg egyszersmind többnemű nyersanyag összekötött feldolgozását majdnem kizárja, holott ez mintegy a gyártás előfeltételeinek és üzleti eredményeinek bizonytalanságát korlátozólag nem csak általában, de különösen a mezőgazdasággal egyesített gyártás érdekében is számos körülmények közt alig mellőzhető.

A szeszgyártás alighanem még lényegesebb támaszául s mintegy kiegészítő részeül szolgál a földmívelésnek, illetőleg a mezőgazdasági termelésnek, mint a czukorgyártás. A szeszgyártás ugyanis sajátos természeténél, illetőleg a gyártási eljárás egyszerűségénél és simulékonyságánál, valamint a megkívántató befektetési tőke mennyiségének alkalmazhatóságánál fogva előnyösebben egyesíthető a mezőgazdasági termeléssel és a földmíveléssel, mint más hasonló iparág, s ép ez okból bár a szeszgyártásban Ausztria nem bír oly feltűnő, vagy legalább oly befolyásos előnyökkel, mint a czukorgyártásban, mindazonáltal a fennálló czukorfogyasztási adó mégis bizonynyal kevésbé hátrányos befolyást gyakorol földmívelésünkre s általában közgazdasági fejlődésünkre, mint épen az alkalmazásban álló szeszfogyasztási adó, mely egyszersmind ép oly helytelenségekre szolgáltat alkalmat kivitel esetében, vagyis adómegettérítések alkalmával, mint amaz.

Ily tényállás közepett a fennálló szeszfogyasztási adó említésre méltó felemelése nem ajánlható, holott azonban valószínű, hogy annak megfelelő átalakítása, vagyis a nyers anyag mellőzésével első sorban a készgyártmány megrovása által nemcsak az idézett hiányok szüntethetők meg nagyrésztben, de egyszersmind az adókulcs megfelelő felemelése is közgazdasági fejlődésünk veszélyeztetése nélkül lehetségessé válnék.

A sörfogyasztási adó jelenleg az előtermény, illetőleg a serlé czukortartalma szerint szabatik meg s jelen alakjában szűk határok közt körülbelül hason befolyást gyakorol a sörgyártásra, mint a fennálló szeszfogyasztási és czukorfogyasztási adó a megfelelő iparnemekre, az okozott hátrány azonban ez

idő szerint hazánkban korántsem oly nagy, hogy sem a fennálló, bizonyynyal egyszerű s már kifejlett adómegszabás megszüntetését, illetőleg a kész gyártmány megrovását határozottan ohajtanók.

A sörgyártás általában szintén az ugynevezett mezőgazdasági iparnemek közé sorozható, azonban kevésbé szolgál a mezőgazdaság és földmivelés támaszául, mint a cukor-, különösen pedig mint a szeszgyártás, miután ugyanis kevesebb növényi és állati táprészeket szolgáltat vissza hulladékokban, mint emezek; valamint a gyártás bonyolultságánál s a kész gyártmány tartatlanságánál fogva általában szakértelmesebb eljárást és kizárólagosabb gondoskodást igényel, semhogy a mezőgazdasággal számos esetben előnyösen egyesíthető lenne, sőt inkább sajátzerű természeténél fogva első sorban népesebb községek köreire szorítkozólag önálló iparággá ajánlkozik s egyszersmind ekképen már azon okból is kevésbé korlátoltatik a fennálló adómegszabás által, mert a verseny ugy a gyártásban, mint különösen a kivitelben különben is szerényebb határok közé van szorítva. Hazánkban pedig különösen oly szerény terjedelmű a sörgyártás és oly kevésbé szolgál más szűkebb értelemben vett iparnemek előfeltételéül, hogy az idézett körülmények még élénkebb színben nyilvánulnak, mint szokottabb körülmények között s annál inkább számba veendők, mert a sörgyártás alig hanem bortermelésünk rovására üzetik; míg másrésről épen a gyártás szerényebb terjedelménél fogva kevésbé jönnek számba pénzügyi szempontból azon bevétel-többletek, melyek netalán a sörfogyasztási adó átalakításával kapcsolatban az adókulcs felemeléséből származnának.

Felületes szempontból gabonafogyasztó sörgyártás terjedése némileg a bortermelés veszélyeztetésével is kívánatosnak látszik; azonban tekintetbe véve, hogy hazánkban első sorban nem a gabonafogyasztás, illetőleg kivitel szaporítása, sőt inkább más termelésnemek honosulása, vagyis a gabonatermelés viszonylagos csökkenése ohajtandó, komoly megfontolás után nem ajánlatos épen azon termelésnem elhanyagolása, mely tényleges viszonyainak közepettbizonynyal több jogosultsággal bír a terjeszkedésre, mint a gabonatermelés vagy épen a sörgyártás, még pedig annál inkább, mert a sörgyártás természeténél fogva helyi, vagy legalább csak belföldi fogyasztásra utaltatván, legjobb esetben is csak jelentéktelen tényezőül lehet hivatva tömeges gabonakivitelünk alászállításában.

Az idézett viszonyok közepett tehát s egyszerűsmind államháztartásunk követelményeivel szemben majdnem inkább a sörfogyasztási adókulcs felemelése ohajtandó, azonban Ausztria érdekei sokkal több figyelmet érdemelnek és követelnek, semhogy ily eljárást ajánlhatnánk, sőt inkább első sorban azt kívántuk bizonyítani, hogy a sörfogyasztási adó átalakításában Ausztriát illeti a felszólalás és kezdeményezés.

A borfogyasztási adó tárgyát mint említők — elterjedt fogyasztás, illetőleg hazánkban fontos és teljes ápolást érdemlő termelésnem képezi, s ép ez okból kötelességünkben áll a borfogyasztási adót oly alakba, illetőleg megszabásokba foglalni, melyek a termelés fejlődését lényegesen nem hátráltatva, egyszersmind adózási és pénzügyi szempontból is megfelelnek a követelményeknek. Ily czélból különösen ohajtandó, hogy a fogyasztási adóilleték párhuzamban növekedjék az

elfogyasztott adótárgy értékével, s bár e követelmény a megelőzőleg tárgyalt fogyasztási adókban jelenleg általában kevésbé jut érvényre, mindazonáltal aligha nem kielégítőbb mértékben, mint épen a borfogyasztási adóban, mely által a fogyasztók egyes rétegei ép ez okból felette aránytalanul terheltetnek.

Mint valószínű továbbá, hogy hazánkfiak a cukor-, szesz- és talán a sörfogyasztási adót némi részben Ausztriának fizetik, úgy nem kevésbé valószínű az is, hogy viszont Ausztria lakosai hazánkban fizetik a borfogyasztási adó egy bizonyos részét, mely utóbbi ekképen bár némileg kárpótlásul tekinthető, de valamint kívánatosnak mondtuk az elősorolt Ausztria által élvezett rendkívüli előnyök megszüntetését, ép oly kevésbé czélozzuk azon jövedelem biztosítását, illetőleg maradandóságát, melyet hazánk netalán borfogyasztási adóképen Ausztria lakosaitól huz.

Azonban tagadhatlanul könnyebb a hiányokat kitüntetni, mint oly indítványt javaslatba hozni, mely jobbára a fennálló borfogyasztási adó lényeges megszabásainak határán belől maradva, egyszersmind az elősorolt követelményeknek is megfelel. Az első helyen idézett hiány ugyanis látszólag megszűnnék, ha a bor, illetőleg must megrovásánál tekintetbe vétetnék egyszersmind annak minősége, illetőleg értékessége, valamint azon esetben is, ha nem közvetlenül a bor, illetőleg must, de az illető tényezők tekintetbevételével a szőlőtalaj rovatnék meg. Az első ut azonban képtelenséget feltételez, miután a bornak, s különösen pedig a mustnak minősége és értékessége olyannyira változó és bizonytalan, hogy az egy látlelet alapján biztosan és maradandólag meg nem határozható, valamint az egyéni ízlés is sokkal külön-

bőzőbb, semhogy néhány bíró ítélete megközelítőleg általános érvényre tarthatna igényt. A második uton, vagyis a szőlőtalaj megfelelő megrovása által orvosolható lenne talán a hiányok egynémelyike, de általában véve azok oly mértékben szaporíttatnának egyszerűsmind, hogy az eredmény utólagosan bizonyynyal a fennálló megszabásmód mellett szólana s oly beláthatólag, hogy az bővebb magyarázatot alig igényel.

Miután tehát a borfogyasztási adó érvényben álló lényeges megszabásainak határán belől jelentékeny javulás nem remélhető, másrésről pedig a fennálló borfogyasztási adó elősorolt hiányaival szemben látszólag alig lenne indokolva az illető megszabások teljes felforgatása, egyelőre meghagyhatnók a borfogyasztási adót mai alakjában, azonban államháztartási viszonyainkon kívül létezik a többi elősorolandók közt egy oly körülmény, mely közel jövőben figyelmet érdemel s egyszersmind szintén habozásra int, vagyis a borfogyasztási adó mai megszabásmódja ellen szól.

Tudvalevőleg a bor minősége, vagyis inkább értékessége első sorban annak zamatjától, physikai tulajdonságaitól és állandóságától, valamint a szesz-, czukor- és savtartalom megfelelő viszonylagos mennyiségétől függ. A szesztartalom elsősorban a must czukortartamától feltételeztetik, másrésről pedig nagyobb czukortartalom a borban elforrás veszélye nélkül csak nagyobb szesztartalom mellett foglaltathatik, míg a bor tartóssága első sorban ugyancsak a szertartalomtól függ. A savtartalom leginkább független a bor többi alkatrészeitől, bár megfelelő mennyisége a bor jóságának és értékességének mellözhetlen előfeltételét s lényeges tényezőjét képezi. A gyártás illő vezetését és a megkívántató zamat

jelenlétét feltételezve tehát a szesz-, cukor- és savtartalom szabályozása többé-kevésbé a termelő hatalmában áll.

Hazánkban a must cukortartalma kedvezőtlenebb években rendesen csekélyebb, mint közönséges szükségletül megkívántatnék, s a hiány tudvalevőleg megfelelő mennyiségű cukor beolvasztása által pótolható. A savtartalom ellenben kedvezőtlen években rendesen meghaladja a kívánt viszonylagos mennyiséget s a többlet megfelelő mennyiségű víz bevegítése által szüntethető meg, míg egyszersmind az utóbbi műtét által alászállított viszonylagos cukortartalom előbbi magaságára ismét megfelelő mennyiségű cukor beolvasztása által emelhető. Ekkép Európa nyugati részeiben a löre, vagyis a gerezdektől ment törkölyre öntött, lecsapolás után savtartalmú víz illő mennyiségű cukor és szőlőlé bevegítése után gyakran jobb mustot illetőleg bort szolgáltat mint a fosztatlan szőlőből csapolt tiszta szőlőlé: s kedvező esetben, egyszersmind tehát majdnem mintegy kétszer oly mennyiségű must, illetőleg bor nyeretik, mint hazánkban, hol kizárólag egy lecsapolás eszközöltetvén, a törköly a szeszgyártásnak adatik által, míg a fosztatlan szőlőfürtökről vont tiszta szőlőlé minden további szabályozás és kiegészítés nélkül indittatik forrásnak.

Távolról sem ajánljuk külföldi szokások gépies utánzását s még kevésbé állítjuk, hogy azok hazánkban ugyanazon kedvező előfeltételekkel birnak, de az előadott eljárás megfelelő korlátok közt alkalmazva kedvező esetben fontos haladást jelölne hazai bortermelésünkben, vagy legalább indokolt kísérletül lenne tekinthető. Többek közt ugyanis a cukor-, illetőleg a szesztartalom megfelelő szaporítása által emeltetnék

egyrésről boraink tartóssága, ellenben a savtartalom szabályozása s különösen pedig a szőlő lefosztása, vagyis a gubacssavtartalmu gerezdek eltávolítása által megszüntetnék részben boraink fanyarsága s egyszersmind megadatnék azoknak azon simaság melyet borainkban a külföldi fogyasztók nélkülözni vélnek. Mig végül az egész eljárás által sok tekintetben felmentetvén termelőink az időjárási szeszélyek, vagyis mai termésünk szerencsejátékszerű természetének befolyása alól, bortermelő vidékeink állandóbb mennyiségű és minőségű bort szolgáltatathatnának s ekkép borkivitelünk utja egyengettetnék.

Mint nem tekintjük az előadott eljárást csalhatlan mentőeszközzül, ép oly kevésbé ringatjuk magunkat azon hitben, hogy az hazánkban gyorsan fog alkalmaztatni; azonban a kezdeményezés idejét eljöttnek és egyszersmind azon akadályok enyhítését is időszerűnek vélnök melyek annak útjában állanak. Ez utóbbiak közt a fennálló borfogyasztási adó alig áll utolsó helyen. Ugyanis a szóban levő eljárás különös főtényezőjéül a lőre és a cukor szolgál; miután azonban az utóbbi mint ilyen már megrovatott a cukorfogyasztási adó által, kétségtelen, hogy ekkép egyszersmind azon must, illetőleg bor is meg van róva, melyben oly cukor foglaltatik, még pedig a cukorfogyasztási adó magasságával szemben esetleg ép oly magasán, mint másodizben a borfogyasztási adó által, mely ekkép felette súlyosan nehezül a termelőre, eltérőleg a kisikló borkereskedőktől. A mai megszabások pontos alkalmazását feltételezve, e körülmény nem kevésbé hátráltatja a szóban levő eljárás terjedését; mig másrésről korántsem foglalja magában a bor- vagy cukorfogyasztási

adó progressivitását, miután a beolvasztott cukor rendszeren csak a terméscukor hiányát pótolja s az előállt bor nem szükségképp jobb és értékesebb azon bornál, mely különben hasonló viszonyok közt illő mennyiségű terméscukrot tartalmazó szőlőből készült. A vázolt hátrányok annál hangosabban szólnak a borfogyasztási adó mai alakja ellen, mert gyökeres átalakítás nélkül meg nem szüntethetők. Ugyanis a tiszta szőlőlé általában meg nem különböztethető a cukrozott lőrétől és bortól, melyek ekkép az adózás és az ellenőrzés követelményeivel szemben nem részesülhetnek adómentességben; míg másrésről ugyancsak az ellenőrzés követelményeivel szemben még kevésbé menthető fel a cukorfogyasztási adó alól azon cukor, mely a borgyártásban jó fogyasztás alá.

Mint tehát említők, a fennálló borfogyasztási adó hiányai az illető főmegszabások határán belül alig javíthatók, és ha netalán a mai borfogyasztási adó egyné-mely hátrányainak enyhülésével kapcsolatban az előadott borgyártási eljárás alkalmazása mindenekelőtt ohajtandónak bizonyulna, illetőleg ha a mai megszabások teljes átalakulásával járó rázkódás csak második sorban jó latba, a fennálló borfogyasztási adó megszüntetésével kapcsolatban a kicsiben történő bormérés megrovását ajánlanók, olyképen, mint az Franciaországban történik. Bár ily megszabásmód a borfogyasztás többi nemeinek megrovása nélkül némi hézagot hagy maga után a borfogyasztási adóban, miután ugyanis a bortermelő és nagyban vásárló fogyasztók ekkép alig érintetnének a borfogyasztási adó által, azonban e körülmény hazánkban a földbirtokos-osztály aránytalan terheltetésével s a termelő háztartásában fogyasztás alá

jövő bor czélszerűen be nem szüntethető mai korlátolt adómentességével szemben megbocsáthatóbb, mint sok más adózási kedvezmény; míg másrésről a kicsiben mért bort első sorban fogyasztó alsóbb osztály szintén alig terhelhetnék magasabban, mint jelenleg történik, miután ugyanis a kimérés alá kerülő bor — mint Franciaországban — megközelítőleg az érték arányában rovatván meg, a jelenvaló borfogyasztási adóbevételek magasságát czélozva bizonynyal csekélyebb adóilleték esnék a legcsekélyebb minőségű borokra, mint jelenleg, midőn a legroszabb és a legjobb minőségű bor ugyanazon adóilleték alá esik. Tagadhatlan tehát, hogy a javaslatba hozott adómegszabásmód által egynémely osztály különös kedvezményben részesítenék, azonban nem a vagyontalan alsóbb osztály, hanem első sorban a tőkepénzes és vagyonos iparos-osztály rovására, mely két utóbbi hazánkban kevésbé érintetik a közveilen adók terhe által, mint a földbirtokos- és vagyontalan alsóbb osztály.

Nem lehetlen, hogy a javaslatba hozott borfogyasztási adó a kicsiben mért bor kizárólagos megrovásával kapcsolatban az italmérési üzlet terjedelmét kissé korlátozandja, azonban e körülmény távolról sem foglal magában közveszélyt, sőt inkább öröndetes következményül tekinthető nem csak a közerkölcsiség, de ép úgy a bortermelők szempontjából is, kik ekkép fölösleges közvetítőktől menekülnek.

A felmerülhető aggodalmakkal szemben az előrebocsátottakon kívül még több más tekintetben is javulást helyez kilátásba a szóban levő adómegszabás. Ugyanis az alkalmazásban álló borfogyasztási adókules korántsem általános, vagyis azonos az egész államban.

hanem községenként különböző, vagyis tudvalevőleg bizonyos fokozat szerint népesebb községekben általában magasabb, s zárt városokban legmagasabb. E rendszabály általános jelentőségét illetőleg körülbelül előadtuk nézeteinket a hufogyasztási adó rovata alatt, s főlöszleges ismétléseket kerülendő, a mondottakra utalunk, ujabban kifejezvéu azon ohajunkat, vajha adórendszerünk átalakításával kapcsolatban megengednék államháztartási viszonyaink a szóban levő, több irányban hátrányos különbségek megszüntetését. Ily szempontból a javaslatba hozott borfogyasztási adó kiváló előnnyel bir, miután abban majdnem természetszerűleg tekintetbe jó véve az egyes községek közgazdászati fejlődésfoka s közvetve némileg népességszáma, mennyiben ugyanis az utóbbi tényezőkkel s az illető értékviszonyokkal párhuzamban egyszersmind czélszerűen növekszik az adóilleték is, mely az illető borárak bizonyos általános százalékában szabatván meg, magasabb fejlettségű községekben, illetőleg magasabb borárak után az adókulcs általánossága mellett is magasabb összegben nyilvánul, körülbelül pedig ugyancsak e körülmény által biztosittatván az állambevételek netalán veszélyeztetve látszó magassága. Bár másrésről valószínű, hogy azon vizáasság, illetőleg kirívó eltérés, mely jelenleg a népesebb és kevésbé népes községek értékviszonyai közt észlelhető, némi részben épen a fennálló adózási különbségek megszüntetése által enyhítettnek.

Feltűnő, hogy míg a belföldön gyártott ezukor-, szesz- és sörből kivitel esetében a befizetett fogyasztási adó visszatérítettik, a bor, illetőleg a bortermelő távolról sem részesül ily jótéteményben, s mily helyes álta-

lában az első három adót illető rendszabály, ép oly kevéssé indokolt a kivétel, még pedig annál kevésbé, mert míg a szesz és különösen a czukor hazánkban jelenleg még alig szolgál tömeges kivitel tárgyául, borbán olyanira bővelkedünk, hogy kivitelünk egyelőre talán meg sem közelíti azon mennyiséget, melyet kedvezőbb beállható viszonyok közt hivatásszerűleg a külföld rendelkezésére bocsáthatnánk. A javaslatba hozott borfogyasztási adó bizonynyal ily szempontból is előnyt foglal magában a fennálló megszabással szemben, miután ugyanis a kicsiben mért bor megrovása által a külföldre, illetőleg Ausztriába szállítandó bor nem érintetik, s e körülmény annál több előnyt foglal magában, mert különben, vagyis más uton a cél alig lenne valósítható szemben Ausztriával, mely alig érintetik a szóban levő ajánlott módosítás által, sőt inkább valószínűleg örömmel üdvözlend oly rendszabályt, mely lakosait felmenti azon adó alól, melylyel azok jelenleg borfogyasztási adó czimén a magyar állampénztárba járulnak.

Végül alig szükséges ismételnünk, hogy a fennálló borfogyasztási adó sokkal kezdetlegesebb, semhogy lényeges megszabásainak határán belül a mai adókules felemelését említésre méltóbb jövedelmi szaporodás reményében s bortermelésünk veszélyeztetése nélkül ajánlhatnók. Ellenben a javaslatba hozott adómegszabásmód bizonynyal inkább megtűri az adókules emelését, s mint ilyen, nagyobb állambevételeket helyez kilátásba.

Körülbelül elősoroltuk a javaslatba hozott borfogyasztási adó lényeges előnyeit, s meggyőződésünk szerint életbeléptetése — szemben az italmérési előjogok kilátásban álló megszüntetésével — annál kevesebb akadályokba ütközend, mert az utóbbiak szintén a kicsi-

ben vásárló fogyasztókra nehezülnek, míg másrésről megszüntetésük nem annyira az illető terheltetés enyhítése, mint inkább a mai társadalmi többség felfogásának meg nem felelő előjogok kiküszöbölése céljából sürgettetvén, a jogosultakat esetleg kárpótló állam — szorult államháztartási viszonyaink folytán — ugyancsak a társadalom által lesz kárpótolandó. Ily szempontból az ajánlott adómegszabásmód annál ajánlhatóbb, mert oly jövedelmet helyez kilátásba, mely nem csak a mai borfogyasztási adóbevételt, de egyszersmind remélhetőleg az italmérési előjogok megszüntetéséből származó törlesztési járulékokat is fedezendi.

Azon elől említett hézag, melyet az ajánlott borfogyasztási adó az adómegszabásban maga után hagy, Franciaországban többé-kevésbé egy más, vagyis különösen az előbb tárgyalt adó által érintetlenül hagyott, belföldi fogyasztás alá kerülő bor megrovását célzó adó által pótoltatik, melylyel ép úgy terheltetik a felöntés és czukrozás útján löréből, mint a tiszta szőlőléből készült bor, azonban korántsem mindig s oly célszerűen, mint a kicsiben mért bor megrovása által, illetőleg a termelő mellőzésével, sőt inkább a kérdéses esetben a termelő viselvén az adóátutalás bizonytalanságának terheit, szembetünőleg hátráltatik a borgyártásban, vagyis tehát ilymódon ép azon követelmény elégittetik ki legkevésbé, melyet első sorban állítottunk fel.

Bár azonban a szóban levő pótagó adózási szempontból nem foglal magában említésre méltó haladást, a fennálló borfogyasztási adóval szemben, mindamellett indokolható lenne azon esetben, ha netalán a borfogyasztási adó átalakítása tulnyomólag elvont pénzügyi

szempontból czéloztatnék, miután ugyanis az előbb ajánlott adóval kapcsolatban nagy állambevételeket helyez kilátásba, míg másrésről alig foglal magában magasabb terheltetést, mint a fennálló borfogyasztási adó, kapcsolatban az italmérési előjogokkal, sőt a két utóbival szemben még azon esetben is több előnyt szolgáltatna, ha — a franczia alkalmazástól — eltérőleg a szóban levő kiegészítő pótagó alól ép oly kevésbé mentetnék fel a határon kivitt, mint a kimérés és egyszersmind ismételt megrovás alá kerülő bor.

A fentebbiekben jelölt két adómegszabásmód tehát, vagyis úgy a kicsiben történő bormérés kizárólagos megrovása, valamint ugyanaz a kiegészítő pótagóval kapcsolatban lényeges előnyöket helyez kilátásba, s az első különösen közgazdászati, a második ellenben tulnyomólag pénzügyi szempontból indokolható. Miután azonban a választásban tulnyomólag gyakorlati körülmények döntők, részünkről annál kevésbé érezzük magunkat hivatva időnek előtte birói szerepre, mert ezáltal még nem csak a bekövetkezendő viszonyok, de egyszersmind számos oly részletek ismeretét nélkülözzük, melyek a választásban lényeges tényezőkül hivatvák.

Ha netalán ohajtásunk ellenére az előadott két megszabásmód közül egyik sem fogadtatnék el, úgy legalább a fennálló borfogyasztási adó lényeges megszabásainak határán belül azon hiányok enyhítését ajánlanók, melyek annak nem épen természetszerű s mellőzhetlen folyományai. Ilyenekül tekinthetők az adókules különfélesége s a határon kivitt bor megrovása, bár tagadhatlan, hogy könnyü módon e két hiány is csak javaslataink nyomán szüntethető meg.

A közvetlen és közvetett, illetőleg fogyasztási adók

sorozatát majdnem befejeztük, s végül még egy adónem, vagyis inkább adózagyalék maradt tárgyalandó, mely ugyanis bélyeg és illetékek alakjában szedetik be, s majdnem ép oly kevésbé sorozható a közvetett, mint a közvetlen adók közé, tulajdonképen pedig hol a forgalomból s egynémely más rendkívüli körülményekből vont jövedelem megrovását, hol ismét az állam által nyújtott rendkívüli szolgálatok kárpótlását czélozza, sőt több esetben jelentéktelenebb fogyasztási adót, vagy éppen szűkebb értelemben vett államigazgatási, illetőleg társadalmi, rendőri, közigazdászati s több ilyenmő rendszabályt képvisel.

Távolról se legyen mondva, hogy a bélyeg és illetékek minden viszonyok közt jelentéktelen befolyást gyakorolnak az állami és társadalmi életre, sőt inkább — mint Angolország és Franciaország példái, különösen pedig az első birtokátíratási illeték megszabásai bizonyítják — megfelelő szervezet és magasság mellett messzeható befolyásu rendszabályt képviselnek, azonban hazánkban egyelőre még nem birnak ily jelentőséggel, s beláthatólag nem is czéloztatik azoknak előtérbe tolása. Ép ez okból tehát, s miután egyszersmind a szóban levő adónem, vagyis — mint mondók — adózagyalék jelenleg alig áll belsőbb összefüggésben adórendszerünkkel, tüzetes tárgyalása ezuttal annál inkább mellőzhető, mert ép oly kevésbé rendelkezünk dolgozatunk czélszerű keretén belül a megkívántató nagy tér, mint általában a szükséges részletek és adatok ismerete felett. Befejezésül azonban annyit megjegyzendőnek vélünk, hogy míg a főkérdés különösen az egyes illetékek helyes megválasztását és csoportosítását, valamint az illető fokozatok czélszerű magasságát illeti,

ugy általában első sorban ohajtandó, hogy a gyakorlati megszabás lehetőleg a tényezőül, vagyis a tárgyul szolgáló értékösszeg alapján történjék.

Körülbelül az előadottakban foglaltatnak az adórendszer czélszerűsítését czélzó fontosabb, vagyis tulajdonképen csak az adórendszer és az egyes adók fővonásaira szorítkozó javaslataink, melyek egyszersmind a siker bizonytalanságával szemben hosszadalmas fáradság nélkül mintegy dióhéjba foglalva előadhatók voltak. Ugyanazok magukban foglalják a követett adók összegét, mely egynémely tételeiben legközvetlenebbül az ingatlan vagyonnal nem bíró, illetőleg vagyontalan osztályra nehezül; továbbá pedig a közvetlen adók összegét, mely első sorban az ingatlan tőkével bíró vagyonosabb, illetőleg földbirtokos-osztályt sújtja ugyan, de mint dolgozatunkban indokolók, bizonyos fokon, illetőleg magasságon túl még súlyosabban nehezül a vagyontalan alsóbb osztály vállaira, mint a közvetett adók összege.

Javaslataink nyomán a jövedelem részben, vagyis a helyenként nyilvánuló munkásjövedelem magasságáig csak személyes kereseti adó által, illetőleg kisebb adókulcs szerint rovatik meg; ellenben a jövedelem főlegbevaló része, vagyis a többlet először ismét személyes kereseti s egyszersmind mennyiben nem föld- vagy házadóköteles jövedelmi adó alá jő; míg végül a közvetett adók összege egyszersmind némileg kiegyenlítendő a közvetlen adók eloszlásában nyilvánuló durvább aránytalanságokat, kedvező esetben megfelelőleg oszlik el a vagyonos és vagyontalanabb osztályra. Ekkép javaslataink összege kapcsolatban a hallgatólag helyeselt, illetőleg érintetlenül hagyott fennálló rendszabályokkal

és intézményekkel, oly adórendszert szolgáltat, mely meggyőződésünk szerint a főbb, különösen pedig államháztartásunk és a vagyontalanabb osztály jogosult követelményeinek megfelelőleg egyszerűbb, célszerűbb és rendszeresebb alakba foglalja adózási intézményeinket, s mint ilyen a fennállóval szemben haladást jelöl állami és közvetve egyetemes fejlődésünkben.

Az alkalmazandó módosítások sorrendjét illetőleg véleményünk körülbelül következő.

Életbeléptetendők ugyanis első sorban a személyes kereseti és jövedelmi adót illető javaslataink, kapcsolatban különösen a föld- és házbirtokon fekvő jelzálogos követelések jövedelmi adómentességével s általában mindazon indítványainkkal, melyek amazokkal többé-kevésbé szorosabb összefüggésben állanak. Második sorban életbeléptetendők az ital- és husmérési előjogok kilátásban álló megszüntetésével kapcsolatban a hus-, különösen pedig a borfogyasztási adót illető javaslataink, mindazon többi módosításokkal együtt, melyek amazokkal szorosabb összefüggésben állanak; végül pedig azon indítványba hozott módosítások, melyek az épen előadott sorozatban különösen nem idézvék.

Dolgozatunkban kiváló figyelemre méltattuk hazánk pénzügyi állapotát, vagyis inkább államháztartásunk gyorsan szaporodó követelményeit, mik ezuttal ismét annál inkább kiemelendők, mert — mint mondók — bár folyvást előttünk lebegtek, de majdnem inkább csak hallgatólag juttattuk érvényre. Valószínű ugyanis, hogy a javaslatba hozott módosítások életbeléptetvén, az adókulcs határozott felemelése nélkül is állambevételeink szaporodása állandó be, mint azt célszerűbb és

méltányosabb adómegszabás kilátásba helyezi, azonban az állami bevételek gyorsabb egyszersmind nagyobb mérvű szaporodása talán csak az adókulcs illő felemelése után várható biztosan; míg másrésről az adómegszabás czélszerűsítése, illetőleg az adóterhek méltányosabb elosztása által részben épen az adókulcsemelés útjának egyengetését céloztuk, mintán tudvalevőleg az általános, illetőleg közigazgatási fejlődés veszélyeztetése nélkül viszonylagosan annál magasabbra emelhető az adókulcs, vagyis egyszersmind annál magasabbra fokozhatók az állambevételek, minél jobban megfelelnek az adózási intézmények a tényleges viszonyok követelményeinek, s különösen pedig minél méltányosabban és az adózási képességhez simulóbban osztatnak el az adók.

Igy többek közt kapcsolatban az illető módosításokkal felemelhetőnek tűnik elő szükség esetében a személyes kereseti adó kulcsa, még pedig netalán nyilvánuló közohajtás nyomán úgy, hogy a helyenként megalapított munkásjövedelem magasságáig minden jövedelem kisebb, míg a fölebbvaló jövedelmi rész magasabb adókulcs szerint rovatnék meg személyes kereseti adó által.

Továbbá ugyancsak kapcsolatban az illető módosításokkal, felemelhetők égetőbb szükség esetében a dohány-, szesz- és talán a czukorfogyasztási adók kulcsai, valamint egyszersmind az ital- és husmérési előjogok megszüntetésével összefüggésben a bor- és husfogyasztási adók kulcsai is.

Az elősorolt adók azok, melyek az előirt feltételek mellett égető szükség esetében általános, illetőleg közigazgatási előhaladásunk veszélyeztetése nélkül kö-

zeljövőben fölemelhetők, eltérőleg többi adóinktól, melyek fölemelése egyelőre nagy szükség esetében is alig ajánlható.

A mondottak után bezárhatnók dolgozatunkat, ha pénzügyi igazgatásunkkal ez idő szerint nem lennének egyesítve oly teendők, melyek jól felfogott viszonyaink közepett czélszerűen alig sorozhatók annak tulajdonképvaló feladatai közé. Ilyenekül tekinthetők az állami erdőségek és mezőgazdasági uradalmak, valamint a bánya- és kohójavak kezelése, különösen pedig a fémjelzés igazgatása.

Távolról sem szándékunk ezuttal az idézett államjavak fennállásának jogosultságát vagy jogosulatlanságát részletesen taglalgatni, azt azonban meggyőződésszerűleg állítjuk, hogy pénzügyi szempontból alig van többé azoknak fennállása, vagyis inkább jelenléte indokolva, mintán ugyanis jövedelmezőségük ma sem haladja meg az átlagos kamatláb, illetőleg azon kamatjövedelem magasságát, melyet az állam hitelezői huznak; míg másrésről azon szerény szereppel szemben, melyet jelenleg az illető jövedelmek államháztartásunkban játszanak, még azon esetben sem tekinthetők a pénzügyi igazgatás indokolt tárgyául, ha egy vagy más szempontból talán némi előnnyel is bírnak az állambevételi források többi nemei fölött.

Kizárólagos pénzügyi szempontból tehát áruba bocsáthatók az államjavak, még pedig illő haszon kilátásában, s a kérdés első sorban az elárusítás czélszerű idejét, beosztását és sorozatát illeti. Azonban az államigazgatásban nem elvont, hanem lehetőleg általános és egyetemes szempontok döntők, s ép ez okból a pénzügyi igazgatás által sem mellőzhető azon körülmény,

hogy az államjavak, különösen pedig az állami erdőségek többé-kevésbé szűkebb értelemben vett államigazgatási, illetőleg közgazdászati rendszabályokat képviselnek.

Első sorban erdőtalajul alkalmas térségek lekopasztása és elpusztulása nem csak általában káros, hanem végletes időjárási viszonyokkal küzdő hazánkban különösen azon okból is, mert tudvalevőleg az erdőségek, illetőleg a növényzet viszonylagos kiterjedése lényeges befolyást gyakorol az időjárási és légmérsékleti viszonyok alakulására.

Allamkormányunk legujabb időben különös munkálkodása tárgyává tette az erdőségek ápolását, azonban a célzott rendszabályok alig fogják az erdők pusztulását illőleg beszűntetni s azok ezélszerűbb eloszlását biztosítani, vagy legalább szigoruan alkalmazva más irányban fognak akadályokat gördíteni közgazdászati fejlődésünk elé, s a feladat nagyságával és azon aránytalansággal szemben, mely az erdők jóvelmezősége, vagyis az átlagos faszaporodás és az ingó tőke jóvelmezősége közt nyilvánul, illetőleg mely a magán-ép ugy, mint a közérdek igényeinek megfelelő óvórendszabályok alkotását első sorban akadályozza, az állami erdőségek előreláthatólag még sokaig fölőtte hathatós kiegészítő részét fogják képezni az erdők ápolását és helyes eloszlását célzó rendszabályoknak. Ily körülmények közt tehát annál kevésbé ohajtandó az állami erdőségek elárusítása, mert hazánkban már jelenleg is több ponton tapasztalható az erdők, illetőleg a növényzet hiánya s a pusztulás káros befolyása. Mi után azonban ekkép az állami erdőségek szűkebb értelemben vett közgazdászati rendszabályt képviselnek

s jogosultságukat nem a pénzügyi igazgatás követelményeiből meritik, ohajtandó, hogy mielőbb a közigazgatási igazgatás hatáskörébe utaltassanak mindazon többi bánya- és kohójavakkal és mezőgazdasági uradalmakkal együtt, melyek elárusítása netalán ugyan csak közigazgatási szempontból nem kívánatos; míg egyszersmind a pénzügyi igazgatás részéről megteendők mindazon intézkedések, melyek jövőben az átszolgáltatott államjavak jövedelmezőségét biztosítandják.

Mint említők, a fémjelzési intézmények még kevésbé sorozhatók a pénzügyi igazgatás tárgyai közé, mint az államjavak s az utóbbiakkal kapcsolatban annál inkább a közigazgatási igazgatás hatáskörébe utasítandók, mert általában — mint rendőri intézmények — még második sorban sem tekinthetők valódi bevételi forrásul, különösen pedig miután kérdés, vajjon az észlelt tapasztalatok után nem lenne-e czélszerű ép ugy pénzügyi, mint közigazgatási szempontból a fennálló előzetes rendszabályokat utólagos rendszabályok által helyettesíteni?

Az ajánlott átadás útjában ép oly kevésbé állanak gyakorlati, mint elméleti akadályok, sőt inkább második sorban gyakorlati követelmények sürgetik azt. Jövőben ugyanis valószínűleg bizonyos korlátok közt a közigazgatási igazgatás feladatában fog állani oly területek befásítása, melyek első sorban erdőtalajul alkalmasak. Ekképen tehát az állami erdőségek bizonyos, vagyis előállandó neme okvetlenül a közigazgatási igazgatás rendelkezése alá jő, s ép ez okból még kevésbé lenne indokolható, ha az államjavak, illetőleg állami erdőségek másik része a pénzügyi igazgatás által elkülönözve kezeltetnék.

Hazánkfnai közül számosan ellenzik az államjavak csonkítását, s mégis majdnem ugyanazok utasítják az államjavakat a pénzügyi igazgatás hatáskörébe, holott ez utóbbiban bizonynyal sokkal inkább fenyegetvők az elárusítás veszélye által, mint netalán a közgazdászati igazgatás, vagy épen egy szervezendő földmívelési miniszterium hatáskörében, hol az elvont pénzügyi szempontok rendesen épen nem gyakorolnak mérvadó befolyást. S valószínű bár, hogy a közgazdászati, illetőleg a földmívelési igazgatás hatáskörében nem állanak szabad rendelkezésül az államjavak szaporítása és beruházása céljából oly nagy mennyiségű tőkék, mint a pénzügyi igazgatás hatáskörében, azonban e körülmény bizonynyal háttérbe szorul az elárusítás veszélyével szemben.

Végül alig szükséges indokolni az indítványba hozott átadást a gyakorlati pénzügyi igazgatás szempontjából, miután bizonynyal ohajtandó, hogy a pénzügyi igazgatás vállairól mindazon átruházható terhek levé tessenek, melyek azt természetszerű kötelességeinek pontos teljesítésében szembetűnőleg hátráltatják.

A fentebbiekben az államjavakat határozottan a közgazdászati igazgatás hatáskörébe utasítottuk, azonban távolról sem ohajtjuk az államjavak igazgatásában mellőzni a pénzügyminiszter, illetőleg pénzügyi igazgatás azon természetszerű befolyását, mely államkormányzatunk szervezete által biztosítva van, sőt épen nincs kizárva, hogy az államjavak átadásával kapcsolatban oly befolyás biztosittassék a pénzügyi igazgatás részére, mely indokolatlan és célszerűtlen beruházásoknak, valamint a tékozlásnak lehetőleg elejét veendi. Így többek közt nincs kizárva, hogy egynémely ál-

lamerdők, különösen pedig az állam által befásított területek oly tágabb értelemben vett községek birtokába bocsáttassanak át, melyek az erdők rendszeres ápolását illetőleg teljes biztosítékot képesek nyújtani; valamint az első sorban erdőtalajul alkalmas területek befásításával párhuzamban ugyancsak elárusíthatók, illetőleg kiírthatók lesznek egynémely oly területek, melyek mivélés alá kínálkozva, netalán egyszersmind általánosabb szempontból is kiírthatók; minden ilyenmü eladás tehát ép úgy a pénzügyi igazgatás által eszközöztetnék, vagy legalább ép úgy annak befolyásával történék, mint az állam által befásítandó területek lefoglalása, illetőleg átvétele, s mint általában a többi, különösen pedig azon államjavak elárusítása, melyek netalán tervszerűleg czélzott elárusítás végett egyelőre a pénzügyi igazgatás kezelése alatt maradnak.

Dr. BALLAGI GÉZA.

TÁRGYMUTATÓ.

Előszó. — Államháztartási és pénzügyi viszonyaink. — Adórendszerünk befolyása általános, és különösen pedig közgazdászati fejlődésünkre. — Adózási elvek. — A közvetlen adók. — A személyes kereseti adó. — A jövedelmi adó. — A földadó. — A házadó. — A közvetett adók. — A vámok. — A sófogyasztási adó. — A dohányfogyasztási adó. — A húsfogyasztási adó. — A czukorfogyasztási adó. — A szeszfogyasztási adó. — A sűrífogyasztási adó. — A borfogyasztási adó. — A bélyeg és illetékek. — Visszatekintés. — Az államjavak és a fémjelzés.

